

Ujvárad

Ára 9,50 lej, 750 Ft

IRODALOM / MŰVÉSZET / TÁRSADALOM / KULTÚRA

Lokodi Imre
**Engl bácsi
titokzatossága**

Horváth Gizella
**Csomagolópapír
a vitrinben**

Papp Richárd
**Három magyar,
olyan nines**

2021
November

Irodalom

- 4 **Juhász Zsuzsanna**
Rongypihe (*próza*)
- 7 **Fehér Imola**
Fényfoszlányok (*vers*)
- 10 **Cselényi Béla**
Álom Reményik-fotelben;
nyárvégi számvetés; hűsítő
sistergés; fosztóképző; anyám
alszik (*vers*)
- 12 **Lokodi Imre**
Engl bácsi titokzatossága
(*próza*)
- 17 **Berka Attila**
A vaksötét és a vakvilágos
váltakozása (*prózatórium*)
- 21 **Vincze Bence**
odessza átalakul; maradék
(*vers*)

Galéria

- 22 **Hosszú Zoltán**
Ösztön – I. Erdélyi
Képzőművészeti Seregszemle

Esszé

- 31 **Horváth Gizella**
Csomagolópapír a vitrinben

Tandem

- 33 **Magyari Sára,
Szilágyi Ferenc**
Tanyavilág – múlt és jelen
határán

Társadalom

- 35 **Papp Richárd**
„Három magyar, olyan nincs”

Média

- 37 **Cseke Péter Tamás**
Ha az MTI téved, a teljes
erdélyi magyar sajtó téved
– interjú Gazda Árpáddal

Dialog/Párbeszéd

- 40 **Traian Ștef**
Ostoba megvetés – Disprețul
prostesc

Kultúra

- 43 **István Zsuzsanna**
Üzenetek Meseországból
V. Fux Feszt – Erdélyi Magyar
Hivatásos Bábszínházak
Fesztiválja
- 45 **Hegyi Réka**
DráMA-körkép, találkozások
az emlékezettel – színházi
fesztivál Székelyudvarhelyen

Trilóg

- 47 Két lépéssel a közízlés előtt
– **Tasnádi-Sáhy Péter**
beszélgetőtársa Balázs Attila
és Keresztes Attila

Kultúra

- 52 **Antal Balázs**
Kortárs klasszikusaink: Tar
Sándor – Amit meg kell
bocsátani, az megbocsáthatatlan

Kritika

- 56 **Simon Judit**
Nagy Romulus, a bölcs bohóc
(*színház*)
- 58 **Beretvás Gábor**
A siker receptje – Lakatos
Nóra: Hab (*film*)
- 60 **Codău Annamária**
Egy kritikus polca – Zsidó
Ferenc: Trendek és elhajlások
(*könyv*)

Előhívás

- 62 **Kőrössi P. József**
Tar. Alku születik

Üzenet a borkánból

Pár napja lapunk egyik barátja Nagyváradon hálából egy apró szívességért megajándékozta ismerősét egy, éppen nála lévő októberi *Újvárad*-dal. Az illető hölgy meglepett arccal vette a kezébe nyolcadik számunkat, mondhatni rácsodálkozott, hiszen nem is hallott eddig erről a kiadványról. Pedig nem a világ túlsó feléről keveredett ide, hosszú évek óta vezető beosztásban dolgozik az egyik ismert nagyvárad magyartanintézményénél. Nahát, *Újvárad*? Mi ez?

Most pedig rajtunk van a meglepődöttség sora, már csak azért is, mert márciusi indulásunk óta gyakran fel-felvetődik bennünk a kétség, vajon nem esünk-e olykor túlzásba a lap reklámozásával, nem toljuk-e túl a sok Facebook posztot? Nem jön már ki az emberek könyökén az a sok lap-számajánló napi- és hetilapokban, rádiókban? Ám ez a mostani epizód az első felindultság múltán inkább arra enged következtetni, hogy brandet építeni nem kell félnünk. Esetleg az okozhat zavart az erőben, hogy nem mindig azon a csatornán megy az üzenet, amelynek a másik végén ott van a megszólítani remélt olvasó.

Ennek a történetnek egy másik lehetséges olvasata, hogy ma egyre kevesebb okunk van beszélni nagyvárad magyartanintézményi közösségről, körökről, megy az atomizálódás, porlunk mint a székely, kiveszében bármiféle szolidaritás, nem tudunk egymásról. Szinte mindent a politika hálóz be, minden ahhoz viszonyulva történik, ahhoz képest határozzuk meg magunkat, nincsenek civil kötődések, kiállások. Mindenki zizeg a saját köreiben, akár egy csomó szünnyel valami befőttesüvegbe zárva. Pedig mi is kicsit azért is alakultunk, alakultunk újra, hogy ez ne így legyen, a hely, ahol élnénk, az ne ilyen legyen, hogy ismerjünk egymásra a borkánon kívüli világban. Meg hát a világot, azt is lássuk, vegyük észre szegényt.

A SZERK.

A CÍMLAPON: Lestyán Csaba: *Apollo*, 2020, mezzotinto, 46×61 cm

Újvárad 2021/9

IRODALOM MŰVÉSZET TÁRSADALOM KULTÚRA

I. évfolyam, 9. szám. Megjelenik havonta.

Benkő J. Zoltán, Both Abigél, Gittai István, Fám Erika, Kinde Annamária, Péter I. Zoltán, Szilágyi Aladár emlékére

FŐSZERKESZTŐ: Szűcs László
VEZETŐ SZERKESZTŐ: Kemenes Henriette
SZERKESZTŐK: Biró Árpád Levente (kultúra), Ozsváth Zsuzsa (web), Simon Judit (esszé, kritika), Traian Ștef (dialog/párbeszéd), Szabó Anna-Mária (művészet)
FŐMUNKATÁRSÁK: Boka László, Kőrössi P. József, Magyar Sára, Tasnádi-Sáhy Péter, Ujvárossy László
MŰSZAKI SZERKESZTŐ: Darabont Éva
KORREKTÚRA: Fodor Judit

Szerkesztőség:
Nagyvárad, 410147, str. Nicolae Titulescu u. 1.
Telefon: +40/725-944-956
E-mail: ujvarad@gmail.com
Honlap: ujvarad.ro

Kiadó:
Holnap Kulturális Egyesület (aholnap.ro)
ÜGYVEZETŐ: Laza Erika (+40/0771-652-005)
FELELŐS KIADÓ: Simon Judit elnök
E-mail: ujvaradkiado@gmail.com

Készült a csíkszeredai Alutus nyomdában.
FELELŐS VEZETŐ: Hajdu Áron

ISSN 2783 – 9567

Előfizetési díjak: 3 hónapra 25 lej (2000 Ft postaköltséggel), 6 hónapra 50 lej (4000 Ft), 12 hónapra 90 lej (7000 Ft).
Online-előfizetés: 3 hónapra 15 lej (1000 Ft), 6 hónapra 25 lej (2000 Ft), 12 hónapra 50 lej (4000 Ft).
A folyóirat előfizethető banki átutalással (RO39BTRLRONCRT0291922201 lejes, RO02BTRLHUFCRT0291922201 forintos); Revolut-kártyával (Laza Erika: 0745-282-178); postai pénzes utalvánnyal (mandat postal, Romániában) az előfizető neve, címe, valamint az Abonament Revista Újvárad megjegyzés feltüntetésével. Asociația Culturală Holnap, Oradea, str. S. Bărnuțiu nr. 14. CUI 34356348; továbbá személyesen a szerkesztőségben (Nagyvárad, Titulescu u. 1.).

Támogatók:

Juhász Zsuzsanna

Rongypihe

Meghaltál, barátom, mégis, pedig mondtam, hogy ne tedd. Ne még, mert látod, önző vagyok, élő vagyok, és tele, tele önzőséggel, az élet sístergő tüzével. Mert tűz az élet, és a világ víz, mindig csak víz. Az élet ellen való.

Hát lásd, önző vagyok, végtelen önző, halálig az. Még a halálodba is belefut, belefolyik az önzőségem. Az énesség, hogy sajnálom, főleg a szavakat sajnálom, amiket kigondoltam neked, de te már elmondani nem hagytál.

Mert nézd csak, jó volt tehozzád az az ember. Jó, a te megbízód, kevéske kenyérkeadód, hogy hívott, hogy dolgozz. De sose szólt elsőre, ha mégse kellettél. És te mentél reggel, mentél, hogy az anyja, az öreganyja mellett téblábolj egész nap kicsike pénzért, túrd, hogy számolgat, méricskél egész nap az öreglány, hogy jaj, mennyibe kerül a

Irodalom

JUHÁSZ ZSUZSANNA (1958, Sztálinváros). Pszichológus diplomáját 1985-ben szerezte az ELTE-n. 1980 óta publikál. Prózakötete *Hát kicsoda nő ez!* címmel hamarosan megjelenik.

kenyér, a tej, a tejföl, az ételbe való, s vele, hogy te, igen te, mennyibe kerülsz neki. De olykor kimentette a fia, ki a károgból, mert ment hozzá tehelytetted, ment szívesen, és ment volna többet is, és tán épp' ebbe halt bele. A nagy igyekezetbe, hogy tehelytetted menjen, mert spórolós volt világ életében, a szarát is megette volna, ha nem lett volna olyan bűdös. És nem csak a fillérekért ment, de nem ám, barátom, hanem mert életet nyert tebelőled, büszkeséget az anyjánál alig fiatalabb faszrágó. Mert ha nem kellettél, ha reggel előbb ért oda tenálad, kiállt a tornácra, és bele, beleüvöltötte a világba, belezengte büszkén és győztesen, hogy ma nem köllesz, Jani. És te ezt nevetve mesélted nekem, nevetve, igazi, vérbeli komikusként. Mert nem lótted le a poént, nem. Belehelyezkedtél a szerepébe, a kicsinyes, a vérfagyasztóan lelketlen férfi szerepébe, az agyatlanul spórolós állatába, és

komolyan adtad elő az állást, a faszi állását a tornácon, és a bődületét. Hogy ez az én házam, én várom, én anyám, én garasom verése a fogamhoz. S csak aztán, aztán neveltél. És velem neveltél barátom, velem, mert én értettelek, mert én nem közülük való voltam.

És most meghaltál, barátom, és sajnálom, lásd, én is csak a szavakat, amiket már soha teneked. Hogy légy hálás, köszönd meg a faszinak, amit rendszeresen tett veled, hajolj meg előtte és távozz, mintha egyetlen nagy, egész életre elegendő ismeretet kaptál volna tőle. Mert ha meg gondolod, ezt adta. A világ kulcsát adta, a kódot, aminek a segítségével bármit lefordíthatsz itt. Hogy nem köllesz, ma nem köllesz, Jani. És lehet, hogy holnap se, lehet, hogy holnap nemcsak te nem köllesz, de más se. Mondom, barátom, a varázsló ígét súgta meg neked, a mesés pusztulás ígétjét, amiben élünk. Élünk kell, barátom, miközben olykor, vagy egyre gyakrabban azt mondják, nem köllesz. Hát ezt akartam még neked mondani. Ezt, és neked, mert te még tudsz rajta nevetni, te még látod a tragikomikum végén a komikumot, míg olykor én már nem nagyon. Csak a nevetésed hallom, de azt se sokáig, lehet. A nevetésedet, a muszájt, hogy muszáj rajta nevetni, muszáj, hogy nem köllünk és mégis élünk. Élünk nemlegesen, gyatrán, valahogy. A nemköllés ellenére, barátom. És te, te még el tudtad választani a búzát az ocsútól. Tudtad, melyik a héj, és melyikből lesz a liszt és a kenyér. És most már te, csak te. Maradtál a búza nekem, a gögöt, a pénzt nevető ember. Az ember, aki ki meri nevetni a pénzeset, a pénzes embert. Azt, akin a megélhetése múlik. Mert nem megélhetés ez, igazad van, barátom, nem. Csak függeszkedés, csak csimpaszkodás a létbe, összezárt szájjal és csikorgó fogakkal.

És ne mondd nekem, hogy az asszony. Hogy az elvált feleséged volt, akivel egy házban kellett maradnod. Aki elvált tőled, de akivel mégis együtt. Együtt kellett élned, de azért meghalni? Azt nem, azt mégsem. Pedig legutóbb azt mondtad, így mondtad, megöl, megöl téged az asszony, majd meglátom. Meg, ha fekete zászló lesz kirakva a házadra, mert tiéd, legfőképp a tiéd volt az a ház, mert te raktad téglánként és ablakonként és cse-

repenként a fedelét. Mikor még erős voltál és fiatal, talán szép is, vagy legalább az asszonyodnak tetsző. De aztán hirtelen, mondtad is annak idején, Istenem, alig egy éve csak, hogy mért papa letél. Hogy mért ide rakta papa ezt a szart, és aztán te, te vetted magadra otthon, a szart, igen a szart, hogy te, a szar, miért is vagy ott? Miért, ha már rokkantnyugdíj se, a rokkantnyugdíj se óv meg téged a családi viszálytól, a folytonos marakodástól. Pedig te mentél, indultál reggelente, mint régen. Öltöztél és borotválkoztál, és friss voltál, de sokszor hiába, mert munka az nem, csak ritkán jött elébed kitárt karokkal. S mikor rájött, hogy már így is jó vagy neki, jó, mert a gyerekek felnőnek, jó, mert van, mert lesz legalább kihez szólnia neki. És kért is téged, kért a kibékülésre, és kérdezte is tőled, hogy hogyan, mivel tudná jóvátenni azt a sok szurkapisztkát, amivel téged próbált elűzni a házból, kiűzni a pusztába.

Ami neked sose volt puszta, ami neked az élet volt mindig, a kenyérhez jutás a családnak, a családodnak, s csak aztán, csak utoljára teneked. Igazad van, barátom, igazad, hogy ez a nő azt hitte, elég, ha mondasz valamit. Elég, ha ő tehet érted valamit a saját külön bejáratú békéjéért általad. A te megbocsátásod által. Mert akkor barátom, neked van igazad, neked, hogy azt mondtad, nem kell. Nem kell teneked semmiféle jóvátétel, nem, mert akkor nem értett belőled semmit. Nem, hogy évekig, évtizedekig te őerte voltál, neki voltál egyedül, és a gyerekeknek, akik a méhéből születtek sorban. És akkor hogy is van ez, hogy hogy az asszony nem látta, sose látta, ha tudott elválni tőled, s aztán évekig szekálni, hogy elmenj. S hogy hogy aztán hirtelen meglátott téged, mint a szármár az úrnak angyalát az úton keresztben, s aztán megállt moccsanatlan, hiába ütötték és rúgták. Hát hogy is, hogy is lehetett ez barátom, hogy egyszer láttak téged, aztán nem láttak évekig, hogy aztán hirtelen és újra jó legyél. Szükséges legyél annak, akinek mindig is voltál. Bőségben is és szükségben is, de szükségben inkább már hiába. Mert nem köllöttél, Jani, mikor már a rokkantnyugdíjadat is visszavették, odahaza se igen köllöttél. De akkor még, emlékszem, replikáztál. Épp' a házad előtt mutattad és mondtad, ami a nyelvedre a szívedből szaladt, hogy most, éppen most rúgnak bele a gödörbe. És emelted a lábad, és rúgtál bele a semmibe, a levegőbe, rúgtad a jövőbeli magadat, a magad lábával oda, ahova szántak téged, meglátásod szerint. De az asszonyra nem, a gyerekeidre nem, akkor sem emeltél kezet, se szót. Szavad ellenük egy se. Egy se volt, hogy tán ők, ők is tehetnének érted valamit, hiszen a gyerekek se gyerekek már. Felnőttek.

Hát akkor miért, barátom? Miért nem tudtál nevetni, miért nem, hogy egy csattogó lobogót vettél feleségül, egy zászlót, aminek szava nincs, ami mindig csak arra, amerre a szél fújja éppen. A trendi, hogy válni kell, és marakodni a válás utáni jussért, vagy nem, mégse válni, hátha visszajön a rokkantnyugdíj, vissza az ágyba az ember, vissza a férfi szívébe a remény, hogy nem puszta, azért puszta a világ, hanem fa, kenyérfa, bőven termő.

Ó, te buta, te ostoba barátom. Te, aki elviselted a gögöt, a véreden hízott, szívtelen büszkeséget, hogy hogy nem viselted el az asszonyi lobogót otthon? Miért is tetted tabuvá, szentté a nőt, a szenteddé, amihez még neked se szabad nyúlni? Miért nem tudtad, mert nem tudtad, igaz? Azt mondani, ez is csak olyan, mint a többi, ember, aki megtéved olykor, csak megtéved, de aztán újra lát. Újra látja az angyalt, akit sokáig nem. Miért nem hittél az asszonyod jóra valóságában, ami örök, ami istentől való? Miért nem tetted őt próbára? Hisz te kiálltad a próbát, te ellene sose fordultál. Hát hagyta volna inkább, hogy próbálkozzon már ő a jóssággal, a helyrehozattal, a jóvá tevéssel teneked. A te szíved simogatásával ezentúl.

De te azt mondtad, nem kell, tőle már semmi se kell ezentúl, s ő megijedt, berezelt, barátom, be, hogy csendes megbékélés helyett világgá kürtölöd, hány kést és hány piszkavasat szúrt tebeléd évekig. Hogy a nagyot, a nagyobbik gyereket még nem tudta ellenedre fordítani, mert akkor még nem kellett annyit dolgoznod. A nagyot, az elsőt még te is nevelni tudtad, de a kicsit már nem. A kicsiért már csak annyit tudtál tenni, hogy még többet dolgoztál. S a kicsi, a kisebbik gyerek tényleg ellenedre fordult a civódás éve alatt. S te okos vagy, még arra is rájöttél, hogy miért? Mert csak az anyja nevelte leginkább, hát fordult az anyjával együtt, mikor megfordult a szél. És neki meg is bocsátottál ezért. Csak az anyjának nem, az asszonyodnak, hogy csak zászló volt, szélcsapkodta rongy. Rongyod teneked. Pedig őt te akartad, pedig őerte még az anyád ellen is szegültél, mondván, hogy szeretlek, anya, de nőülni nekem kell, és választani is nekem. Mert nekem kell vele élnem, ha te már nem élsz, akkor is. És anyád hagyott téged, és aztán sose beszélt az asszonyod ellenére.

És látod, kár volt emlegetned az anyádat, kár, mert így tényleg csak magadat hibáztathatod, hogy egy zászlóröngynak valót vettél feleségül. Pedig de jó lett volna ráfogni, őrá, az anyádra. Mert hidd el, megbocsátotta volna teneked még holtában is, meg, hogy te élhess. Hogy te élj. Mert az volt a te bajod, barátom, hogy magadnak nem tud-

**Mert madárdal van itt, Jani.
Madárdal az utcádban végig.
Madárdal, már tehelyetted is,
barátom, s aztán én helyettem is
az lesz, barátom. Tavasz lesz újra
a házad, a házunk előtt.
És a madárdal az mindenkié,
a madár, meg a költő,
az mindenkié.**

tál megbocsátani, magadnak, hogy egy darabka szövehez kötötted az életedet. Holott nem vagy te Isten, hogy bárkit, bárminek ítéld, vagy inkább sajnós, hogy nincs benned egy csipetnyi Isten, hogy lásd, meglásd a szélszaggatta szürke rongyban az angyalszárny hófehér pihéit.

Barátom! Hogy legalább megvártad volna nekem a tavaszt. Nekem, csak nekem, hogy legalább elbúcsúzhattam volna tetőled. Mert mondtad, nagyon mondtad, hogy megöl az asszony. Meg, mert nem fogadtad el békülő jobbját, de nem ő ölt meg. Nem, mert a falubeliek a szívedre, a

májadra fogják máris a halálod. Mossák máris a kezeiket. Tesznek úgy, mintha minden rendben lenne itt. Rendben, mert félnek, mert még látni is félnek.

Látni úgy, olyan tisztán, ahogy te, barátom. Olyan vérre, olyan szívre menően tisztán, ahogy te. S bár lehet, hogy holnap én, holnap én leszek a nem-köllesz-Jani, holnaptól én fogom gyakorolni, milyen az, ha nemet mondanak folyton a két kezem erejére, és az eszem erejére, én még maradnék egy kicsit.

Mert madárdal van itt, Jani. Madárdal az utcádban végig. Madárdal, már tehelyetted is, barátom, s aztán én helyettem is az lesz, barátom. Tavasz lesz újra a házad, a házunk előtt. És a madárdal az mindenkié, a madár, meg a költő, az mindenkié. Mert a madarat meg a költőt, azt Isten eteti szájából, Janikám, valami édes étellel biztosan.

Mert halld csak, halld cimborám. Te, aki az igazi vénség, a megroggyantság elől a halálba szöktél. Hallgasd csak, milyen édes, édes mégis, édes, édes az élet. (Te, te önfájdalmodba belefeledkező Isten barma, te, hisz most látom, nincs, egyetlen zászlótartó sincs a házadon.)

Fehér Imola

Fényfoszlányok

Mindig mond valamit.
Elhaló esti félhomályban
ködlámpást gyújtanak
gondolatai;
majd hosszú fényre vált
s megvakít.
Hiába villogok.
Nem veszi észre magát,
csak dörmög tovább.
Valami régi nőről.
Hideg éjszakákról.
Véresre tépett körömágyról.
Papírfecnire írt szobaszámról.
Hánynom kell.
Elkap a rosszullét.
Valahogy ez nem én vagyok.
De nem is rólam beszél.
Csak a múlt villog néha,
ahogy estére kapcsol a táj
s a csillagok útjelzőin
valami furcsa emlékkép
jelzi, hogy az élet nem volt
ilyen egyszerű. Kiszámítható.
De miért ül még mindig
az a nő a képen az öledben?
S mondd, miért ő jut
minden áldott este eszedbe
amikor lekapcsolom a villanyt?

Elhúzza a függönyt.
Beáramló fényben mossa
tisztára arcát.
A megült ráncok az égre néznek,
mint akik hálát adnak a múltért.
Mindnek külön meséje van.
Az ajka mellett hosszasan figyelem.
Valahogy nem áll össze a kép.
Mosolyog, de mégsem.
Arról nem én tehetek. Csak érte.
Csak miatta állok még mindig
az ablak mögött és újságpapírral
sikálom tisztára az üveget.
Semmi sem ront a reggeli fürdőn,
a napfény polkát jár a párkányon.
Csak az az idétlen ránc ott. Idegesít.
Valahogy rosszul varrta fel az idő.
Annak a nőnek az iniciáléjára görbül,

Irodalom

FEHÉR IMOLA (1983, Szatmárnémeti) költő, német-angol szakos tanár. A *Korunk*, a *Helikon*, a *Látó*, az *Élet és Irodalom*, a *Szépírodalmi Figyelő*, a *Székelyföld*, a *Partium* és a *Hepehupa* mellett az *Erdélyi Szép Szó* antológiában jelentek meg írásai.

bár lehet, hogy csak beképzelem.
Ahányszor nevetsz, veled sír.
Ezért nem tudsz igazán boldog lenni.
Miatta nem nézünk több vígjátékot.

Felkapcsolja az éjjeli lámpát.
Az izzó sercegve jelzi, kiég.
Zavaróan vibrál,
majd halvány fényt áraszt.
Pont mint ő. Vegetál. Pislákol.
Fellapoz egy könyvet.
Határozott mozdulattal
nyitja ki a tizedik oldalon.
Mintha megoldást keresne
a tömött sorok között.
Szeme rem fázis szerűen cikázik.
Néz valamit. Netán valakit.
A lámpa hideg fénye furcsán
világítja meg az arcát.
Nem látom tisztán.
Valamit nem talál.
Egy régi dohos könyben
szellőzteti a múlt redőit.
És ahogy megnyálazod az ujjad
hogyan fordíts, kezéd megáll a levegőben.
Észreveszed, hogy nézlek
és minden mozdulatodban őt látom.

Hunyorog, a déli napsütés,
mint apró dárdák hada
tör ki a fellegek közül.
Becsukja a szemét és szomjasan
issza fel a meleg napsugarakat.
Szemhéja kifeszített dob.
Peregnek rajta a múlt forró nyomai.
Nyári emlékek, naptejtől foltos éjjelek.
Tengerparti bárók koktéjjai.
Szabad ég alatti napfelkelték.
És szerelmes naplementék.
Most is megcsap az a sós szag.
Lenyalod a szád szélét;
talán a sarkokban megült egy falatka múlt.
Egy morzsányi emlék.
Lassan kinyitod szemed
és szembe nézel a Nappal.
Benne is őt látod.
Arca beleivódott a retinádba.

A szeme alatti krátereket
megvilágítja a Hold.

Mereven bambul az éjszakába,
mint aki titkon csillaglesre indul.
Távcsővel kémleli az évek alatt felgyűlt
ki nem mondott kívánságait.
Messzire lát, mégsem érez semmit.
Csak néz. Néma hallgatás. Feszült figyelem;
de egy hullócsillagnak sem esik
meg a kőszíve rajta.
Ez az este fájó reményekről szól.
Ez az a kínos valóság, amit nappal tagad.
Elmúltak felette is az évek
s a holdfényben táncoló
ősz hajszálak között cinkosan
megsimul a múlt.
Némán beletúrsz a hajadba
és nagyot sóhajtasz.
Egy régi kép villan fel a fehér bliccben.
Tudom, valaki mindig hiányozni fog.
Te sem erre az életre iratkoztál fel.

Cselényi Béla

Álom Reményik-fotelben

Ülök meztelenül a tenger felé fordított Reményik-fotelben, azaz abban a karosszékből, amely a Reményik Sándoré volt. A tengerben, a parthoz közel, meztelen emberek száguldanak balról jobbra.

Budapest, 2021. IX. 4.

nyárvégi számvetés

CSELÉNYI BÉLA költő (1955, Kolozsvár). A Gaál Gábor kör titkára majd vezetője volt, 1987 óta Magyarországon él, Artisjus Irodalmi díjas. legutóbbi kötete: *Órajáték bronzapával* (Tipp Cult, 2019).

 Irodalom

szusszan a bőröm
kánikula oszlik majd
vége a nyárnak

elmaradoznak
rendre az izzó pőre
létbenyomások

sárga levélként
szállingóznak a percek
telnek az évek

Budapest, 2021. VIII. 29.

hűsítő sistergés

felsistereg a zápor
elszürkül az ég
most kéne megérkezni
valami sóaromájú
meghitt kikötőbe
ahol az esőnap
lehűti az utazási lázat

Budapest, 2021. VIII. 5.

fosztóképző

hangodban a ruhátlanság
súlypontod a ruhátlanság
meghittséged ruhátlanság
mezítlábad ruhátlanság

Budapest, 2021. VII. 22.

anyám alszik

otthon sosincs akkora csend
mint anyámnál ha alszik ő
az én csendem benépesül
apróbb készülékek állapotaival
csendem többnyire nyomasztó
és bekapcsolok ezt-azt
sorozatfilmet a telefonomon
kormánypárti táskarádiót
ellenzéki zsebrádiót
mindig inog a függőön
óvatosan hozzáérek
lefékezem de újra beindul
anyámnál viszont csend van amíg alszik
amíg nem kérdi meg hogy testvére vagyok-e
amíg meg nem kérdi
hogy' hívták a férjét
poklot látok
a bölcs öregség elkerülte őt
serdülő dühvel kéri a választ
minden lehetetlen kérdésére
de most alszik
most csend van
csak én vagyok vörös-fekete
patás szarvas farkas
görög-latin-zsidó-keresztény
ördög a látatengerében

Budapest, 2021. VII. 9.

Lokodi Imre

Engl bácsi titokzatossága

Állunk Engl bácsival a Romcart kft. rendelési osztályán, mit mondjak, a hivatal meglehetősen elegáns, várunk sorunkra, mindjárt, mindjárt, mondja szép Angelika, ez így eléggé kellemes és megnyugtató, viszont Engl bácsi beleremeg, valamibe beleremeg, mintha szép Angelika hangjába remegne bele, van úgy, hogy az ember beleremeg, azt is látom, Engl bácsi majdhogynem átszellemül, mintha lebegne egy kicsit, az is lehet, elemelkedik a földtől, ha tanúvallomást kellene tegyek valamilyen okból, azt mondanám, onnantól kezdve vörösödik el Engl bácsi feje, hogy elemelkedik a földtől, nos, a feje mint egy babos labda, leszámítva az apró, ráncos foltokat, ahová nem jut el vér, semmi sem jut el a boldogságból, mert azok a foltok bármilyen körülmények között pikkelyesen fehéren maradnak, mint valami őszállapot, de itt most, gondolom, nem őszállapotról lehet szó, hanem ellenkezőleg, teljesen új szituációról, nem tudom,

12 Irodalom

LOKODI IMRE író, újságíró (1960, Nyáradremete), az Erdélyi Magyar Televízió műsorvezetője. Marosvásárhelyen és Kolozsváron végzett műszaki iskolát. Romániai és magyarországi irodalmi lapokban publikál. Legutóbbi kötete: *Nekuláj almája* (Mentor, 2019).

mindenesetre én többször javasoltam Engl bácsinak, fesse be azokat az nemrégii övsömörtől maradt vacak hegeket, ott van tőle egy dobásnyira a Veronika kozmetika, csak átlépik, megmondja Veronika kisasszonynak, ide és ide kérek egy kis kozmetikát, kezét csókolom, teljes make up az asztalon, vagy ugyancsak nem messze a Reni Shopban egész színskála, sőt plasztikai beavatkozás lehetősége is volt emlegetve Engl bácsinak, esetleg megnézhetne engem, mert én legalább veszem a fáradtságot, pontosabban a szénceruát, és minden reggel a főzde mellékhelyiségének tükre előtt állva szépen kihúzom a szemöldököm, azt, ami nincs, de nem azért nincs, mert azt mondja a társaság, hogy úgy születtem, olyan vagyok, mint egy extraterista, pedig azt nem is úgy kell mondani, hogy extraterista, hanem úgy, hogy földönkívüli lény, esetleg ufó, akik állítólag szemöl-

dök nélkül születnek, de nekem azért nincs meg a szemöldököm, mert a katlanból kicsapó lángok feszt lepörkölik, ugyanis jó ideje fával, hullott gallyal tüzelünk, miután a gázvállalat robbanásveszélyre hivatkozva bevonja Engl bácsitól a gáznagyfogyasztói engedélyt, de visszatérve: hiába mondok ilyesmiket Engl bácsinak, mert falra hányt borsó, mert ő nem és nem, azt mondja, nem bolondult meg, már bocsánat, amiről én beszélek, az az ő szexepilje, hagyjam már békén az ő szexepiljét, jó, békén hagyom, mert Engl bácsit jó lesz békén hagyni, látszik rajta, hogy megfáradt ember, mondtam már a múltkor is, legyen elég, Engl bácsi, ezt a strappát végleg abba kellene hagyni, tovább viszem én a vállalkozást, legalábbis háritaná rám a súlyát, ennyi és ennyi százalék jár nekem, még a hülyének is megéri, de nem, Engl bácsi a műszerével van el, azt mondja, nézzem meg, amíg a vesszője adott esetben a hűtővízből mert cinvödör vizet flottul meg bír tartani, ami testvérek között is minimum tíz kiló, ha nem több (mert állandóan belemosom a cefrés kezem a hűtővízbe), miért hagyná abba, még nem tart ott a korrallal, kondíciójával egyáltalán nem, mert akárki megnézheti, de köztünk maradjon, túlzás, amit mond Engl bácsi, mármint a tele cinvödör víz, mert a szóban forgó esetben mindösszesen fél vödör víz volt csak, láttam a két szememmel, a cinvödörrel csak úgy könnyedén belemerített a hűtővízbe, de hát Engl bácsival nem érdemes vitatkozni, mert ha mégis, látom, majd felrobban, egészen bedurvul, elkékül a feje, mint valami óriási húsos szilva, azt mondja, kuss nekem, mert itt egyelőre ő a főnök, úgyhogy hagyom is, félvödör vizen ne múljon a békességünk, de azt nem hallgathatom el, hogy a főzde főnökének mutatványát ritkaságára való tekintettel nagy ovációval fogadja a társaság, csak Jolánka, a takarítóasszony szalad el visítva, pedig a főzde potyalesésre szakosodott, szépen begyűlt agglegényei rendesen fogdossák a valagát, általában hátulról nyúlnak be, ezzel aztán részükről mindenki van merítve, mert anyjuk elmondása szerint romlottak már, ott is romlottak, ahol egyáltalán nem kellene romlottnak lenniük, és száltól szálíg jászolban töltik az éjszakát, nyitva hagyott szájukba szór valami finom őrlésű port a szú, amitől reggel hosszukat köpnek, és sietnek vissza a főzdebe, hogy öblögessenek mustáros pohárral, az agglegények ilyenszerű ténykedéseiről Engl bácsi semmit

se tud, mert azért mégis, Jolán csak annyit mond ilyenkor, csináljad, csak ne spricceljél, de tudja, hogy az aglegények nem spriccelnek, nem arravalók már, mindösszesen annyi a baj, hogy ezek az emberek nemcsak hogy romlottak, hanem bűdösök is, ami pedig azt illeti, csakugyan lágyak, ezeket a lágyságokat jól érzi Jolán, amikor hátulról tolják, olyan lágy a műszerük, a zacskójuk, mint a hóharmaton maradt paprika a veteményeskertben, szóval egyáltalán nem áll fenn a veszély, hogy amikor ő lehajol, mert neki gyakran be kell hajolnia a pad alá, a lerúgott bűzös gumicsizmákat megmosva sorba rendezni, összeszedni a csikket, belocsintani vagy két cinvödör vizet a langyosból, Engl bácsi szerint sincs baj a Jolánnal, meglehetősen formás asszonyka, bár igaz, kezd kitelni, amióta cukorbeteg, a főzde legényei mondják, s nyerítenek, hogy akkor Jolánnál nem egy kanál, hanem cirka három kanál méz van, hiába mondom a randa szájuaknak, hogy ilyesmivel nem jó marhászkodni, mert ők úgyis marhászkodnak, pedig betegséggel nem viccelünk, másrészt ilyen szinten nem interetnikázunk, mert Jolán állítólag roma származású, de ők nem, egyre inkább erősítik, hogy Jolánnál három kanál méz van, hiába beszélek, hiába mondom, hogy ahol a legjobban fáj, ágyékon lesztek rúgva, ha Engl bácsi megtudja, aki kétségtelenül férfias, szerintem egyedi és utánozhatatlan mutatványának pletykaszintű megszélesítése remélhetőleg meggyőzi azokat az embereket, akik szégyentelenül és illetékeséget figyelmen kívül hagyva Engl bácsi származását firtatják, a legények megfigyelése alapján végleg megdőlni látszik az a feltételezés, amit az emberek úgy általában halkán, majdnemhogy sűgdosódva terjesztenek, miszerint Engl bácsinak galíciai felmenői lennének, és bizonyos vallási rituáléban ő is részesült, úgyhogy nem bírhat meg tele cinvödör vizet, de azt kell mondjam, hogy de, ha ez egyáltalán valakit boldogít, és ezzel egyidőben tisztázást érdemel az is, hogy kenyéradó emberem nem Miska, egyáltalán nem Miska, mint ahogy az emberek száján forog, hanem Miksa az ő becsületes keresztneve, amit az itt valók a név történelmiségének ellenére vagy nem akarnak, de inkább nem képesek megjegyezni, viszont hogy Engl bácsi honnan került ide, teljesen bizonytalan, nekem a hangoztatott lehetséges származási helyek közül a történelmi Máramaros tűnik a legvalószínűbbnek, de Németvásár vidéke sem zárható ki teljeséggel, ha egyáltalán van ennek valami jelentősége, mert engem egyáltalán nem érdekel, és Jolánka sem érdekel, akivel mindösszesen annyi a hiba, hogy amikor nem látom, ő is kihúzza a szemöldökét és sosem teszi rejtett helyére a szénceruzát, mert ha a rejtett helyére tenné, akkor nem lenné-

Engl bácsival nem érdemes vitatkozni, mert ha mégis, látom, majd felrobban, egészen bedurvul, elkékül a feje, mint valami óriási húsos szilva, azt mondja, kuss nekem, mert itt egyelőre ő a főnök

nek az elszámolási füzetbe nagy péniszek és elkenődött vaginák, hogy én feszt radiózzak, hanem csak az lenne a rubrikában, hogy teszem azt, Kaáli József beszállító őstermelő, 500 l szilvacefre, lepárolva 60 l pálinka, 52 fokos, vámolás 12 százalék, úgyhogy öl meg a szégyen, amikor az irka felé hajolnak a cefregazdák, hadd lássák, mit írok be, mert miután kimennek a főzde kapuján, semmi sem érvényes, helyben és közösen kell kiigazítani minden esetleges tévedést, s ha Engl bácsi nem látja, nekem is juttatnak az áldomásból, úgyhogy szépen gyűl a lé a vasszekrénybe zárt demizsonban, mert a juttatásomat muszáj vasszekrényben, gondosan elzárva tartanom, ha nem, a pad alól szépen elpárolog, úgy érte, megisszák ezek a semmirevalók, de nem javasolnám Engl bácsinak, hogy rúgja ki, tiltson ki valamennyi semmirekellőt a főzdeből, mert a behozott cefrét szerre ők öntik fel, holott nekem kellene, ám nekem megterhelő és bűdös lenne az a munka, Gyula például fél demizsont flottul megemel, amikor mondom, hogy öntsed fel, Gyula, ő lenne a legrendesebb, csakhogy erősen randa szája van, nemhogy csak beszédileg ocsmány, hanem ránézésre is egészen förtelmes, egyetlen sárga fog van a szájában, talány, hogy a szál szemfog hogyan maradt meg, még Vilmos sem lenne eldobandó legény, csakhogy vele dolgozni erősen kockázatos, a demizson mindig kicsúszik a kezéből, de nem csoda, hogy kicsúszik, mert a bal kezéről hiányzik a hüvelykujj, elvitte a körfűrész, rokkantsági nyugdíjért pörlekedik, nem tudom, mi lesz a végeredmény, mert feketén hasította a léceket a Hargitáról lopott fenyőkből természetesen, mikor rendesen beállít mégis mind azt fújja, ó, te szépséges Hargita, mire Gyula azt mondja, cseszheted, mert az oláhé, azonkívül ott van Jancsi, rendszerint a késő délutáni órákban köszön be, lapátnyéltől fényes tenyerekkel köszönti a pálinkafőzde gőzében szédelgő legényeket, régészeti ásatásnál dolgozik napi 72 lejért, van már két zseb törött cseréppipája, azt mondja, valamennyi a nagyapjáé volt, mert az csak mese, hogy a dákoké, mert a nagyapja fél

életét a Válibükben üldögélve és pipázva töltötte, még Robival lenne komplett a társaság, de Engl bácsi határozott fellépéssel szigorúan megtiltotta, hogy egyszer is betegye a lábát a főzdébe, mert Robi gyalázatos tette vetemedett, nem restellte a Szentkoronát ábrázoló plakátra felírni, hogy Gyula, kapd be a makkomat, és ekkor Engl bácsi haladéktalanul kirúgta, Robi viszont állást szerzett a szemeteseknél, van nagy sárga kesztyűje, szokott integetni, és végül, ami az én fogyatékoságomat illeti, csakis igazat tudok adni Engl bácsinak, aki eleget hangoztatja, hogy apámnak kezeltenie akkor kellett volna engem, vagyis a csípőficamomat, amikor feszt azt mondta nekem, fiam, inkább súroltalak volna el a lepedőn, de mondom, valami nem stimmel a főnökömmel, áll, gyöngyözik a homloka, pedig a hivatalban egyáltalán nem szokott gyöngyözni a homloka, van úgy, hogy nagyon is száraz a homloka, olyankor látom, az a baja, hogy száraz a homloka, halvány az arca, mint hogy most is halvány, a múltkor is olyan volt, mint a halál, falfehér, bár azt mondják, a halál nem falfehér, éppen ellenkezője, fekete, úgyhogy miket is beszélek, hiszen Engl bácsi arca egyáltalán nem volt fekete, hanem olyan, mint amikor valakit hivatalba hívnak adócsalást feltételezve, de ez most egészen más történet, Engl bácsi ilyen apró és prózai dolgokon rég túltette magát, jó ideje nem csal adót, kerekítve tehát nem adócsaló, következőképpen nem is hívják, belátom, időközben sokat változott jó emberem, azóta változott a dolog, miután Engl bácsi vadonatúj kazánra tett szert, mindennel ellátva, valamennyi része tiszta vörösrézből, 200 literes, mert írja a kazán siskáján, hogy 200 L, van rajta nyomásmérő, 140 foknál sípol, vagyis enged a szelep, van rajta kavará, hogy a cefre ne süljön oda, és ami mindennél praktikusabb, hogy nem kell lemerni a kifőzött cefrét, mert ott van az üstből kinyúló csőszerű szerkezet, amit Gyula Engl bácsi farkának mond, szerinte olyan az a kónuszosra esztergált kiömlési vezeték, ami arra is alkalmas, hogy cinvödört akasszunk rá, csakis üresen, mert Engl bácsi szerint a cefrével vagy hűtővízzel félig mert cinvödör súlya deformálná a kazán szép és szabályos áramvonalát, úgyhogy olyasmire használni egyáltalán nem alkalmas, és látom, nem csak vörös, hanem gyöngyözni is kezd Engl bácsi szép magas homloka, ami sok mindent elmond, de én most nem a magas homlokról, hanem a gyöngyözésről beszélek, valamivel később valósággal csöpög lefelé róla a verejték, a hivatal perzsaszőnyegén sötét foltokat hagyva, látom, zsebkendő után nyúl Engl bácsi, a zsebében vájkál, nem mondom, a főzdében szokott ugyan gyöngyözni Engl bácsi homloka, de csak kifejezetten nagy hőségben szokott, ami egyáltalán nem

természetellenes jelenség, mert ki nem gyöngyözik a kazán mellett plusz negyven fokos hőségben, ilyenkor sűrűn törölgeti nagy felcsúszott homlokát darab lepedővel, mert zsebkendővel nem lehet győzni a szezon, ilyenkor kapok egy rongyot, belemártom a jéghideg hűtővízbe, adom Engl bácsi kezébe, hogy nyomja a homlokához, tarkójához azokat a négyszögbe hasított rongyokat, amiket kifejezetten erre a célra tartogatok és áztatok, amire felhívom a fiúk figyelmét, nehogy az orrukat valamelyikbe is belefújják, miután már egyszer-kétszer megtörténik, dobom is Engl bácsinak, aki röptében ügyesen elkapja a rongyot, amin feltételezésem szerint szép időket tölt nejevel, aki aztán valamiért nagyon megunván Engl bácsit egy szép napon lelépik egy itálián sofőrrel, és futólagosan boldog perceket tölt továbbá titokzatos nőszemélyekkel, akik valahogy nem engedik jobban megismertetni magukat, mert nem időznek sokat Engl bácsinál, elképzelhetően azért ülnek keveset Engl bácsinál, mert korábban megerőlteti a műszerét azzal a rohadt cinvödörrel, úgyhogy közelebb lépek, hadd lássam, mi történik Engl bácsival, miért viselkedik ilyen furcsán és szokatlannul, mert az egy dolog, hogy a feje fokozatosan kezd vörösödni, viszont a merevség rá egyáltalán nem jellemző, márpedig úgy áll ott, mint valami szobor, az orromat a vállához nyomom, kérdezem, mi van veled, Engl bácsi, de ő nem felel, a tiroli kabátja enyhén dohos szagot áraszt, különben nagyon jól áll rajta az ilyesmi, kimondottan osztrák népi viseletet értékesítő turkálóban szerzi be egy dunántúli kisvárosban, a városka újonnan átalakított, legalábbis felújított főterén álló Szűzanya felmagasztalásának szobrával szemben, s merthogy ajánlva van, Engl bácsi egyúttal felpróbál egy ugyancsak tiroli vadászkalapot, zergetollal ellátva, azt mondja, rendben, a fején marad, úgy megyünk ki az Öreg-tóhoz fényképeződni, közvetlenül a vár alatt, ahol éppen vadludak gyűléseznek százezerszám, Engl bácsi nagyon is boldog, hogy vadlúdtoll is kerül tiroli kalapjába, iszunk rá osztrák sört egy malomvendéglőben, szemben a kapucinusokkal, miközben elnézem Engl bácsit tiroli szerkójában, és azt gondolom, hogy Engl bácsi fáziskésésben van, mert demagóg politikusok viselnek ilyesmit nem sokkal a rendszerváltás utáni nagy népgyűléseken, hazafelé jövet pedig Békésben megállva megint csak bevásárol, egy borszíjon nyakba akaszthatós kerámia kulacsban állapodik meg, írja rajta Tótkomlós, 1936, díszes szlovák motívumokkal, úgyhogy Engl bácsi személye könnyedén viseli a hajdani súlyos monarchiát, főleg ha a képbe belekalkulálom a főzde falán szépen keretezett oklevelet, vagyis a román adóhivaltól kiállított iparüzési engedélyt, és

még nem beszélünk a vadonatúj katlan üstházára szegecselt sárgaréztábláskáról, ami a szerkezet származási helyét, Subotica-t jelzi, és akkor igazán van Engl bácsinak, ha mindentől eltekintünk, és csak a kis felszegecselt plakettet vesszük figyelembe, az ember elég készletet érezhet arra, hogy teljesen megváltozzon, nekem személyesen bevallva: végképp megunja, hogy őt folyamatosan és csöpp polgári érzést nélkülözve közönségesen pálinkafőző bácsinak, rosszabb esetben Pálinkás Miskának nevezzék az emberek, holott azzal az erővel, kevéske befektetéssel lehetne komoly vállalkozó, mert azt mondja, egészen jól hangzik, ha az emberek úgy emlegetnék, hogy Engl Miksa pálinkafőző iparos, amire meglepődésem első hullámának múltán természetesen csak bólogatni tudok, aztán jön a második hullám, vagyis hogy Engl bácsi mértéken felül tüntet ki bizalmával, vagyis titoktartásomra számítva elárulja nekem, hogy a vámtól százalékokból befolyó pálinkakészletet eredeti címkével ellátva készülő piacra dobni, de előbb felkeresi a Poloska kft. rágcsálóirtó vállalkozást, kifelé főzdéjéből a kisegérrel, patkánnyal és csótánnyal, aztán az agglégényekről is elgondolkozik, az erős szagra elképzeltően önként továbbállnak, ami nekem egyáltalán nem jó, viszont Jolánkát esze ágában sincs meneszteni, mert kész többletmunkát végezni az Engl bácsi háztartásában, ágyneműt vasal, inget keményít, szalonnával készíti a rántottát, beszerzi a hozzávaló szászmedgyesi savanyúborkát, aztán Engl bácsi mutatja, hogy a tiroli kabát visszagombolós galléjára esett foltokat milyen eszméletlen türelemmel képes eltávolítani, ha látnám, milyen aranyos, amikor a kétféjű sasokkal ellátott rézgombokat rálehelve fényesíti, de hát ezen nem hatódom meg, így ment ez a monarchiában is, tudom, rálehelve fényeztek, és a Romcart Nyomda kft. reprezentációs irodájában teljesen egyetértve hallgatom a főnök úr óhaját, hogy sürgősen névjegykártyára lenne szüksége, jó, mondja minden körülményeskedés nélkül szép Angelika, a lila körmű, egyébként rendkívül csinos kisasszony, van rutin, gondolom, maga elé húzza az irattömböt, hosszan nézi Engl bácsit, ami zavarba hozza a főnököt, csodálkozom, hogy zavarba hozza, mert hiszen Engl bácsi már szembesült ilyen helyzetekkel, de kit ne hozna zavarba szép Angelika, minden valamirevaló férfi álma, érteni vélem, az ember ilyen szituációban minden rutin ellenére persze hogy lemerevül, most már tisztában vagyok, a fej elvörösödése csak a szituáció melléke, továbbmenve nem bírom elhallgatni a Romcart rendelési irodájának atmoszféráját, de csak magamban nem bírom elhallgatni, azt viszont merem hangoztatni, hogy az elfojtott ösztönöket alattomosan felszer-

Az elfojtott ösztönöket alattomosan felszerkentő illatokon túl szép Angelika kisasszony szeme, sugárzása, fizikai alakja, minden elképzeltető realitást meghaladó finomsága teljesen kizökkenti Engl bácsit, engem is kizökkent, szédülök, érzem, kiugrik a vérnyomásom, úgy nézem, hogy a helyzet a kipróbált Engl bácsit is erősen megviseli, látom, mindjárt elszáll sivitva, mint a nagynyomású gőz a főzde rézcsövén

kentő illatokon túl szép Angelika kisasszony szeme, sugárzása, fizikai alakja, minden elképzeltető realitást meghaladó finomsága teljesen kizökkenti Engl bácsit, engem is kizökkent, szédülök, érzem, kiugrik a vérnyomásom, úgy nézem, hogy a helyzet a kipróbált Engl bácsit is erősen megviseli, látom, mindjárt elszáll sivitva, mint a nagynyomású gőz a főzde rézcsövén, ilyenkor kiabálja nekem, hé, lefelé a hófokkal, ide azt a lepedőt, mártad jéghidegbe, mártom jéghidegbe, aki most lebeg, vagy mind lebegünk szép Angelika előtt, nem tudom, kétségtelen, rajtam a sor, tennem kell valamit, főleg akkor kell tennem valamit, amikor szép Angelika elhűlve, falfehér arccal kiszólja a száján, hogy jesszusom, taszítok egyet Engl bácsin, mondjad, főnök, mi legyen a névjegyeden, de a főnök teljes alakjával meglódul, mint egy felkötött báb, inog előre és hátra, mint aki nem tudja eldönteni, hogy dőljön vagy ne dőljön, megtartom Engl bácsit, érzem, nem hús-vér valóságot tartok a kezemben, hanem tudom is én, testes fahasábot, teljesen szilárdan, lefagyva vagy kővé dermedve, bálvánnyá esetleg, kiáltok, segísenek, előbb szép Angelikát súrolják fel a rosszullétekből, málnási vízzel itatják, itatnák Engl bácsit is málnási borvízzel, de mondom, ne tegyék, mert a főnök úr kifejezetten utálja a málnási borvizet, a málnásitól bűdösekét bökked, pedig tudomásom szerint Engl bácsit nem kínozza gyomorfekély, se gyomorsav, emberem homloka tovább gyöngyözik,

bár hideg, mint egy halott, átcipeljük a raktárba, szép fényes papíroszlop mellé állítjuk, szólni kellene a mentőnek, mondja valaki, látom, szép Angelikát elvezetik, megy a maga lábán, viszont Engl bácsinak a térde sem hajlik, hiába is próbálkozunk, a dereka sem hajlik, úgy visszük be a raktárba, mint kegyszobrot szokás bevinni a sekrestyébe templomfestés idején, szép Angelika mentében visszanez, nem lehet nagy a baj, mert mondja, né, Engl bácsi homloka gyöngyözik, tanácstalanok a kiszállt mentősök, a műszerek nem mutatnak semmit, akár ha sásfára kötnél vérnyomásmérőt, vagy EKG-t, kiszáll a sajtó, hallom a telefonba mondó tudósítót, hogy páratlan esetnek vagyunk a tanúi, szoborrá merevedett Engl Miska pálinkafőző kisiparos, Miksa, kérem a helyesbítést, Miksa, mondja a tudósító és elnézést kér, így már más, mondom, eközben a mentősök mozdítanak a fura pácienszt, de egyszerűen tehetetlenek, Miksa bácsinak a lába a földbe gyökerezett, mondja az egyik rezidens orvos, innen még az atombomba sem, várni kell vele, hátha jön valami felmentő fordulat, valaki addig is elhozza a művelődési házból a pályáját rég lefutott fekete zongora portól szürkévé vált huzatát, azzal takarjuk le Engl bácsit, jönnek a főzde legényei, egyik randább mint a másik, né, mondja Gyula, bálvány lett Miska bácsiból, mire azt gondolom, igaza lehet a jó Gyulának, most az egyszer nem mond valami oltári disznóságot, majd nem meghatottan állunk Engl bácsi szobra előtt, azt gondolom, az is lehet, erre vágyott, hogy szobra legyen neki, annyi biztos, Jolán naponta lesöpri Engl bácsiról a port, néha hozzászól, hogy van kedves Engl úr, és akkor jön szép Angelika dobozzal a kezében, azt mondja, a főnök urat akarja látni, akkor jöjjön szobrot látni, mondja a takarítónő, szép Angelika maga sem hiszi el, hogy Engl úr szoborrá változik, de most láthatja, megvannak a névjegyei, mondja szép

Angelika, jól van, tegye le, szólal meg Engl bácsi mindenki meglepetésére, a főnök állapotának monitorizálásával megbízott helyi körorvos azonnal lenyilatkozza a sajtónak, Engl úr közönséges szimuláns, de szerintem nem közönséges szimuláns, mert amikor elindul, a lába megint csak nem éri a földet, néhány centivel magasabban jár a levegőben, mondhatnám, lebeg, ugyanúgy szép Angelika, akivel Engl bácsi kézenfogva távozik, Gyula pedig azt híreli, folyjon ki a két szeme, ha nem igaz, hogy látja, amikor Engl bácsi szájon csókolja szép Angelikát, és akkor a főnök elkezdti osztogatni a névjegyet, igaz, megnézi, kit tüntet ki ilyesmivel, a főzdeben mindösszesen én kapok, amire nagyon is büszke vagyok, de hiszen miért is ne, ha jól tudom, elvégre én vagyok a jobb keze, már nehogy Gyula vagy Robi, vagy Vilmos, esetleg más agglegény lenne a jobb keze, a névjegyen olvasom, Engl end Angelica Kézműves Pálinkafőző Manufaktúra, aminek büszkeségemre én is részese vagyok, s ettől a perctől kezdem érezni, mintha nem a földön járnék, legalábbis alig, nézem a lábbelimet, egyáltalán nem kopik, pedig a telitalpúaknak gyártott szivacsos Camel cipő elég hamar kopik, de esetemben inkább nem mint igen, kifejezetten megnyugtató, hogy Gyula, Vilmos és Robi a földön járnak, és mindenki a földön jár, beleértve Jolánt is, bár nem tudom, mi van, annyit tudok, hogy Jolán mindegyre sírógörcsöt kap, csak félig lehet érteni, mit mond, mert aztán elfullad a hangja, ráng görcsösen, dehogyis epilepszia, szóval ha elkezdi, hogy nem ezt ígérted, Miska, a paplan alatt, amit én mostam és vasaltam, én keményítettem neked, Miska, a szaros gatyádat, Miska, innen már egy szava sem érthető, szerintem ilyenkor Jolán is elemelkedik egy kicsit a rögtől, szegény, s nem kétséges, Jolán akkor is elemelkedve mondja, ha tudnád, Miska, hatszor kapartak meg miattad, Miska, írva és mondva, hatszor

Berka Attila

A vaksötét és a vakvilágos váltakozása

(prózatórium)

Bartók Bélának és Nagy Jánosnak

Ma a kopasz őr van. A vakarós.

Körtét akarok enni.
Majonézes kukoricasalátát.
Sört vedelni, sárgarépát rágcsálni.
Fetasajtot és olajbogyót majszolni.
Céklát zabálni kétpofára.
Sárgabarackot meg paradicsomot.
És tejfölös bablevest krumpligombóccal.
Szivárványlakomázni.

Ma a vörös őr van. A mutogatós.

Kacajom könnyes, hahotám harsány.
Kattan a zár, csattan a zár, nyílik az ajtó.
Behúzem a zsúrkocsit a terem közepébe.
Egy vödör víz, egy vödör hús.
Leveszem a zsúrkocsiról a vödröket.
Ráteszem a tegnapi üreseket, és kitolom az ajtón.
Asztalhoz ülök, és csendben nyelek.

Ma a fekete őr van. A vicsorgós.

Éjszaka arra ébredek, hogy dögszagom van.
Ha járkálok egy kicsit, körös-körül érzem a dögszagot.
A fogaim egyre lazábbak, a bőröm nyirkos, színem zöld.
A létszámellenőrzésre egyre lassabban tudok felmenni.
Egyre nehezebben veszem a levegőt.
Egyre éhesebb vagyok.
Csak ne fújjon a szél, ne!
Úgy fúj le engem, észre se veszi senki se, a szél se, csak lefúj.
Ki kell innen jutni, nem lehet ezt tovább bírni.
Értelme sincs.
Ki innen, ki, ki, ki!
Értelmet akarok, tiszta ész, tiszta kritikát!

Ma a szőke őr van. A köpködős.

Tudom, hogy a fogyasztói társadalom miatt van az egész.
A fogyasztói társadalom miatt.
Vegyek, egyek, egyek, vegyek, stílus legyek, divat legyek.
Terelgetnek jobbra-balra, az azért jó, ez azért jó.

BERKA ATTILA (1976, Budapest) szövegkészítő, -kezelő és -közvetítő. Legutóbbi kötete: *Anómia* (Irodalmi Jelen, 2017)

Irodalom

Terelgetnek, mint a birkát, csak ne lássam a lényegét.
Elég, ha bégetek boldogan.
Ha két fogyasztás között elbizonytalanodom, jönnek a műanyag eszmék.
A fröccsöntött ideológiák.
Egyik nap ilyen eszme, másik nap olyan eszme.
Csak ne legyen nyugodt pillanatom.
Eh, már megint kezdem, már megint nem bírom abbahagyni!
Pedig hát nem teljesen mindegy, mi van azzal a fogyasztói társadalommal?!
Én itt vagyok lenni, a fogyasztói társadalom meg ott van fenn.
És hát mi is ez a fogyasztói társadalom?
Amikor még nem itt voltam, én is fogyasztó voltam?
És most, hogy itt vagyok, mennyire vagyok fogyasztó?
Istenem, megint miről beszélek!
Mi ez az ostoba okoskodás?
Ha vége mindennek, felmegyek a legmagasabb ház tetejére.
Ott jó hangosan elmondom, mit gondolok a fogyasztói társadalomról.
És az igazságról!
Ha kell, naponta többször is.
Addig viszont csendben maradok.
Kussolok.
Abbahagynom a vernyogást, a rögeszmés kitöréseket.
Mert nincs rendszer, semmilyen rendszer nincs az örült beszédemben.
Igaza volt apámnak.

Ma a kopasz őr van. A vakarós.

Konkrétan zöldségeket beszélek.
Folyamatosan zöldségeket.
Ez az!
A zöldségek, igazam van, a zöldségek!
Zöldségeket kell kérnem, zöldségeket kell követelnem!
A vitaminok és az ásványi anyagok miatt.
És gyümölcsöket.
Azonnal követelem a gyümölcsöket!
Aha, követelem.
Hát nyilvánvalóan adtak volna már, ha akartak volna.
Ha érdekelné őket, hogy legyen bennem vitamin meg ásványi anyag.
Hogy legalább minimálisan jó legyen nekem.
Csakhogy ilyen cél nincs.
Akkor kiszavazás sincs?
Vagy az elején volt, de már nincs?
Nem számít az aláírás?
Hiszen aláírtam, hogy a nézők kezében a sorsom.
Aki végig marad, az nyer, az szabad lesz, teljesen szabad, mint a madár.
Ó, szabad élet, szabad madár, jaj, de szép, ki szabadon jár!
Ó, járnék én is, ha járhatnék!
Elég! Igen, elég!

Ma a vörös őr van. A mutogatós.

De én énekelni akarok!
Dalolni vidáman, felszabadultan!
Csillogó szemmel tekinteni a fák közé.
Madárfészekről madárfészekre ugrálva, mókus farkára, vadmacska bajszára
csapva.
Ha átlátok az erdőn, a mezőt pásztázom és az ugráló nyulak fülét nézem.

A szelet hallgatom, sőt a szélzúgás ritmusához igazítom a nótámat.
Amíg a felhők hangonként le nem tompítanak, le nem halkítanak.
Onnantól suttogás, a legcsodálatosabb suttogás vagyok.
Minden fülbe belebújok, minden agyba, minden szívbe duruzsolok, úgy
bizony!

Az élet vagyok!
Én vagyok az élet!
Vagy inkább az, aki tagad.
Joggal, mert minden és mindenki itt és most folyamatosan pusztulásra
érdemes.

Én is, ahogy vagyok, és az, aki vagyok.
Sőt az, hogy az egész van és ahogy van.

Ma a fekete őr van. A vicsorgós.

Nem, ez csúnya túlzás.
Ha nem akarok énekelni, csendben maradok.
Ha nem akarok a szabadba menni, maradok a városban.
Figyelem a várost szótlánul.
Megengedem neki, hogy a maga nyelvén beszéljen.
Hogy elmondja, amit tudnom kell, amit értenem kell.
Hogy nem kell állítanom, kérdeznem se, tagadnom viszont szigorúan tilos.
A tagadás nem vezet sehova.
A tagadás nem élet.
Élet?
Ha az élet alá születek, abból nem lehet élet.
Bizony, kevés az egy életem, hogy eljussak az életig.
Vagy ha mégis, hogyan tudnám élni, ha sose tudtam, mi az?
Csak azt sejtettem, hogy el kellene érnem.
Hogy legyen legalább esélyem egyetlen másodpercig élni.
Hogy milyen lehet élni, milyen lehetett volna az életem.
Ha nem az élet alá születek.
Nem csak én születtem az élet alá, természetesen.
Sokan születünk az élet alá.
Azért is vagyok itt, a veremben.
Nem önként jelentkeztem.
Hiszen nem volt választásom.

Ma a szőke őr van. A köpködős.

Soha nem számoltam meg őket.
Sőt senki nem számolta meg, hányan vagyunk.
Talán egyszer végre valakinek meg kellene számolnia.
Hát persze!
Talán épp nekem kellene!
Talán épp én lehetnék az, aki hátralévő életét ennek a célnak rendeli alá.
Igen, a számolásnak!
Végre egy igazi cél!
Az életem igazi értelme.
Amitől reggel könnyű ébredni, szemhéj-felhúzni.
Világra jönni.
Ismét előlről kezdeni.
Nem vagyok többé fölösleges.
Van végre önbizalmam.
Öntudatom.
Figyelek másra, úgy, mint a legelején.

Mintha koncentrációm szilánkosra zúzódása csak egy otromba tréfa lett volna.

Ami egy szórakozott vándor táskájából hullott rám véletlenül.

Ez akár el is képzelhető.

A szavakat se én találom, a szavak találnak engem.

Számomra ez a bölcsesség.

Ezzel számolok: időm és terem a vaksötét és a vakvilágos váltakozása a veremben.

Nem, mégsem.

Én ezt nem fogadom el.

Én ki akarok menni innen.

Már nem akarom megnyerni ezt az ostoba kiszavazást.

Nem érdekelnek a nézők, nem érdekel a szerződés.

Csak friss levegőt akarok szívni a szabad ég alatt.

Ki kell jutnom innen.

Ha legközelebb nyílik az ajtó, kilépek rajta.

Összeszorítom a fogam, és felmegyek.

És ha felértem, fent leszek.

Soha többé nem írok alá semmilyen szerződést, amiben lemondok magamról.

Örökre elfelejtek mindent.

Vagy soha nem felejtek el semmit.

Ma nem látom az őrt.

Vincze Bence

odessza átalakul

parázsló füvek törnek elő itt a meszelt telepfalakból
élet serken még a betonból is míg a nap le nem égeti
erkélyen állatok a házakban tömegek
mindenütt ismerős pocsolók és a messzire
hajított folyton föl földobott kövek
idézi magyarul a cigány az ukrán zsidótelepen
és még nekünk is még itt is ismerős minden
a levegőből érzéseink nyugtázzák csak a
szokatlan beat-virtus izzadtságzagát
amit legalább még harminc évig senki nem fog érteni

két napja úszott rá csak a csönd a városra
üres utcák az utcákon üres ZiSZ-ek hangsúlyozzák
az üvöltések eltűnését a csend megszokhatatlanságát
tárlattá alakul minden tér odesszában
egy elveszejtett kabát hever ujja nélkül
gyerek sírja bele a kitelepítés romantikáját
fáj neki a szabadság – mondja a cigány kivel a romok
közt keressük az eladható maradékokat

fáj neki a szabadság
az anyából lett hiány az otffelejített ballonkabát
a ballonkabátból talán egy eres kéz jósolnivaló tenyér
egy eres kézből a negyvenfokos vér
levegő csak és néma szövetek
ágy nélkül egy vége-vesztett takarásban
szűnt meg odesszában a k európai szabadság

maradék

csend van itt csak részek pihennek rendezetlen
az éles csempék között
már a sarkok nem horzsolják a sárguló bőrt
feltett kezeitektől nem látni messzire
ti fugába kötött futásai a maradéknak
hát aludjatok
nincs hova és ha lenne sem mehetnénk
nem zsarnokság van itt ránk hagyott
tündöklése a bizonytalannak
a bennünk csomóra kötött szabadabbnak
itt elmarad a számvetés is csak csend és némaszag
a nyáj hallgat
a pásztort elássák

Irodalom

VINCZE BENCE 1997-ben született Szombathelyen. Újságíró, az *f21.hu* alapító-főszerkesztője, a Nyolc Ág Művészklub főszerkesztője.

Ősztön – Őszi nosztalgiaszüret az Erdélyi Művészeti Központban

I. Erdélyi Képzőművészeti Seregszemle, 2021

Szűk három évet ért meg az a kiállításorozat (2017. január 27-én nyílt az első, és 2019. november 15-én zárult le az utolsó; összesen 19 egyéni és 5 csoportos tárlat), amelynek keretein belül az EMÚK kurátorai a sepsiszentgyörgyi Lábasház emeleti kiállítóterében erdélyi, Erdélyben élő vagy erdélyi kötődésű fiatal (a 25 év fölötti és 50 év alatti korosztályhoz tartozó) művészek munkásságát vagy munkásságának aktuális állapotát tükröző, esetenként éppen első, bemutatkozó anyagát szedték kiállítási rendbe egy-egy egyéni vagy csoportos tárlat erejéig, természetesen mindezt úgy, hogy közben a már névre (vagy hírnévre) szert tett művészeknek sem maradtak adósai.

Az Erdélyi Művészeti Központ munkatársaként Madaras Péter kurátor az utóbbi két évben

Galéria

HOSSZÚ ZOLTÁN szobrászművész (sz. Kézdivásárhely). A Plugor Sándor Művészeti Líceum tanára, több egyéni és csoportos kiállítás alkotója, legutóbb: Körforgás, Megyeháza Galéria, Csíkszereda. Sepsiszentgyörgyön él.

aktívan kutatta, követte az ötven év alatti, Erdélyben született, erdélyi kötődésű magyar képzőművészek munkásságát, mely kutatás eredményeként egy 132 nevet tartalmazó adatbázist hozott létre. Ebből kiindulva, egy szubjektív válogatás nyomán került a meghívottak listájára a jelen kiállításon szereplő harmincöt alkotó neve.

A Lábasházban szervezett kiállítások szellemiségének folytatásaként megálmodott triennálé első kiadása (az ezelőtt három éve *Hit és szabadság* cím alatt megrendezett tárlatot tekinthetjük nulladiknak), az *Ősztön* című seregszemle célkitűzése egyrészt az, hogy számvetést készítsen a felhívásban megszólított alkotók munkásságának jelenlegi állapotáról, keretet és lehetőséget biztosítva alkalomról alkalomra a célzottan meghívott

Juhos Sándor: Apokalipszis elhalasztva (A lovagok bálba mennek), 2019, olaj, vászon, 58×55 cm

művészek számára, hogy megmutassák aktuális alkotói tevékenységük gyümölcsét, másrészt pedig az, hogy a kiállítás által egy többé-kevésbé átfogó képet alkosson az erdélyi korszellem különböző képzőművészeti megnyilvánulásairól. Ennek tükrében a kiállítás címe vagy hívószava is eléggé szabadon értelmezhető, tág fogalom ahhoz, hogy minden meghívott művész szabadon alkothasson, a saját gondolati és képi világával könnyen rá tudjon csatlakozni, vagyis a cím semmilyen szinten nem megkötést, korlátozást takar, sőt sokrétűsége révén inkább a korlátok nélküli, szabad alkotásra biztat.

Az alkotói tevékenység az emberi létnek az a területe, ahol az ősztöni készletre válaszolva az Id és az Ego együtt, szabadon lubickolhat a tudatalatti zavaros vizeiben úgy, hogy a végén megtisztulva, szárazon tündökölve emelkedjen ki az Ember, ezáltal újrateremtve önmagát és a világot, mintegy megismételve a teremtés és pusztulás örökös körforgását a saját mikrokozmosz dimenziójára átméretezve, így próbálva megkerülni a felettes én cenzúráját, hogy azon felülkerekedve

Gagyi Botond: Mágneses mezők II, 2021, olaj, vászon,
170×150 cm

kiszabaduljon az igencsak rövid szavatosságú porhüvely által szabott szigorú és szűk korlátok szorításából.

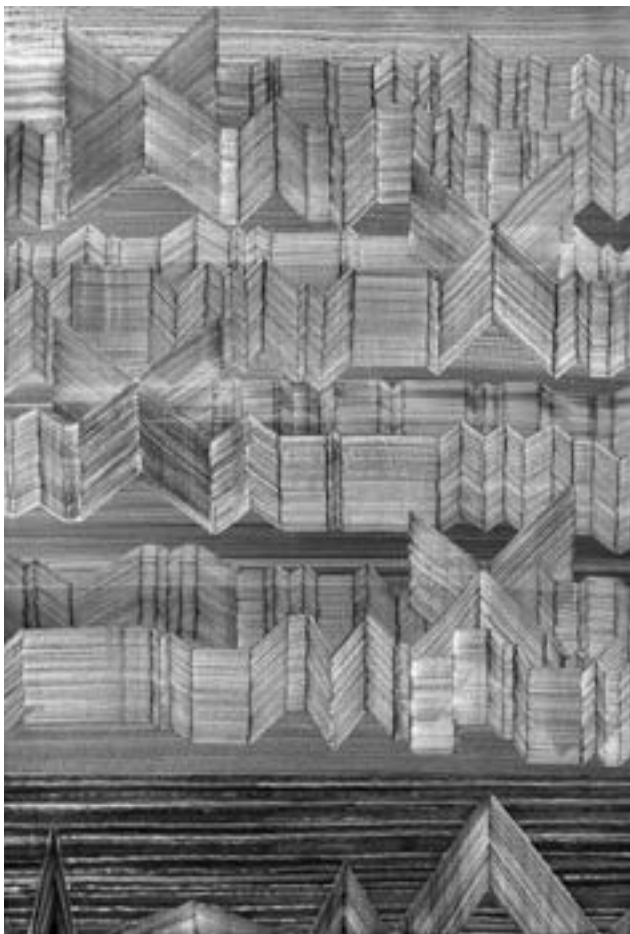
Mindazonáltal szem előtt kell tartanunk azt az ugyancsak és felettebb fontos jellemzőjét is az

alkotói folyamatnak és a műalkotásnak, hogy sohasem lehet célja a magamutogatás, önfényezés, vagyis a már elkészült mű független az alkotójától, önálló létező, amely egymagában is megállja a helyét, nem tolmácsol, hanem önmagáért, önmagáról „beszél”, s bár produktum, azaz teremtve lett, mégsem termék. A műalkotás, technikától függetlenül, egyszerre teremtő és teremtett, cél és eszköz. Termés, mely egyszerre hordoz magában múltat, jelent és jövőt. Akárcsak egy gyümölcsös fának a termései, az itt kiállított művek is egyértelműen magukon, magukban hordozzák alkotóik egyéni vonásait, és miként a gyümölcsből mindig pontosan ki lehet következtetni a fát, amelyen teremtett, így az alkotások egyedi hangjában, anyagában, hangulatában, témaválasztásában, formai megoldásaiban is könnyen felismerhetjük alkotóikat. A gyümölcsöskert párhuzamnál maradván elmondhatjuk azt is, hogy a nagy műfaji vagy éppen műfajokon belüli – egyéni látásmód, eszközhasználat és technikai megoldások mentén osztályozható, csoportosítható – változatosság és sokszínűség ellenére közös vonásuk, hogy mind a gyökereik által ugyanazon talajba kapaszkodva, annak tápanyagait átlényegítve jöttek létre.

E sorok megírásakor még csak reprodukciók, sőt egyes alkotások esetében csupán leírás által, egyenként ízelgethettem a megrendezendő tárlat munkáit, azonban jól ismerve Madaras Péter kurátor leleményességét, minden apró részletre kiter-

Bodoni Zsolt:
Rémálom
a kulisszák mögött,
2021, vegyes
technika, vászon,
135×165 cm

24

Köteles Róbert Pál, 2021, akril, vászon, 100×70 cm

jedő alaposágát, figyelmességét, lelki szemeim-mel már elképzem azt a teret, amelyben ezen alkotások, azok gondolati és képi világa – látszólagos, a csoportos kiállításokra oly gyakran jellemző heterogén szín- és formakavalkádja – egy oszthatatlan és megváltozhatatlan egésszé fonódik majd egybe.

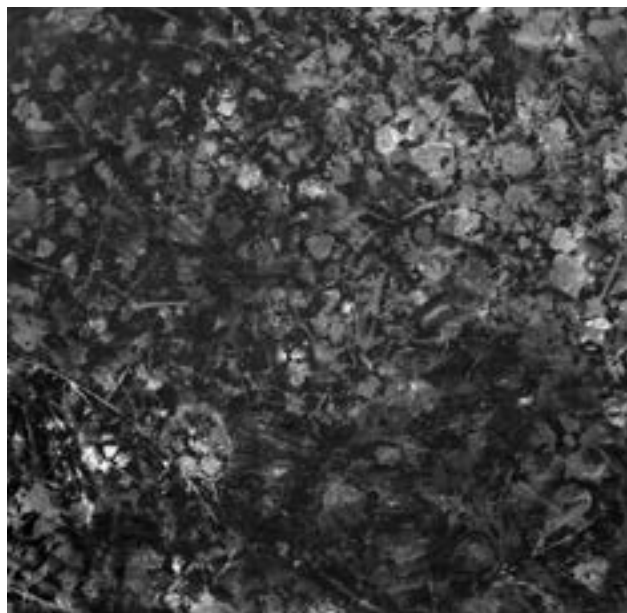
Már feldereng előttem az a térben és időben bejárható valóság, ahol egymástól nagyon különböző alkotók és alkotásaik egymással párbeszédben, harmóniában vagy épp ellentétben, de mindenképp egymást erősítve lépnek színre.

Itt és most Rizmayer Péter öko-filozofikus töltetű, vizuális eszmefuttatásainak – melyekben a bensőnket átszövő és mindent körülölelő, egybefogó természeti tájat és annak elemeit helyezi piedesztálra, nyújtja ki a végtelenbe – mintegy absztrahált tükörképei is lehetnének Köteles Róbert Pál monokróm, gondos aprólékossággal kivitelezett, festett-karcolt, végtelen fraktáldimenziókra emlékeztető domborrajzai; vagy Gáspár Szilárd lélek-tengerének, elemi erők által felkorbácsolt hullám- térnyomatai mintegy

háromdimenziós visszhangjai a Belényi Szabolcs – *Borostyán* című festményén kavargó inda- és levélmotívumoknak, amelyek álomkép-látomása új anyagra és formára talál, majd átlényegül, testet öltve Pokorny Attila keleti bölcsességekre jellemző, halk szavú, szerény és alázatos tájbeavatkozásában (*Szél*).

Láthatjuk Herman Levente laza könnyedséggel és megkérdőjelezhetetlen mesterségbeli tudással szinte egy szuszra, egy lendületből, viszont gondosan összeválogatott, kifakult, poros emlékek archívumából előkotorászott töredékekből született és hozzá hasonlóan – igaz más üzenet-hordozó anyagban megfogalmazva – Ferencz S. Apor múltba révedő, múltat megidéző, néha édeskésen ironikus, szomorkásan vicces, képzettársításos, kortárs zsánerképeit vagy Kis Endre hasonló hangulatú, kicsit szürreális, kicsit pop-artos ízű montázsolt olajképeit, sőt akár Madár Réka szintén a valóságfeletti kacérkodó kollázs-festménye is beilleszthető e sorba, ám ha igazi szürreális képi világra vágyunk, azt is megtaláljuk Fazakas Barna jellegzetesen egyéni, vibráló, rendkívül plasztikus ecsetjátéka nyomán a feszülő vásznak felületén életre hívott alkotásokban.

Belényi Szabolcs, Betuker István, Csóka Szilárd Zsolt, Gagy Botond, Juhos Sándor, Kuti Botond, Kudor Duka István, Todor Tamás által a – bevált lipcsei és drezdai recept mintájára felépített – kolozsvári festőiskola is hangsúlyosan képviselteti magát, bár az itt kiállító művészek már más idők és ideák szelétől megihletve koptatják az akadémista precízióra hegyezett, de attól bátran

Belényi Szabolcs: Borostyán, 2018, 189×190 cm

Makkai István: Mező
dimenzió, 2017,
vegyes technika,
200×66,5×66,5 cm

Szabó András:
Szobabelső
lábakkal, 2021,
egyéni technika,
102×130 cm

Herman Levente:
Stadion, 2021,
olaj, akril, vászon,
179,5×200 cm

Nicu Barb: Elakadt pillanat, 2016, vegyes technika, vászon,
90×70 cm

el-elkalandozó ecsetjeik szórét. Ők már nem nyugati trendszetterek keleti különlegességekre hangolt százízének kénye-kedvét lesik, ironikus fölénnyel prédikálva a szocialista dicsőség hanyatló örökségének romjain, hanem befele fordulva, magukban kutakodnak formák és tartalmak után, majd ezeket egyéni szűrőiken átteresztve, legbensőbb visszhangkamráikban megjáratva, felerősítve igyekeznek felfedezni, megtalálni a festészet régi és új, de mindig aktuális hangjait, így hozva felszínre az ősi és mai, mélyen munkálkodó erők örök érvényű igazságait.

Nyilván a kolozsvári egyetem grafikaműhelyében érlelődött és edződött alkotók sem maradnak el festőtársaiktól, munkásságukkal öregbítve nagy múltú iskolájuk nevét, bár nyelvezetükben, technikai megközelítésükben, téma- és anyagválasztásukban sokkal szélesebb spektrumon elevelkedik meg gondolatviláguk, alapos szakmai felkészültségük és az általuk választott műfajokban való, biztos kézzel áruklódó mesterségbeli tudásuk összetéveszthetetlenül magában hordozza alma materük egyedi kézjegyét. Ennek köszönhetően érezzük, hogy Lestyán Csaba rangos díjjal is elismert, mesteri virtuozitással kivitelezett, klasszicizáló hangulatú, de tematikájukban

Incze Mózsef: Együtt, 2019, olaj, vászon, 55×50 cm

nagyon is aktuális kérdésekre rávilágító levonatai; Szabó András egyedi technikájú, baljós, nyomasztó hangulatot árasztó, viszont textúrákban gazdag, izgalmas, monokróm, szinte szemünk előtt szertefoszló, aztán újból összeálló grafikái; Sárosi Mátyás Zsolt enyhén groteszk, meggyötört, egy posztindusztriális és posztapokaliptikus világban szellemként lebegő, expresszív figurái; Filep Norbert konok elszántsággal és szinte mérnöki alapossággal, konstruktivista-minimalista szellemen faltól-falig kitöltött papíron zengő indigó-szimfóniája; vaSSSándor rétegekből felépülő *tér-Anyajegy* installációja a maguk műfaji és tematikai sokszínűségükben mind egy tőről fakadnak, jelezvén ezzel a kolozsvári képzés akadémista szigorja mellett annak nyitott jellegét és sokoldalúságát is. Ez talán még hangsúlyosabban észrevehető a szobrászok munkásságában, munkáik sokféleségében. Míg Dobribán Melinda az új anyagok adta plasztikai lehetőségeket próbálja kislányos könnyedséggel és játékosággal harci rendbe állítani, addig Gáspár Szilárd szó szerint megküzd az agyaggal, Makkai István *Mező dimenzió* című akváriumba zárt növényinstallációja kifinomult gondolatiság és sokrétű értelmezési lehetőségek hordozója, míg Gergely Zoltán a legszigorúbb értelemben vett hagyományos módon, a nagy mesterek nyomdokain járva, kortárs-reneszánsz szobrászként vésővel, kalapáccsal lehel lelket az anyagba.

Szintén a hagyományos szobrászat jeles képviselőjeként a Magyar Képzőművészeti Egyetem egykori diákja, jelenlegi tanára, Polgár Botond ezúttal nem az általa preferált kő kemény anyagát bírja szóra, hanem engedékenyebb és mulékonyabb anyagokba ültetett, Kányádi csillagként ragyogó személyiségét megidéző szoborinstallációval hív bennünket az időről, a létről és az elmúlásról gondolkodni. Hozzá hasonlóan Nicu Barb is az enyészet romboló-teremtő erejének melankolikus szépségét próbálja tetten érni absztrakt színfoltjaiban. Baász Orsolya esendőségüket kendőzetlenül, őszintén megmutató, groteszk, mégis szerethető figurái a fősodró, digitálisan agyonkozmetikázott, hamis emberkép ellenpontjaként irányítják figyelmünket a látszatok függőnye mögé. Bodoni Zsolt élénk, a vászon mögül színes fényekkel meg- és átvilágított paca-színfoltok könnyed táncával idézi meg

Betuker István: Tárva-nyitva, 2014, olaj, vászon, 150×100 cm

Gáspár Szilárd: Akciófal, 2018, cselekménymű, fotódokumentáció, 40×75,5 cm

egy *más* valóság dimenzióját Csillag István grafikaihoz hasonlóan, utóbbinál azonban a fény pác-fátyol maszkolás kapurésén világít felénk hívogatóan a papír felületéről, hogy átsurranjunk az általa felvillantott sejtelmes-titokzatos térbe.

Incze Mózes barokkos hangulatú festményei az ember eredetieg visszanyúlva és az ebből adódó kettősségre rávilágítva boncolgatják az ember és állat közti tagadhatatlanul szoros kapcsolat révén felvetődő hasonlóság-másság kérdéskörét. A kettősség gondolatát járja körül egy egércsapda szerkezetét használva kiindulópontként Szigeti Gábor Csongor gondosan megtervezett és betonvasból megépített magáncsapdája. Elemeinek geometrizált-antropomorf rajzolata átírja a teret, és ezáltal ejti csapdába a térérzékelést. Vajna Rákhel Anna munkáinak középpontjában az emberi test áll. Kísérletező szellemben készült, ellentétekre épülő, igencsak népes has-párna variációi egyszerre idéznek fel bennünk otthonosan kényelmes és nyomasztóan kellemetlen helyzeteket, emlékeket.

Szilágyi Rudolf vegyes festészeti technikákkal a különböző anyagokkal és azok felhasználhatóságával kísérletezve fogalmazza meg a táblakép adta keret lehetőségein belül, szinte nyers ösztönös festői gesztusok által az emberek egymás közti, valamint saját környezetükkel való bonyolult viszonyrendszerének a benne kialakult benyomását.

Izsák Előd négy absztrakt kompozíciója verbeli konceptuális mű. Az alkotó személyes életélményének, pontosabban alvás-ébrenlét ciklusainak megfigyeléséből kiinduló, statisztikusokat megszégyenítő száraz, gépies, „a tudatos szerkesztést, illetve a szabályszerűséget nélkülözni kívánó” képalkotások.

Fenntarva a szubjektív látásmódból adódó (félre)értelmezés jogát, virtuális kiállítástúrám végéhez érve, e nem mindennapi szín-, forma- és ötletkavalkád kanyargó ösvényét bejárva lassan összeáll a tér-kép, amint gondolataim is elcsitulnak, és helyüket elfoglalja az élmény által ébresztett nosztalgia-hangulat melankolikus csendje.

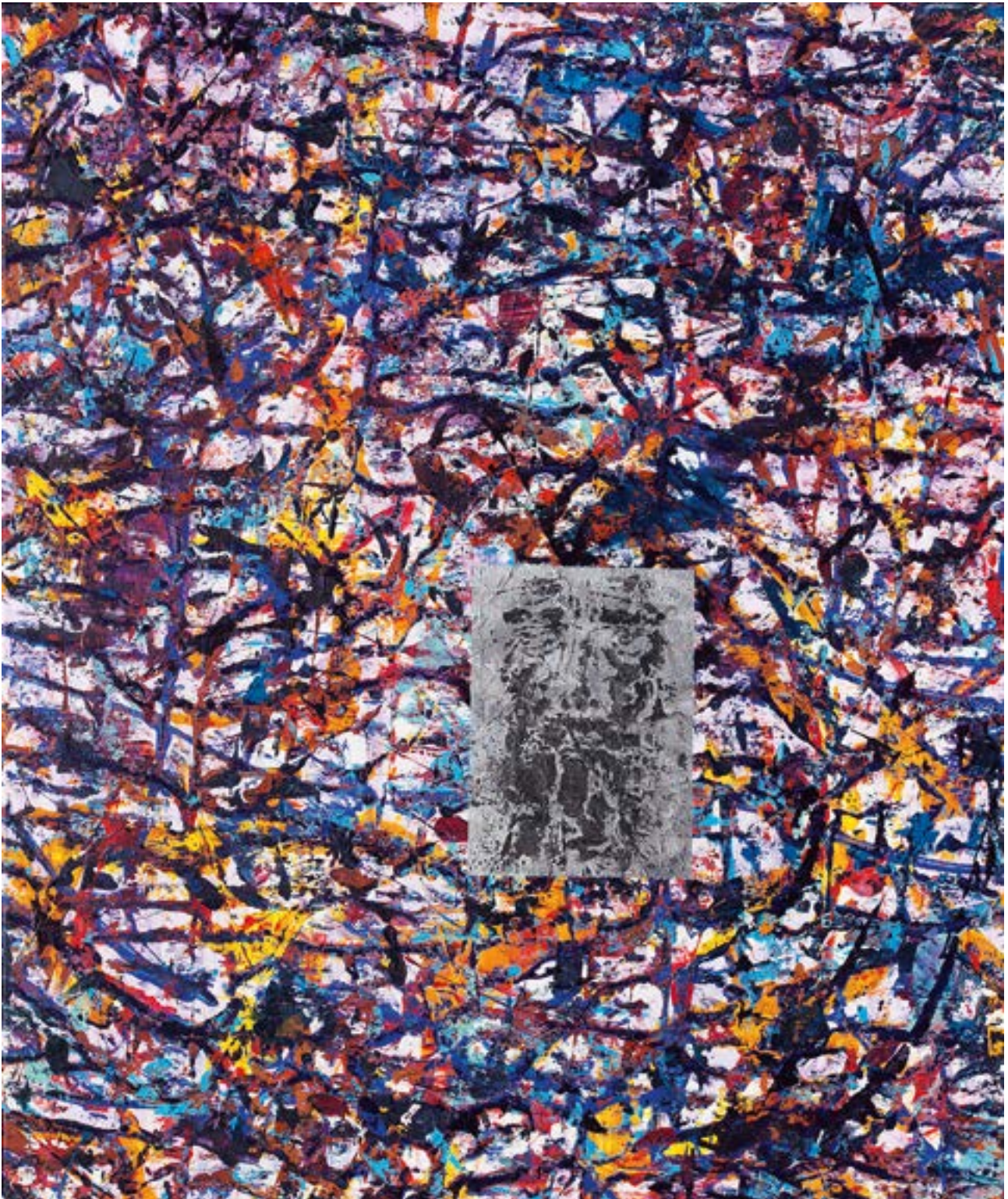
Gergely Zoltán:
Várakozó fa, 2012,
fém, 29×33×23 cm

Őszi nosztalgikus hangulat ez – számomra legalábbis –, amely bujkáló ugyan, viszont jelenléte lépten-nyomon felfedezhető és érezhető az alkotásokban egyenként és együttesen is, ezáltal mintegy kötőanyagként tartva egybe a tárlat

anyagát. Ám ez nem egy dicső múlt iránti nosztalgia, hanem egy letűnőfélben lévő, hangsúlyosan emberközpontú, egyetemes értékrend utáni ösztönös vágyakozás megtestesülése. A kiállított műveket szemlélve annak a fajta, jel-

Vajna Rákhel Anna: A helyzet ugyanaz, 2021, vegyes technika, 100×300×100 cm

Kudor Duka István: Portré tükörből I., 2019, akril, vászon, 116×95 cm

legzetesen emberi ösztönös gesztusnak az ismételt megnyilvánulását láthatjuk, amely a legelső ősművésznek a barlang falán, foggal darált földpigmenttel megörökített kéznyomától a ma alkotóinak modern technikák és anyagok által biztosított, kifogyhatatlan eszköztárával létre-

hozott alkotásokig mind az emberi lét mulandóságának tudatosulásából fakadóan próbál valami maradandó, létezésünket visszaigazoló nyomot hagyni.

HOSSZÚ ZOLTÁN

Horváth Gizella

Csomagolópapír a vitrinben

Voltál már Bécsben a MUMOK-ban, a Modern Művészetek Múzeumában? Én már legalább féltucatnyi alkalommal. Megmondom őszintén, éppen emiatt most nem akartam menni, inkább egy másik kiállítást néztem volna meg, de kiderült, az csak egy hónap múlva nyílik. Így mit tehettem volna, ha már volt egy fél napom Bécsben? Mégiscsak elmentem a MUMOK-ba.

Nekem a MUMOK hetedjére is élmény: ha már láttam egy festményt (szobrot, installációt...), akkor azért, ha még nem láttam, akkor azért. Ha pedig láttam, de nem igazán vettem észre, akkor azért. De most nem ezekről az egyedi, ám mégis előrelátható találkozásokról mesélnék, hanem a teljesen váratlanról.

Hallottál Ane Mette Hol-ról? Én sem. De ha már ott volt kiállítva valahol a második emeleten, és rendesen járt a lift lefele (és felfele is), hát gondoltam, csak megnézem mifajta, ártani nem árt. Kiléptem a liftből, köszöntem a teremőr hölgynek, nekiveselkedtem kihalászni a nadrág-

zsebemből a belépőt, de a fiatal hölgy legyintett, hagyjam csak, ha eddig eljutottam, biztosan van belépőm, és oltásom is, elhiszi nekem látatlanban.

A kiállítás címe németül szerepelt – amely nyelvet (bár mélységesen röstellem, de be kell val-lanom) egyáltalán nem bírom, így hát e nélkül a mankó nélkül merészkedtem be a terembe. Mert egy terem volt az egész, és abban sem volt sok minden. Egy nagyobbacska fénykép a bejáratnál egy kinyitott kartondobozról, amelyben a posta szokta kézbesíteni a küldeményeket, a művésznő-nek címezve. Az egyik falon egy kisebb kép, amely úgy tűnt, Dürer Adámja és Évája. A padlón némi krétaporból álló rajzolat. A terem másik végében egy vitrin. Feltételezem, az emberek jelentős hányada ebben a pillanatban kifordul a teremből, vissza a lifthez, mert itt nincs semmi látnivaló. Nos, én nem szoktam megijedni a semmitől (legalábbis

Esszé 31

HORVÁTH GIZELLA (Nagyvárad) a Partiumi Keresztény Egyetem professzora, szakterülete az esztétika, a művészetfilozófia, a vizuális kultúra. Legutóbbi kötete: Egy fal között (Partium Kiadó, 2020.)

Ane Mette Hol (Norvégia): Grey Literature (2018), pasztellkréta, színes ceruza, ceruza, papír

a múzeumban nem). Szerintem a majdnem semmi az már egészen szép tud lenni. Sőt, amikor úgy tűnik, hogy egy kiállítótérben nincs semmi látnivaló, épp akkor kezdődnek általában az izgalmak.

Igy mit tehettem? Megszólítottam a nyilván unatkozó őrkisasszonyt, és megkértem, mondja már meg, mi a címe a kiállításnak és egyáltalán, mit kéne még erről tudnom? A hölgy szabadkozott, hogy épp elfogytak a flyerek (azok az összehajtott lapok, ahol mindenféle hasznos információ van a kiállításokról, és amit csak a nagyon megátalkodott látogatók szokták elolvasni, én is csak utólag, időnként). De szívesen mesél, ha érdekel. Naná, hogy érdekelt.

Kiderült, hogy a kiállítás címe valami olyasmi, hogy „A létrejövés folyamatában”. A kép a

Szerintem a majdnem semmi az már egészen szép tud lenni. Sőt, amikor úgy tűnik, hogy egy kiállítóteremben nincs semmi látnivaló, épp akkor kezdődnek általában az izgalmak.

kibontott csomagolódobozról nem fénykép, hanem rajz. Bizisten, közelről is fényképnek látszott – a kedves kalauzom mutatta a doboz széleit, talán ott látszik, hogy mégiscsak rajz. És Dürer metszete sem egy fotó, vagy fénymásolat, vagy print, hanem a művésznő elképesztően pontos rajza, ahol a metszet szürke árnyalatait nem csak fekete, hanem más, különböző színű ceruzákkal adta vissza – a kis rajz mellett ott sorakoztak egymás alatt a vékony vonalak, minden egyes vonalra egy olyan ceruza nyoma, amivel dolgozott. El is csodálkoztam, hogy kék, zöld, piros vonalakat is látok – de az engem kísérő hölgy rámutatott Ádám lábszárára, és tényleg, volt ott egy kékes árnyalat, ha jobban megnézte az ember lánya. A földön lévő mintázat úgy jött létre, hogy a művésznő karton lapokat beszínezett (!) fehér krétával, majd a margóról leszálló fehér krétaport rögzítette. Nem tudom, mennyit dolgozott ezen – egy egész stósz papír állt szép rendben a terem sarkában.

És végül a vitrin. A terem másik végében állt egy vitrin, benne három különböző árnyalatú összegyűrt, majd kisimított csomagolópapír. Lehet tippelni, hogy vajon mit láthatunk? Magát a csomagolópapírt? A csomagolópapírról készült fotót? A csomagolópapírról készült mesteri rajzot? Én az elsőre tippeltem a látvány alapján, nagyon élethűek voltak a gyűrődések. Hát persze, hogy tévedtem – az egész rajzolva volt, minden egyes be- meg kitüremkedés. Lehajoltam, hogy a képpel egy szinten legyek – és tényleg, sima volt, simább, mint a tenyerem, semmilyen gyűrődés nem emelkedett ki a pusztából.

A hölgy elragadtatással beszélt a kiállításról, látszott, hogy ez napjának a fénypontja – végre valaki kíváncsi ezekre a remek munkákra, végre valakinek elmondhatja, milyen nagyszerű művésznek tartja Ane Mette Hol-t. És igaza van. Nem csak arról van szó, hogy Ane Mette Hol remekül tud rajzolni, festeni, és képes lenne megtéveszteni nem csak a madarakat, amelyek rászállnának az általa festett szőlőszemekre, de talán a pályatársait is. Mert ha csak erről lenne szó, akkor azt mondhatnánk, hogy oké, nagyon tud – de minek, ha mindenkinek ott van a zsebében a fényképezőgép? Minek megduplázni az árnyékvilágot, kérdezné morcosan Platón...

De ez sokkal több. Mert itt maga az előkészület, az anyag, a szerényebbnél szerényebb papír dicsőül meg. A téma maga az alap, ami nélkül nincs Ádám és Éva és Mona Lisa sem, ami csak arra való, hogy fenntartó alapként szolgáljon a zseniális mondanivalónak, és ami teljesen eltűnik a mű mögött. A papír akkor tölti be küldetését, ha eszünkbe sem jut, hogy Picasso rajzához papírra is szükség van. A csomagolópapír egyetlen küldetése, hogy megóvja azt, amit ideiglenesen eltakar: amint lehet, feltépjük, és a szemeteskosárba kerül. Nem foglalkozunk vele, mert csak akadály, megtorpanás az igazival (művel, ajándékkal, használati tárggyal stb.) való találkozásban. Ane Mette Hol esetében a Dürer-parafázis sem Ádámról és Éváról szól, hanem a ceruzákról, amelyek nélkül nincs Ádám és Éva és teremtés sincs.

A senki által észre nem vett segéd munkások (papír, karton, krétapor, doboz) odafigyeléssel és hozzáértéssel alkotott portréi ezek. A létrejövés folyamatának szükségszerűen elmúló, figyelemre eddig nem méltatott momentumait örökíti meg a művész. Megállítja a folyamatot, mielőtt még kiderülne, az hová is tart. Így elidőzhetünk a lebegő potencialitás állapotánál – ami hatékonyságra bekalibrált életünkben ritka ajándék.

Ane Mette Hol alig negyvenéves norvég művésznő, akiről – úgy gondolom – még hallani fogunk.

A Bánságban, de a Partiumban is érdekes életmódról árulkodott a tanyai emberek világa. A tanya valami más területi és szubkulturális berendezkedéssel működött, mint azok a települések, ahol közelebb laktak, éltek egymáshoz az emberek. Ebben a hónapban arról tandemeztünk, hogyan alakultak át a tanyák, a tanyaközpontok az elmúlt évtizedek során? Miért ritkultak meg vagy tűntek el teljesen ezek az életterek? Van-e lehetőség ma a tanyasi gazdálkodásban? És egyáltalán: mit árul el a nyelvhasználat a tanyaival kapcsolatosan?

(Szilágyi Ferenc)

A többség számára a tanya egy romantikus kép, egy alföld közepén álló ház, csárda, gémeskút és házkörül álló néhány diófa. Ha a részletekre koncentrálnak, képzeletükben felsejlenek lovak, libák, ördögcsékér, naplemente és sár. A képben ötvöződnek a nagyon kézzelfogható, evilági részletek, az ódon hangulatú átfogó ábrándképpel. A magány, a fájdalmas szépség, az otthon érzése jut eszembe ezt a képet előidézőve. Valami „nagyon magyar” életérzés hatja át ezt a képet. Úgy áll egyedül, az elemekkel dacolva az alföldi tanya, ahogy évszázados fájdalommal mi magyarok állunk magányosan. Az igazi tanyaiban van valami megkérdőjelezhetetlenül magyar. A Kárpát-medence méhében fekvő Alföldön, a legnyugatibb pusztán, rögtön otthon érezhették magukat a keletről idevetődött eleink. Ez a legutolsó darabja a nagy nyílt mezők vidékének, ahol a távolban a zöld gyepek összeér az ég kékjével. Nyugatabbra, ahol a hegyek összezárnak, már az erdők birodalma következik. A zord hegyek, erdők a nyugatiakat kis helyekre zárták össze. Városokat és falakat építettek: Európa régi, nagy városait. Mi tanyákat és faluközösséget alapítottunk a széles horizontú alföldeken. Igazi tanyát ne is keressünk a dombok között, a hegyvidéki szétszórt gazdaságokból álló települések sem ilyenek. Az igazi tanya az alföldön áll. Nem domborzati, vízrajzi okai vannak a különállásnak. A tanya magányossága szabad elhatárolásban gyökerezik.

A tanyáknak is van életciklusuk. Nagy családokkal születnek és velük halnak el. Néhány generáción át léteznek, majd eltűnnek, időnként pedig

hamvaikból élednek újjá. Voltak történelmi korszakok, mikor kirajzott az alföldi óriásfalvak népe és tízezrével alapítottak tanyákat. Voltak nehéz idők, amikor a tanyákat felszámolták. A modern kori hatalom nem szereti a tanyát. Nem illik bele a modern közigazgatás sablonkeretébe. Nem lehet statisztikailag megemészteni ezt a múltbéli „csökevényt”. A hatalom legtöbbször lemond a tanyáról, az önkényuralom pedig eltörli a föld színéről. Időnként a tanyán élőket áttelepítik, sor- és bokortanyákat, tanyaközpontokat hoznak létre, hogy alapszintű közszolgáltatásokat nyújthassanak, és közben ellenőrzést gyakoroljanak. Falvak jöttek létre, kockaházak épültek, hogy a még nagyobb önkény ezeket is megpróbálja eltörölni. A földeket tagosították, szövetkezetek és állami gazdaságok alakultak. A tanyasiakból „munkaerő” és „ingázó” lett. Majd munkanélküli és panellakó.

Magyarai Sára rovata

Tanyavilág – múlt és jelen határán

Tandem

SZILÁGYI FERENC (Kraszna 1978) geográfus, Partium-
kutató, egyetemi docens a Partiumi Keresztény Egyetemen.

És nem ritkán kivándorló, diaszpóra, világpolgár, városlakó, falazó és javító – Európa régi nagy városaiiban.

Mindeközben, csendes elmaradottságban itthon új tanyák épültek. Nem mindig ott, ahol korábban. A feketeföldön ma már ritkán lelünk tanyára Partiumban vagy a Bánságban. De nézzünk csak körül a „sovány” homokon, mondjuk a Nyírség peremvidékén!

A „külterületi lakott helyek” rendkívül sokfélék: puszta, tanya, hegy, mál, huta, fürdő, üdülő, bánya, erdő, lanka, major, szeg, tag, tábor, telep stb. És ezek között sincs két egyforma. Funkcióikban archaikusak és modernnek egyaránt megtalálhatók. Egykori csárdák és modern panziók, régi, máig lakott gazdaságok és hétvégi nyaralók egyaránt előfordulnak a mai térképeken. Kétségtelen, hogy számuk erősen lecsökkent az

elmúlt évszázadban, de a legszigorúbb hatalomnak sem sikerült teljesen felszámolni ezt az ősi településtípust. Igaz, százával találunk elhagyott tanyákat szerte a határvidéken, de még ma is épülnek újak: családoknak otthont és munkát adó apró, szabad, boldog szórványtelepülések.

(Magyari Sára)

Nagyszüleim tanyáján ma kilenc tízemeletes tömbház áll – Aradon, a Maros partján. Valamikor a hetvenes években vette el tőlük az állam, nem is kaptak érte mást, mint egy kétszobás blokklakást, amit később megvásárolhattak. A tanya a családi emlékezésben él valami olyan helyként, ami a nyugalom, a boldogság, a családi egység helyszíne volt, miközben hihetetlenül sokat kellett dolgozni, hogy élni lehessen ott.

Talán a családi történetek miatt kezdtem el foglalkozni a tanyavilággal. Az alföld, a sík tér alkalmas ezeknek a kisebb-nagyobb gazdasági egységeknek a működtetésére, s bár nálunk inkább lebontották ezeket, Magyarországon mégis, mint ha reneszánszukat élnék. A tanyasi gazdálkodás valahogyan sokkal vonzóbb arrafelé. És ma, az autók, gépek világában, talán már nem is olyan

emberek (vadász, halász, pásztor) ideiglenes letelepedési helye, főként alvó tere lehetett.

Nálunk a kommunizmus elvette, eltüntette ezeket a gazdasági épületeket, tereket. Beolvasztotta a nagy közösbe – talán ekkor indul meg a tanyasi emberek között az az öngyilkossági hullám, amely a mai napig sok rémtörténet alapja az alföldön. Szinte nem volt olyan tanya, ahol a múlt század közepén ne történt volna akasztásos öngyilkosság – tipikus módja az önzező férfigalálnak. Talán ehhez más tényezők is hozzájárultak, de tény, hogy sok tanyasi család élete felborult, mikor kollektivizálták vagyontárujukat.

A tanya, az ott élő ember, a puszták népe sokszor többletjelentéssel kerül elő. Leggyakrabban szimbólumként működik: a magyarság egyik jelképe, és a szabadságé, amelyet folyamatosan a magyar ember elveszít. Majd megszerez. Majd ismét elveszít. De a tanya az egyszerű, természeti ember jelképe is – elárulja a dalszöveg: „Legszebb a tanya, nincs ott francis, úri nyavalya”. És a tanya nagyon erős férfijelkép is, nemcsak azért, mert a kinti lét, a kóborlás kapcsolódik hozzá, hanem a nagyon nehéz fizikai munka is, ami nem asszony karjának való.

Nálunk nem szeretik a tanyákat, talán, mert kultúraidegen, mert valamire utal, valamire emlékeztet. Nem is találtam olyan támogatási programokat, mint szomszédéknál, ahol országgyűlési határozat is létezik a tanyák és tanyás térségek megőrzéséről és fejlesztéséről. És persze az alföldi tanyát 2013-ban hungarikummá minősítették. Így a kulturális turizmus is hasznosíthatja a tanyasi életet – egy kis néprajzi tudás és vállalkozói szellem csodákra képes. De főleg pénzcsinálásra. Személyesen is jártam a határ másik oldalán olyan családi vállalkozásokban, ahol a tanya mindennapjait – munkával, szaggal együtt – sok pénzért kínálják a turistáknak.

Örülök, amikor revitalizációs törekvéseket látok: a múltból átemelhetőek és aktualizálhatóak életformák, tevékenységek. Ilyen a tanyák világa.

nehéz az az élet, mint mikor kilométereket kellett gyalogolni, hogy egyik szállásról a másikra érjen az ember. A tanyasi ember. Aki szívós, büszke, nyakas, önálló, de szabad ember volt, aki nagyon jól ismer-te a természet működését: nem harcolt ennek ereje ellen, hanem valahogyan bölcsen használta azt.

Eredetileg a tanya őse talán mezei kertként vagy réti szállásként nevezett állattelepítő hely volt, ahol szénakaszálással, földműveléssel foglalkoztak a gazdák, akik amúgy a városban vagy a közeli faluban éltek. Leginkább a gazda fia és a szolgálégyenyek laktak kinn a tanyán, együtt az állatokkal. Később nyári szállásként kezdte használni az egész család. Talán ezért is mondja szállásnak a magyar nyelv a tanyát, a pusztai gazdaságot valószínűleg azért, mert a kóbor életet folytató

Talán mert november van és minden szürkés. Talán mert a hideg elől a megre húzódnak, vagy ki tudja, miért, de eszembe jut a családi történet vége: el kellett hagyni a tanyát. Már megvolt az új blokklakás. Kicsi. Városi. Nagyszüleim már be is költöztek. Nagypámat értesítették, hogy mikor fogják ledózerolni a tanyát. Előtte való délután még kimentek utoljára a szállásra: tata lekaszálta a fűvet, mama lemosta az ablakokat és összese-pert. Mert az ember rendet hagy maga után...

34 Tandem

MAGYARI SÁRA nyelvész, újságíró, a PKE docense. 1976-ban született Nagybodófalván. Rovata van a Temesvári Rádióban és a Nyugati Jelen napilapban. Kötete: *Takázás* (esszék, publicisztikák) MŰRE, 2018.

„Három magyar, olyan nincs”

A magyarsághoz való kötődések megjelenései a zsidó humorban

Számos történelmi, szociológiai, irodalmi írás beszélt már a magyar zsidóság és a nem zsidó magyar többség összetett kapcsolódásairól. Sajnálatos tény ugyanakkor, hogy a huszadik században történt tragédiákat eddig nem sikerült kielégítően ki- és átbeszélni a nyilvános társadalmi diskurzus színterein. Mindez nem igazán ad okot a derűlátásra. Mégis, magyar zsidó humorral foglalkozó kutatásaim során számos olyan viccel találkoztam, amelyek reflektálnak a magyar zsidóság magyarsághoz való tartozására. A humor akár médiuma is lehetne a hiányzó társadalmi párbeszéd újramegzésének.

Írásom példái az elmúlt években, a budapesti Bethlen téri zsinagógai közösségben végzett kulturális antropológiai kutatásom eredményeire támaszkodnak. Az idézett viccek forrásai ezért minden esetben a terepmunkám során, beszélgetőtársaim által elmondott viccek lejegyzései.

Az egyik első vicc, amit a zsinagógában gyűjtöttem, ugyan „inkákról” szolt, mégis kitűnően demonstrálta a közösség magyarsághoz való viszonyát. A viccet beszélgetőtársam ugyanis akkor mesélte el nekem, amikor egy alkalommal a magyar nacionalizmusról beszélgettünk:

„Elmegy a néprajzos Peruba. Odamegy két férfihoz az utcán és megkérdezi az egyiket:

- Mi a maga nemzetisége?*
- Inka vagyok.*
- És a barátja?*
- Ő még inkább!”*

A vicc szellemesen járul hozzá a nacionalizmuson való nevetéshez is. Beszélgetőtársam azonban a következő szavakkal egészítette ki a viccet: *„Ezt más nyelven nem lehetne elmondani, nem lehet megérteni. Ez a nagyszerű a magyar nyelvben!”*

Egy, a magyar nacionalizmushoz kapcsolódó vicc, amely a többségtől való távolságot is tudatosíthatja, együtt járhat tehát a magyar kultúrával és nyelvvel való azonosulás elmélyülésével is. Ugyanezt tapasztaltam egy másik alkalommal a zsinagógában, amikor egy „asszimilációról” szóló konferenciára készültem. Egyik beszélgetőtársam,

miután elmeséltem neki milyen konferencián fogok előadni, egy általa „*tipikusnak*” jellemzett példát osztott meg velem, amelyet mindenképpen el kell mondanom a konferencián. A „*tipikus példa*” Karinthy Frigyes a *Jó tanuló felel* című novellájának egyik részlete volt. A felidézett epizódban a tanár sokáig lapozza az osztálynévsort, miközben az osztály felett „halálos feszültség remeg”. A tanár lassan jut előre a névsorban. Egyszer csak „kettőt lapoz, a K betűnél lehet, Altmann, aki az év elején Katonára magyarosította a nevét, e percben mélyen megbánta ezt az elhamarkodott lépést”. Beszélgetőtársam az idézett részhez a következő meglátást fűzte hozzá mosolyogva: *„Bizony az asszimiláció nem sül el mindig jól.”*

Az idézett Karinthy-részlet az asszimiláció értékelésének könnyed iróniáját idézhetné fel,

Társadalom

PAPP RICHÁRD (Budapest, 1973) kulturális antropológus, habilitált egyetemi docens. Kutatási területei: identitás, vallás, kulturális emlékezet, modern mítoszok és rítusok, etnicitás és nacionalizmus, a humor kulturális antropológiai és szociológiai jelentései. Az ELTE-TÁTK oktatója.

viszont a hozzá fűzött megjegyzés, miszerint az asszimiláció „*nem mindig sül el jól*”, az asszimiláció kritikáját, a hozzá kapcsolódó negatív attitűdöt is érzékelteti. Másfelől az idézet a magyar irodalomból hozott példával világította meg beszélgetőpartnerem véleményét. Az asszimiláció kritikája ezáltal kifejezte a nem zsidó többséggel közösen birtokolt nemzeti kulturális tudáskészlethez való mély kötődést is.

Más alkalommal egyik beszélgetőtársam hosszasan fejtette ki számomra zsidósággal kapcsolatos kritikus észrevételeit. Végül a zsidósághoz való viszonyát az általa fejből tudott, Ady Endre *A föl-földobott kő* versével fogalmazta meg. A vers elmondása után kifejtette, hogy Ady Endre

magyarsághoz való viszonya teljesen megegyezik az ő zsidóságvá: kérlelhetetlenül kritikus vele szemben, de soha nem tudna elszakadni tőle. Zsidó identitását tehát a magyar irodalom egyik legismertebb magyarságról szóló verse tudta a leg-tökéletesebben kifejezni.

A magyar irodalomhoz kapcsolódva (igaz, kevésbé drámai módon) más viccel is találkoztam:

*„Megidézik Balassi Bálint szellemét az utódok:
– Ó, Balassi Bálint, költők nagy fejedelme, mi kell az embernek ahhoz, hogy az életben feljebb jusson?
– Ehhez a legnagyobb segítség – válaszolja a megidézett Balassi, a költők nagy fejedelme – a legnagyobb segítség ehhez az nyalás.
– És az segít?
– És az talpát is!”*

A vicc kontextusát ebben az esetben is az asszimilációról szóló beszélgetés adta. A „nyalás”, mint az „életben való feljebb jutás” viccben való megjelenítése ebben a beszélgetésben az asszimiláció negatív értékelését fejezte ki. Mindez viszont ismét a magyar nyelv kifinomult szellemességű humorával kapott megfogalmazást. A régi irodalmi magyar nyelv humoros felidézése a többséggel közösen birtokolt tudás és értékrendszer azonoságát is kifejezi.

A viccek mellett a szójátékokban is megjelenik a magyar nyelvhez való kötődés derűje. Az áldott emlékü Bethlen téri rabbi, Deutsch Róbert humoros megjegyzései is sokszor kapcsolódtak a vallásos hagyományhoz. A „Dal szombatjának” napján például egy magyar zsidó szójátékkal neveltette meg a közösséget. A „Dal szombatja” központi énekének kezdő sora („Akkor énekelte Mózes”) héberül így hangzik a Bethlen téren is használt askenázi kiejtésben: „Oz jor sir Majse”. A rabbi e sornak a kapcsán mosolyogva említette, hogy gyerekkorában többször hallotta ennek humoros „magyarítását”: „Az jó sör Majse”.

Más héber vagy jiddis szavak is (amelyek hasonló hangzásúak, de egészen mást jelentenek, mint a rájuk hasonlító magyar kifejezések) gyakran képezik tréfálkozás tárgyát. Ilyen a rituális imaköpeny és imaszíjak tárolására használt zsákocskák, a bájtli „bájgli”-nak nevezése, a három zarándokünnep főimádságának, a tfilá sálos regálimnak, „sálas rágalom”-ként való emlegetése vagy a „jössz birkát hámozni?” kérdés, amely az étkezés utáni áldásokra, a birkát hamazonra utal.

Összefoglalva, a magyar kultúra elválaszthatatlan a magyar zsidó identitástól. A magyar zsidó kulturális identitás tehát magában foglalja a nem zsidó többséghez való kötődést is. Egyik interjúalanyom így fogalmazta meg ezt: „Igaz, hogy volt itt nagy córesz Magyarországon a zsidóknak a múltban, ahogy ma is van córesz. És az is igaz, hogy már a córesz sem a régi. Viszont, máskülönben a magyar a mi kultúránk és a mi nyelvünk is.”

Másik beszélgetőtársam így foglalta össze a magyar kultúrához való tartozás evidenciáját: „Az bennünk a magyar, ami mindenkiben az.”

Felmerül azonban a kérdés: kik a „magyarok”? Mit jelent „magyarnak lenni” a közösség nézőpontjából? A következő vicc így válaszol a kérdésre:

*„Egy angol az lord, két angol egy klub, három angol egy világbirodalom.
Egy német az Herr, két német egy hadsereg, három német az világháború.
Egy francia az monsieur, két francia az kapcsolat, három francia az szerelmi háromszög.
Egy magyar az úr, két magyar az három politikai párt, három magyar, olyan nincs..., mert abból egy sváb, egy meg zsidó.”*

Az idézett vicc és az interjúrészletek egyaránt azt hangsúlyozzák: a magyar zsidók, magyarok. Azt is láttuk, azonban az utolsóként idézett viccben, hogy a „magyar” nem etnikai kategória: a magyar nemzeti kultúra és identitás etnikai, vallási, kisebbségi csoportokból és identitásokból áll össze. Következésképpen, a magyar zsidóság patriotizmusa és kötődése a magyar kultúrához és identitáshoz csak multietnikus, multikulturális környezetben tud létezni, amelyben a zsidóságnak ugyanúgy helye van, mint a többi „magyar” csoportnak és identitásnak. Ebből következik, hogy a közösségben megfogalmazódó kritikák és negatív érzések azokkal a folyamatokkal, nézetekkel és politikai megnyilvánulásokkal szemben jönnek létre, amelyek etnicizálják a magyarsághoz tartozást. Ezek az etnicizáló nacionalista törekvések az esetek nagy részében együtt járnak az antiszemita retorika alkalmazásával is. Az etnicizáló nacionalizmushoz kapcsolódó attitűdök így előhívják a megélt és a kulturális emlékezetben tovább élő traumákat és feszültségeket. Ugyanakkor a humor nem csupán oldani próbálja ezeket a feszültségeket, hanem állást foglal egy lehetséges, multikulturális magyar nemzeti közösség lehetősége mellett is.

Ha az MTI téved, a teljes erdélyi magyar sajtó téved

Az utóbbi években az erdélyi magyar sajtó részben a Magyar Távirati Iroda erdélyi híreiből él. Azokból az információkból, amelyeket az állami hírügynökség erdélyi tudósítója szállít a médianak. **GAZDA ÁRPÁD** újságíró kérdeztük a hírügynökségi munkáról.

Évekkel ezelőtt hangzott el a kolozsvári magyar újságírók óvóbúcsúztató összefoglalóján, félig viccesen, hogy ha a Magyar Távirati Iroda valamit elront, az az egész erdélyi magyar sajtóban úgy jelenik meg. Az állítás találoan írja le az erdélyi magyar média MTI-függőségét. A közszolgálati médiainstítvány által 2010-ben beindított ingyenes erdélyi hírfolyamat ugyanis mára az erdélyi magyar szerkesztőségek alaphírforrásnak tekintik. Egyes vélekedések szerint új szolgáltatásával a hírügynökség nagy segítséget nyújtott az erdélyi magyar sajtónak, mások szerint az újságírók elkényelmesedéséhez járult hozzá. Tény, hogy az MTI hírei a lapokon, portálokon, rádiókon és televíziókon keresztül naponta több százezer erdélyi magyar médiafogyasztóhoz jutnak el.

A kolozsvári újságírók összefoglalóján elhangzó kijelentés Gazda Árpádtól, az MTI erdélyi tudósítójától származott. Húsz év szakmai tapasztalattal a háta mögött, 2010 novemberétől kezdett el dolgozni a magyar állami hírügynökségnek, előbb szóbeli megállapodás alapján, 2011 februárjától pedig szerződéssel. Bevallása szerint nem volt szüksége különösebb felkészülésre ahhoz, hogy megbirkózzon az új típusú újságírói feladatokkal. A „bejáratásául” is szolgáló három hónap alatt kapott budapesti visszajelzések elegendőek voltak arra, hogy elvégezze a munkáját tökéletesítő finomhangolásokat.

A műfaji korlátoktól a hírháttér adta mozgásszabadságig

Gazda Árpádnak elsők között a hírügynökség műfaji korlátaival kellett alkalmazkodnia: az MTI a lapoktól eltérően nem közöl interjúkat, riportokat, véleményanyagokat, csak híreket, ritkábban hírháttérket. Híreiknek szigorúan meg kell felel-

niük a műfaji kritériumoknak: minden esetben választ kell adniuk azokra a kérdésekre, hogy hol, mikor, ki és mit cselekedett. Ilyen értelemben Gazda szerint nincs lényeges különbség egy jól megírt napilapos hír és egy hírügynökségi hír között.

Külön műfaj az MTI-nél az önálló, rendszerint nagyobb terjedelmű hírháttér. Ezekre időnként azért van szükség, mert vannak hosszú ideig zajló folyamatok, összekapcsolódó eseménysorozatok, amelyek részletei nem férnek bele egy-egy hírbe. A hírháttér pedig ismerteti az összefüggéseket, segít megérteni az egész folyamatot. „Akkor írok hírháttérrel, amikor nagyon sok információ van, és úgy érzem, ember legyen a talpán, aki eligazodik közöttük. Szükség van egy tisztázó anyagra, ami helyükre teszi a dolgokat” – fogalmazott Gazda.

Média

CSEKE PÉTER TAMÁS újságíró, szerkesztő. Az *Agerpres* hírügynökség munkatársa, a *Maszol.ro* portal főmunkatársa. Kolozsváron él.

Ami újdonság volt számára az MTI-nél, hogy a terjedelmes napilapos cikkektől eltérően a hírügynökségnek megírt anyagokban valamennyi információt le kell hivatkozni. Ez a szabály szerint valamelyest ront ugyan a hír olvashatóságán, de megóvja egy esetleges kellemetlenségtől a szerzőt. Előfordulhat ugyanis, hogy egy közszereplő olyan adatokat, információkat közöl, amelyek hitelességét szinte lehetetlen ellenőrizni. „De ha a hírben egyértelműen le van hivatkozva, hogy az esetlegesen téves információt X közölte, akkor X felel az állítása hitelességeért, nem az újságíró” – magyarázta az MTI erdélyi tudósítója.

További követelmény, hogy a hír minél rövidebb, feszesebb legyen. Ez az újságíró szerint némileg ellentmond a főként a külföldi tudósítók számára előírt MTI-szabálynak, hogy a hír ne csak az eseményről szóljon, hanem legyen meghátte-

rezve. Ez utóbbi is érthető követelmény, ugyanis a hírügynökség elsősorban a magyarországi szerkesztőségek számára tudósít Erdélyből és Bukarestből. Ekként a hátterezés célja, hogy az előzetes információkkal nem rendelkező magyarországi olvasók is megértsék a romániai eseményeket és folyamatokat. Ezzel magyarázható, hogy a Gazda Árpád által megírt híreknek legtöbb esetben legalább harmadrésze háttér.

Az MTI-nél és általában a hírügynökségeknél elvárás a tárgyilagosságra való törekedés, a hírből nem derülhet ki, hogyan viszonyul a szerző az adott témához. Az egyetlen terület, ahová az újságíró kismértékben a saját szemléletét is be tudja vinni, az éppen a háttér. Gazda Árpád szerint szinte végtelen az információknak a tárháza, amelyeket a hírek háttér részébe lehet illeszteni, ezek szelekciója pedig egy kicsit már a szerző viszonyulását tükrözi. Az újságíró a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem ügyéről írt híreit említette példaként. Ezek megírása kemény feladat volt, mert az intézményen belüli konfliktussorozat fejezetei technikai részletekről szóltak, amelyeket nehéz volt egy hír terjedelmébe beleférve elmagyarázni. „Így bevezettem, hogy minden MOGYE-s hír végére egy kis történelmi áttekintést illesztettem háttérnek. Leírtam, hogy az egyetemet önálló magyar intézményként hozták létre, majd egy telefonos pártutasításra kétnyelvűvé tették, a román tagozat mára kétharmados többséggel működik, a magyar tagozat pedig sorvad. Ez a háttér megérteti az olvasóval, hogy a MOGYE-ben elrománosítás zajlik, ebbe a folyamatba illeszkednek be a jelenlegi konfliktusok” – magyarázta munkamódszerét.

Kívülről szemlélni az eseményeket

Az MTI-nél léteznek további elvárások, amelyek más állami hírügynökségekre, például a román Agerpresre nem jellemzőek. Utóbbi munkatársai például hosszan idéznek híreikben a politikusi nyilatkozatokból, mintha nem is lenne követelmény, hogy a szerző az idézett nyilatkozat minden vonatkozását értse. Ezzel szemben az MTI-nél az újságíró csak akkor adhatja le a hírt, ha ő maga is érti az idézett politikai mondanivalóját. „Tisztában kell lennem azzal, milyen kontextusban kell értelmezni az idézett kijelentést, mire utalt a nyilatkozatával a politikus. Alapelvárás, hogy semmi olyat ne írjunk le, amit nem értünk” – mondta Gazda. Szerinte nem csak a román hírügynökségekre, általában a román sajtóra érvényes, hogy akkor is hosszan idéznek politikusokat, ha nyilatkozataikban önmaguknak mondanak ellent. Az MTI újság-

Gazda Árpád újságíró

írójának azonban ki kell deríteni, hogy a politikus valójában mit akart mondani.

A román állami hírügynökségtől és a napilapok gyakorlatától eltérően az is követelmény, hogy a tudósítók maradjanak külső szemlélői az eseményeknek, ne generáljanak történeteket, ne tematizáljanak. Vagyis Gazda Árpádtól nem várják el például, hogy reagáltassa Kelemen Hunort a kormányválságra. „Ha az RMDSZ elnöke ezt fontosnak tartja, és erről közleményt ad ki, akkor azt átveszem. De én nem gerjeszthetem ezt a témát, mert lehet, hogy Kelemen Hunor nem akar reagálni. Nem befolyásolhatom még azzal sem a politikát, hogy politikai szereplőket reagáltatok” – jelentette ki.

Megkeresni a hírek „ősforrását”

Azt az MTI erdélyi tudósítója maga dönti el, mi számít fontos erdélyi eseménynek. Magyarán a saját újságírói hírzékenységén múlik, hogy mit ad le Budapestnek. Az egyetlen kötelező feladat számára a magyarországi politikusok erdélyi látogatásainak megírása. „Ezt elfogadom, végül is a magyarországi adófizetők pénzén működik az MTI” – jegyezte meg Gazda.

A magyarországi hírügynökség munkatársának hírforrásai a napilapos újságírásban használtakkal azonosak. Közülük a hivatalos források a legfontosabbak: az intézmények honlapja, közleményei, a sajtóesemények Facebookra feltett élő közvetítései, a román hírügynökségek, illetve a romániai magyar és román sajtó. Ha pedig a tudósító úgy érzi, hogy e hírforrások alapján sem teljes számára a kép, akkor telefonon megkeres egy illetékest, és megkérdezi.

Beszámolója szerint Gazda Árpád mindig igyekszik megkeresni a hírek „ősforrását”. Ha egy központi napilap vagy hírportál egy megyei napilapot vagy hírportált idéz, utóbbi pedig egy közleményre hivatkozik, és az ebben szereplő információk a fontosak, akkor a közleményből merítkezik. Az újságok ugyanis nem mindig dolgozzák fel jól, vagy más szemszögből dolgozzák fel az információt, a tudósító számára pedig az a fontos, hogy az alapinformációt tálalja a saját szempontjai szerint.

Munkájának része a terepre járás is, ám meg kell fontolnia, érdemes-e akár több száz kilométert utaznia azért, hogy személyesen jelen lehessen egy sajtóeseményen. „Nekem egész Erdélyt le kell fednem. Így ha van mondjuk egy fontos esemény Kommandón, meg kell fontolnom, elinduljak-e terepre, mert az út oda-vissza egy napot vesz igénybe, és ha közben történnek más események, azt már nincs kapacitás megírni. A terepre járás tehát mérlegelés kérdése” – részletezte, hozzátéve, ha nagyon fontos magyarországi politikus – miniszterelnök, miniszterelnök-helyettes, köztársasági elnök, az országgyűlés elnöke – érkezik Erdélybe, arról mindenképpen helyszíni tudósítást ír.

A terepmunka sokszor kiváltható más módokkal. A Facebookon közzétett élő közvetítések követése mellett megoldható az is, hogy az adott sajtóesemény valamelyik szervezője telefonon közvetíti számára a rendezvényt. „Ő bekapcsolja a telefonját, én pedig élőben hallgatom a rendezvényt, és közben írom a hírt” – magyarázta. Megszervezhető az is, hogy a helyszínen tartózkodó újságíró kollégák küldjenek hangfelvételt. Gazda egyébként jobban szeret hanganyagból dolgozni, mint közleményből, mert utóbbi válogatott, megszürt információkat tartalmaz.

Nem lehet egy hírt suttyomban kijavítani

A hírportálok gyakran élnek azzal a – nem túl etikus – lehetőséggel, hogy utólag, „suttyomban” kijavítják a tartalmaikba bekerülő hibás adatot, kifejezést, mondatot. A MTI híreit szerkesztőségek veszik át, ezért ilyen lehetőség nincs. A hírügynökségi újságírónak fokozottan kell koncentrálnia a munkájára, mert az esetleges tévedéseit csak javítással, a megjelenés másnapján pedig hibaigazítással lehet korrigálni. Vagyis kiadnak egy újabb hírt, amelynek a címében is szerepel, hogy javítás vagy hibaigazítás. Ebben pontosítják, hogy az adott című hír második bekezdésének harmadik sorában megjelent név helyesen miként írandó. Nevek elírása esetén kötelező kiadni javítást.

Bevallása szerint Gazda Árpádnak átlagban kéthavonta van olyan híre, amire javítást kell kiadni. A tévedések kivédésére szerinte nincs recept, de biztonságot jelent, hogy megjelenés előtt a híreit legalább egy, de inkább két szerkesztő is elolvassa az MTI külpolitikai szerkesztőségéből, vagyis több szűrőn is átmegy. A szűrők száma a hír súlyától is függ.

Az MTI erdélyi tudósítója az egyik legnagyobb szakmai kihívásnak azt tartja, hogyan járjon el, amikor egy politikus vagy döntéshozó ferdít a nyilatkozatában, például téves adatokat közöl, vagy téves adatokra hivatkozik. Ez gyakran előfordul. Erre Gazda szerint szintén nincs recept, a megoldás esetfüggő. „Ha a téves adat sajtótájékoztatón hangzik el, rá lehet kérdezni. Néha feltehető az a kérdés is, mekkora munkát érdemes befektetni egy ilyen kérdés tisztázására, néha egyszerűbb kihagyni a tudósításból a téves adatot tartalmazó részt” – részletezte.

Ne írd le olyant, amiről tudod, hogy nem igaz

A hírügynökségi újságírói státussal egyébként nem csak szakmai korlátok járnak együtt, hanem akár magánéletiek is. Gazda Árpád az MTI-hez szegődése után kapott egy körlevelet, amely szerint a közvéleményt megosztó közéleti, politikai kérdésekben nem nyilváníthat véleményt, még a saját Facebook-oldalán sem. A szabálynak szerinte megvan a logikája, és el is tudja fogadni. A munkáját nehezítené meg, ha elverné a port valamelyik politikai szereplőn egy Facebook-bejegyzésben, másnap pedig meg kellene keresnie az illetőt információkért.

Az MTI-t és általában a magyar közmédiát az utóbbi években gyakran vádolják azzal, hogy sokszor sutba dobják a szakmai szabályokat, nem pártsemlegesek, sőt sok esetben propagandagépeként működnek. Éppen azért, mert ezeket a bírálatokat is közéleti, politikai kérdésnek tartja, Gazda Árpád nem kívánt róluk véleményt nyilvánítani. „Az MTI hierarchikusan épül fel, és én a legalacsonyabb szinten vagyok. Azért vállalom a felelősséget, amit én írtam. Vállalom a felelősséget azért, hogy a híreim korrektül, a szakmai szabályoknak megfelelően vannak megírva” – szögezte le. Hozzátette, az újságírás legfontosabb szabályának azt tekinti: ne írd le olyant, amiről tudod, hogy nem igaz. A munkájában ehhez igazodik.

CSEKE PÉTER TAMÁS

Mekkora a különbség Creangă és Rebreanu bolondjai közt! Creangă ostobái valódi esztéták Rebreanu karaktereihez képest.

Ítéloképességük néha megbicsaklik egy pillanatra, hatalmas megpróbáltatásokkal szembesülnek, bizonytalanságban a rendezésükre álló eszközökkel kapcsolatban, mégis egy humoros író figurái. Liviu Rebreanu egy humor nélküli, nyers realista, aki azzal van elfoglalva, hogy saját létük és sajátosságaik közelségéből mutassa be az embereket. Legalábbis a jól ismert *Bolondok* című novellában.

Egy paraszt a fiával együtt hajnalok hajnalán kel, hogy az állomásra menjen. Egy apropó ezekkel az ébredésekkel kapcsolatban, hogy az én nagyszüleimnek sem volt órájuk, és nem is volt rá szükségük a háztartásban, leghosszabb útjuk pedig

mint arra, hogy ők ráüljenek. Később megjelenik egy vénasszony, akinek a vonatkozás épp olyan idegen, mint nekik. Korholja az állomás hordárja,

„büszke a megavasodott lelke, hogy valaki olyanul veszekedhet, aki az uraságnál gyengébb...” Megjelenik az állomásfőnök is álmosan és mogorván, haragudva mindenkire, mert a felesége öt perccel korábban ébresztette, zsörtölődik a várakozókkal, hősünket pedig galléron ragadva elrángigálja a jegypénztár elöl, hogy helyet csináljon egy úrnak, aki előtt mélyen hajlongani kezd. Végre megérkezik a vonat, csak egy percet várakozik,

„csodás” alkalom arra, hogy a mozdonyvezető a felsőbbrendűségét gyakorolhassa az eltévedt, zavarodott paraszton, de arra is, hogy szolgálalkúságát bizonygassa a „zömök úrnak”, akinek, úgy gondolta, ezzel kedvére tehet:

40 Dialog

TRAIAN ȘTEF író, költő, szerkesztő. 1954-ben született a Bihar megyei Bradeten. A BBTE román-francia szakán diplomázott, 1990–2020 között a *Familia* folyóirat szerkesztője, főszerkesztője volt.

Belényesbe vezetett, húsz kilométer gyalog, esetleg a csütörtöki vásárba szekérrel, amikor gabonát cseréltek vagy vettek. Vekkert csak később szereztek, 1962 után, inkább miattam, nehogy túl korán ébredjek, vagy nehogy lekéssem a vonatot, a buszt, amikor vakációzásból vagy látogatásból indultam haza. Rebreanu karaktere induláskor megbotlik, amit az asszony rossz jelnek vesz, s „félelemtől rekedt hangon” ad hangot aggodalmának. Igaz, hogy nem pont olyan, mint a sötömb Creangă emberi hülyeségről szóló történetében, de a babona is nagyjából ugyanott van. Az állomáson persze nincs senki, az ajtók bezárva, sötét van, a bejáratnál balra van egy pad, amire az öreg nem akar leülni, a fiúval inkább a kőből készült küszöbre kuco-rodik. A padot, amit eleinte nem akart használni, most gondosan megtapogatja, majd ráteszi tarisznyáját, úgy tűnik, erre a célra inkább megfelel,

– Hova mentek, bolondok? – fakadt ki a mozdonyvezető a fel-le rohangáló paraszton, akik nem tudták, hol kell felszállni. – Nem arra, te! Lennebb, ostoba, lennebb vannak a marhavagyonok! A mozdonyvezető ordibált és elégedetten vigyorgott az elsütött csodás poént követően. Néha jelentőségteljes pillantásokat váltott a zömök úrral, aki csodálattal teli nevetés közepette hallgatta...

A szülőfalumban urakról először a kollektívizálás idején beszéltek. Visszhangként zúgott „jönnek az urak” és a férfiak sietve tűntek el a kert végébe vagy az erdőbe. Emlékszem, jött be az udvarra egy csapat, hosszú bőrkabátos fickó vezetésével, aztán a többiek salopétában, utolsónak meg az egyik ember a faluból, akiről tudtuk, hogy együttműködik ezekkel. A bőrkabátos fenyegető hangon érdeklődött nagyapám felől, nagyanyám azt mondta, hogy ő nem tudja, merre van. Akkor írjon csak alá az örökség ráeső részével kapcsolatban, ő azt mondta, nem ír alá, mert fél az urától, fenyegették, szidták, végül elmentek, de előtte bementek a fászínbe, az istállóba, hogy megnézzék az állatokat, a szekeret – amit később el is vittek, a lovaknak más sors jutott, egyik hegyi faluba kerültek. De ezeken az „urakon” kívül nagyapám nagyra tartotta azokat az értelmiségieket, akiknek érzékük volt ahhoz, hogy bármelyik hallgatósággal megértessék magukat. Példaként hozta fel azokat, akik nem felejtet-

ték el a falujukat, a rokonaikat, szólásokat és szokásokat. Mély tisztelet volt benne a falu első embe-
re iránt, aki nem felejtette el, hogyan kell kézbe
fogni a kaszát. A kaszás próbát mindig nagyra tar-
tották, a választási kampányokon is, engem is oda-
tettek, nagyapám viszont korábban megtanította
nekem a technikáját. Fiatalkorában az öreg
Bukarestben dolgozott, építkezésen, de „*Dreptatea*”
újságot is árult, ismerte Iuliu Maniut. Később dió-
béllel üzletelt Váradon és Temesváron, ahol „tanult
emberekkel” került kapcsolatba. Ezek voltak a tisz-
teletre-méltó-urak, azt szerette volna, ha belőlem
is valami ilyesmi lesz. Hogy kitűnjek, 10 éves
koromban bársonynadrágot, bakancsot és ballon-
kabátot vett nekem Temesvárról. Ebbe a kategóri-
ába tartoztak a tanítók, nem úgy, mint a papok
vagy a hivatalnokok. Aztán, amikor belőlem lett
tanító, amikor a kollektivizálás virágkorát élte és az
iparosítás gyümölcsei kezdtek beérni, azaz elkezdődött
a városok felé történő migráció, a falu
kemencéje mellett maradt parasztnak az úr azt
volt, aki irodában dolgozik. Ennek érdekében min-
den szálát megmozgattak, hogy a szükséges hála-
ajándék ellenében, fiaik és lányaik elfoglalhassák
az irodai széket, ahogy Moromete mondaná, egy
munkanap, az egy nem otthon töltött nap.

Rebreanu történetében létezik egy „urasági”
ranglétra: a hordár, az állomásfőnök, a mozdony-
vezető, mindegyikük boldogan nézte le a másikat,
aki „az uraságnál gyengébb”, ugyanakkor előzéke-
nyen és meghunyászkodva egy másik, szalonképe-
sebb „úr” előtt. Ez az úr egy egyszerű jelenség, csu-
pán a „zömök” jelzővel illetik, nem tudjuk, kicsoda
vagy mit csinál. Az írói kinyilatkoztatás rációja
végett jelenik meg, hogy kiteljesítse a mások meg-
alázásának létráját azáltal, hogy a többiek rögtön
a szolgálatára sietnek. Ugyanakkor a parasztnak
mást sem csinálnak, mint hogy saját nyomorult és
tudatlan létüket siratják, kegyelmet esedezve
azoktól, akik fölérendelt helyzetükből fakadóan
elnézőbbek kellene legyenek.

– Bocsáss, uram, bocsáss meg nekünk és ne
ócsárolj, dadogta az öreg meghunyászkodva. Mert
mi ostobák vagyunk, ez a mi bűnünk... Ilyennek
hagyott minket az Isten, ostobának és nyomorult-
nak és tudatlannak, ez a mi bűnünk... De az urasá-
god elnézőbb kell legyen, hiszen tanult ember...
– Na tűnj el innen, ne halljalak itt locsogni!
Undorodom és rosszul leszek, mikor látlak titeket,
húzta az orrát az állomásfőnök, becsapta az abla-
kot, majd köpött egyet.

Az öreg gyorsan leszállt és másik ajtóhoz sie-
tett, miközben a vonat füttyölve elindult, az öreg-

asszony kezeit tördelve keservesen jajgatott.
Abban a pillanatban a mozdonyvezető akár egy
darázs, Tabără arcába mászott, megragadta, leke-
vert neki egy nyaklevest majd lelökte a lépcsőn...

A parasztnak és a törtetőknak, a szülőknak
és az állatmesék borjainak azonban nem ugyanaz
az értékrendjük és a hitük. Egyesek ugyanazokkal
a szavakkal szólítják meg az Istent, bocsáss meg
nekünk Uram, ne büntess ártatlanul, és ugyan-
azokkal a szavakkal a társadalmi ranglétra maga-
sabb fokain lévőket. Másoknak, az alkalmazottak-
nak, a végrehajtóknak és akik mások munkáját
felügyelik (mint a téeszelnők, meg a jobbkeze, a
brigádos), ezeknek nincs istenük.

A parasztnak elfogadják, amit rájuk rótt az
Isten, ostobák és nyomorultak és tudatlanok, haza
se mennek, gyalogosan baktatnak a Megváltás
útján, lehajtott fejjel, csendben tűnődve, miután
egyetlen reakciójuk az átkozódás: „Nem segíti az
Isten a szentet.” Nekünk ez jutott, mondja a fele-
ség, aki megjósolta otthon a bajt.

Tényleg ostobák volnának, rövid az agyuk? A
butaságuk elsősorban annak a hozzáállásnak

Párbeszéd 41

KEMENES HENRIETTE (1988, Nagyvárad) költő, műfordí-
tó. Három évig a *Várad* folyóirat szerkesztőségi titkára
volt, 2021-től az *Újvárad* vezető szerkesztője.

tulajdonítható, ahogy abban az időben viszonyul-
tak egy társadalmi réteghez, javak és iskolázottság
szempontjából a legalul lévőkre, vagyis a parasz-
tokra. Tulajdonképpen ez a szláv eredetű szó értel-
mezése. Még mostanában is elitistán beszélnek az
ostobákról, vagyis a népről, bolondok, de sokan
vannak, akik szavazataik által még döntéseket is
hoznak az állam politikájával kapcsolatban. De ők
nem szolgák, azokhoz hasonlóan, akik az ő sora-
ikból nőttek ki hordárokká vagy jegykezelőkké
egy állomáson, vagy ellenőrökké a vonaton. Ők az
ostobák, mert nem voltak képesek haladni a kor-
ral. Valóban tudatlanok: az öreg, a vénasszony, a
fiú. Nincs egyetlen tájékozódási eszközük sem
vagy újabb tudásuk az új világgal szemben, ahol a
hosszabb távolságokat vonattal kell megtenni.
Nem találják a kocsiját, ha megvan, nem tud-
ják, hogyan nyílik, és nem tudnak elvegyülni azok
közt, akik mindezekben jártasabbak. Maradni a

szekér mellett, a mondás, ami a legjobban illik rájuk. De nekik van, igenis van eszük, meg akarják könnyíteni az útjukat, hogy ne kelljen háton cipelni a tarisznyát, hogy a kis pénzükön ők is használhassák ezt a szekérenél elképesztőbb közlekedési eszközt, amit most mégis megvonnak tőlük. Tudják, hogy ostobának nézik őket, nagyon jól ismerik saját társadalmi helyzetüket, tisztelik a többiekét, keresztény szellemben élnek, a Szentlélekbe vetett hittel, amit kilátástalanságukban szólítanak meg a leggyakrabban. És pont azért, mert ilyenek, másoktól is úgy várják a segítséget, akár a Jóistentől.

Mint ember az emberhez szólva, kik az ostobák? Természetesen azok, akik nem képesek arra, hogy tükörbe nézzenek, azok, akik cselekedeteik miatt egyetlen sajátosságra redukálódnak – erény vagy hiba – egy uniformisra.

A világ nem egy templom.

A rang ma is alárendeltségi fokokra oszlik, és azok, akinek hatalom van a kezében csak az alárendelték „ostobaságát” látják, ami lenézésből, megvetésből fakad, figyelmen kívül hagyva saját hibáikat és az alázatot. Rebreanu *Bolondjai* most gyalogosan indulnak, megalázottan, miközben az író a *Felkelést* készíti.

A szájalom többféle lehet, és nem mindig az ostobaság jele. Ebben az esetben az. Rebreanu karakterei és napjaink más alakjai rosszmájú szájalalmat, agresszivitást mutatnak, elhajlást a groteszk felé. Egy szolgálalkú politikai hivatalnok, egy miniszter, akit egy állampolgár azért vesz elő,

mert az általa promovált törvények lehetővé tették egy bűnöző szabad lábra helyezését, arra vetemedik, hogy: „Egy élősködő vagy. Tűnj el innen. Ostoba vagy.”

Prostia personajelor lui Ion Creangă este de-a dreptul fascinantă. La Rebreanu, totul e mai învolburat și încrîncenat: cei numiți proști nu sînt proști, sînt demni de compasiune.

Ion Creangă figuráinak ostobasága valósággal lenyűgöző. Rebreanunál minden örvénylőbb és vérfagyasztóbb: akiket ostobának neveznek, azok valójában nem ostobák, hanem méltóak az együttérzésre.

Hogy agresszívan megmutasd felsőbbrendűségedet, amivel jogtalanul lettél felvértezve, folyamatosan és falsul ugyanazt a dallamot dúdolni, azzal az elvárással, hogy megnyerd az eurovíziós dalfesztivált, a neveltség iránti érzéketlenséget takarja. Az ostobaság jeleit mutatja az, aki nincs tisztában bizonyos kapcsolatokkal, úgy, ahogyan már említettem, a neveltségességgel, a mértékkel, a humorral, a jóérzéssel, azaz az egyenességgel. Ilyen

esetekben minden ellened fordul, és lehet, senki sem fog lelökni a lépcsőn, de megbotlasz egy túl hosszú sálban. A sors iróniája ilyen poénokkal ügyködik, amik az isteni igazságtétel földi megjelenési formái.

Ion Creangă figuráinak ostobasága valósággal lenyűgöző. Rebreanunál minden örvénylőbb és vérfagyasztóbb: akiket ostobának neveznek, azok valójában nem ostobák, hanem méltóak az együttérzésre. Ők is siratják tehetetlenségüket (és a tehetetlenség nem az ostobaságból fakad), aminek tudatában vannak, és pont emiatt, amikor sikertelenül próbálják ezt levedleni, a beletörődéssel saját magukat büntetik. Tabără, terhét hátra csapva indul el lassan egy tövises úton, lehajtott fejjel. Másfelől, az aki másokat lenézve fitogtatja szolgálalkú felsőbbrendűségét, cinizmust megszegyénítő vigyorával Diogenész hordójában kellene ázzon, amíg meg nem tanulja, hogy milyen a király fölött állni, hátadon cipelve minden vagyonod.

KEMENES HENRIETTE fordítása

Üzenetek Meseországából

V. Fux Feszt – Erdélyi Magyar Hivatásos Bábszínházak Fesztiválja

Cirkuszban, varrószalomban, csillagok között, erdőben és királyi palotákban voltunk mind, akik részt vettünk a Nagyváradon ötödik alkalommal, október 6-10. között megszervezett Fux Fesztben. A fesztiválon résztvevő négy erdélyi társulat számára a fesztivál nem csak helyszíni, hanem egy közös ügy találkozási pontja is volt: politikai és gazdasági problémákkal terhelve mindannyian a bábszínház műfajának elismeréséért küzdenek.

Az első napon a nagyváradai Szigligeti Színház Lilliput Társulata Mészöly Miklós humort és politikai utalásokat rejtő meséjének színpadi változatával, a Bartal Kiss Rita által rendezett *Sosevolt Cirkusz* bemutatójával nyitotta a fesztivált. A bűcsúszerű bemutató cirkusztársulat tagjai, bár mind-mind szokatlan tulajdonsággal és külsővel rendelkeznek, mégis egy összetartó közösségként lépnek porondra, és válnak egyenként szeretethetővé. Minden gondolat, ami a cirkuszigazgató lelkesítő beszédében a néző nélkül maradt cirkusztársulatról elhangzott („Ó, a kishitűek! Azt hiszik, hogy mi magunknak nem tudunk tapsolni? Örülni a kevésnek, sírni a sok felett. Ó, hát nem erre tettünk esküt?”) az valójában a fennmaradásukért küzdő művészekhez is szólt.

A második napon a Szatmárnémeti Északi Színház Brighella Bábtagozatának *Cérnácska*

Pillanatkép a váradi társulat Sosevolt Cirkusz előadásából

Szabócskáját láthattuk. G. Szász Ilona *A Mindentvarró Tú* c. meséjét Nagy Regina vitte színre. Málka és Cérnácska Szabócska történetét két varrónőt alakító bábszínész játszotta el a varrószalonná váló bábszínházban, és a rengeteg eszköz, ami a varrodában volt, a mese szövéseben is lényegessé vált. Életre kelt a kovácsoltvas kerekű, pedálos varrógép, a bosszúsomjas rozsdás olló, a virághajú, vázatestű, fodros ruhácskájú Málka és a humoros kinézetű kisörödögök. Az árnyjáték, amiben a szabócskát és Málkát láttuk egy felhőn ülve, reményt ad arra, hogy azok, akik szeretik egymást, a halál után is együtt lehetnek.

A kolozsvári Puck Bábszínház *Kisherceg-szemmel* című előadásában Antoine de Saint-Exupéry *A kis hercegét* Vadas László rendező filozófiai síkon bontotta ki. Milyennek láthatjuk a világot, az embereket, magunkat, ha kisherceg-

Kultúra 43

ISTVÁN ZSUZSANNA (2000, Nagyvárad) színháztudomány szakos hallgató a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen. Dolgozott korrektorként és szerkesztőként, kritikája a *Színház* folyóiratban és a *Játéktér* online felületén jelent meg.

szemmel nézünk szét? – szembesít a kérdéssel az előadás. Az előadás ötvözi a maszkos bábjátékot és a mozgásszínházi elemeket, és az eredeti szöveg nélkül próbálja meg elmondani a saját kisherceg-értelmezését. Ahogy az eredeti mű esetében, úgy itt is eldöntetlen, hogy az előadás felnőtteknek vagy gyerekeknek szól, esetleg szólhat-e mindkettejüknek. Az egyik legszebb színpadi kép a lámpagyújtogató megjelenése, akinek magas, kis lámpácskákkal díszített alakja a sötétben olyan, akár a csillagos ég.

Az Udvarhely Bábműhely előadását, *Az öreg király hagyatékát* egy bukovinai székely népmese alapján Szabó Attila írta és rendezte. Négy kalandor kincset keres, egy könyvet találnak, amelyben

Jelenet a Puck Bábszínház Kisherceg-feldolgozásából

44 maga a mese a kincs. Bábszínház a bábszínházban – a népmese szereplőit maguk a kalandorok keltik életre. Rengeteg humort rejtett a bábok mozgatótechnikája, a különálló fejből és a farokból összerakott róka képes volt bármilyen módon szabadon mozogni, így még a trombitán is keresztül bújtott. A király és Sanyi királyfi bábvoltuk és fates-

tük ellenére pedig képesek voltak az érzelemkifejezésre, ami valódi költészetként hatott: a komódtestű haldokló király fiókjai lassan kiürültek, majd csak a helyük maradt, a királyfi szekrénytestében pedig a szíve dobogott.

Az utolsó napon a debreceni Vojtina Bábszínház láthattuk a nagyszínpadon, a Grimm mese alapján készült *A libapásztorlány* című mesejátékkal. Nagy ablakok, magas lépcsők és hangszerré átalakítható korlát, összetolt elemek alkotta folyosók – mintha mesebeli palotában lettünk volna. Az előadásba az ide-oda tologatott, guruló libák látványa és a két szolgát alakító színész játéka csempészett humort. Egyes jelmezek szép gesztusokra adtak lehetőséget: az édesanya három piros szalagot bontva le ruhájáról három csepp vérért adta lányának segítségül, a királylány pedig ruhájának egy darabjával kötözte be sebesült lova lábát, jelezve ezekkel az odaadást és az áldozatkészséget.

Az idei Fux fesztiválon a négy erdélyi és a debreceni társulat előadásain mesékben találkoztunk, elképzelt helyszíneken, mesebeli alakokkal körbe véve. Elgondolkodtunk, nevtünk, meglepődünk, aggódtunk, rácsodálkoztunk arra, ami jólesően váratlanul ért. Ebben a mesevilágban a most a piros függönyös terem erdővé, varrószalonná, galaxissá, királyi palotává és cirkuszsátorrá változott, egy olyan helyé, ahol csak a játék az, ami igazán valóságos.

ISTVÁN ZSUZSANNA

Fesztiválnyitó könyvbemutató

A bábtársulatok találkozójának nyitónapján népes közönség előtt mutatták be **Biró Árpád Levente** *Mesék a paraván mögül* című, a fesztiválra időzített kötetét, ami szemelvényeket kínál a nagyváradi művészi bábjátás 1950-ben kezdődő történetének első négy évtizedéből. A szerzővel Botházy-Daróczi Réka, a Liliput Társulat művészeti vezetője, illetve Szűcs László, a kötet szerkesztője beszélgetett.

Szóba került a bábjátás helye, szerepe a mai színművészetben, a romániai magyar bábművészet sajátosságai, fejlődése, kapcsolatrendszere, illetve felvetődött kérdésként, hogy

miért csak 1989-ig tárgyalja a mű az intézmény történetét. Ugyancsak szóba kerültek a kötet megírásának körülményei, s mint a szerző megjegyezte, nagy segítséget jelentett számára a bábszínház példásan megőrzött archívuma. A váradi bábjátás kezdeti éveinek jeles személyiségei is fontos szerepet töltenek be a könyvben, többek között a fesztivál névadója, Fux Pál festőművész, akinek jövő év februárjában lesz a születési centenáriuma.

A *Mesék a paraván mögül* kapható a könyvesboltokban, jelen lesz a napokban zajló Marosvásárhelyi Könyvvásáron, továbbá megrendelhető a holnap.ro könyváruházban.

DráMA-körkép, találkozások az emlékezettel

Közös emlékezet címmel szervezte meg 12. alkalommal a Székelyudvarhelyi Tomcsa Sándor Színház a dráMA kortárs színházi találkozót. Szeptember 20-25. között temesvári, kolozsvári, nagyváradai, sepsiszentgyörgyi, gyergyói, csíkszeredai, marosvásárhelyi, szatmári alkotók és színészek, valamint a házigazdák, az egyik legfiatalabb romániai magyar hivatásos színház társulata találkozott.

A fesztivál kiemelkedő pontja minden évben a több hazai intézmény (a házigazdák mellett a nagyváradai Szigligeti Színház és a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem) közreműködésével szervezett kétnyelvű, magyarul dráMÁzat, románul dramAU-TOR címen kiírt drámapályázat. Az első díjat az idén nem ítélték oda, a megosztott második díjat Szálinger Balázs és Polgár M. András pályamunkái érdemelték ki, a szintén megosztott harmadik díjat Karánsebessy Balázs és Lovassy Cseh Tamás nyerte. Lovassy *Bizalom* című darabját felolvasó-színházi keretek között, a székelyudvarhelyi színészek és a szerző közreműködésével mutatták be.

A kortárs drámairodalomra és a szöveges színház határait túllépő, más-más kifejezési nyelvet „beszélő” produkciókra fókuszált a fesztivál majd’ minden programja. Ilyen a T.E.A. rövidítéssel megszervezett délutáni beszélgetéssorozat is (Találkozás egy alkotóval), amely során Visky András és Dálnoky Réka, a Tomcsa Sándor Színház művészeti igazgatója beszélgetett az emlékezetről és a személyes családi történetek színházi megjelenítéséről, Visky dráma- és esszéköteteiről, érintőlegesen készülő regényéről is. A beszélgetés jó felvezetője volt a fesztiválon is bemutatott *Pornó – Feleségem története* című előadáshoz, amelyet Árkosi Árpád rendezett Kolozsváron.

A *tigris* című előadás előtt a T.E.A. meghívottja a rendező, Tóth Tünde válaszolt dr. Albert Mária kérdéseire, aki a Szigligeti Színház színész-rendezőjét pályájáról és a darabválasztásról faggatta. A pörgő ritmusú, burleszkelemekkel sűrűn tarkított, színészcentrikus előadás akkor született, amikor a járványhelyzet miatt publikum nélkül maradt társulat rádöbbsent, legjobb, ha alkotásra fordítja

energiáit, Gianina Cărbunariu „állatmeséje” pedig jó alapanyagnak bizonyult.

Hasonló megfontolásból született Elena Popa és Fatma Mohamed *Destin(s)* című performansza is, de míg a váradiaknak sikerült egy frenetikus előadással megajándékozniuk a közönséget, a sepsiszentgyörgyi Andrei Mureșanu Színház művésznői csupán egy mozgásszínházi edzést mutattak be vetített képekre és a sorsot boncolgató elméleti szövegre (Gabriel Liiceanu és Andrei Pleșu *Despre destin* című párbeszéde a Youtube-on is elérhető).

A pandémia nem csak társulatokat, de színészeket is arra kényszerített, hogy egyedül, minimális technikai segítséggel hozzanak létre egyéni előadásokat. *Meghatározatlan időre* gyűjtőcímen, Vladimir Anton irányításával a Tomcsa Sándor

Kultúra 45

HEGYI RÉKA színikritikus (Brassó 1976). A BBTE-n diplomázott dramaturgia, illetve marketing szakon. Alapítója volt a *Hamlet.ro* oldalnak. Marketingasszisztensként dolgozik. Kolozsváron él.

Színház művészei boltok kirakatában mutattak be rövid etűdöket. Tamás Boglár, a gyergyószentmiklósi Figura Stúdió Színház művésznője az elvált, gyermekét egyedül nevelő nők sorsát helyezte előadása középpontjába. Fekete Lovas Zsolt független alkotó koncertelőadásának összeállításában Székely Csaba író is közreműködött. Az így született *Perkucigó* a kiszolgáltatottság, a kirekesztés és az elfogadás érzékeny témáját állítja középpontba. A dobszólokkal meg-megszakított, humorosan talált önéletrajzi mesét beszélgetés követte, a roma származású színész a produkció fogadtatásáról mesélt.

Bár nem koncertelőadás, a marosvásárhelyi Yorick Stúdió produkciójában is fontos dramaturgiai szerepet tölt be egy zenész, aki gitárkísérettel hangeffektusokat és a jeleneteket aláfestő zenét is

Vass Csaba a Gyerekünk című darabban

szolgálja. Bódi Attila *Lázadni veletek akartam* című regényét Barabás Olga alkalmazta színpadra és Sebestyén Aba rendezte.

Adrian Sitaru az élő videózás-kivetítés módszerével tágítja az előadás terét és mozdítja el a nézők perspektíváját a temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színház *Az ember, aki csak azt tudta mondani, amit olvasott* című előadásában. Az emlékezés téma talált a fesztivál alcíméhez, emellett izgalmas és humoros az, ahogyan a színpadi szereplők és az őket játszó színészek reflektálnak a valóság és a szerepjátszás témájára.

Az emlékezés központi eleme a kolozsvári Reactor alkotócsoport *Baládele memoriei* (Az emlékezés balladái) című performanszának, amelyet többen jegyeznek szerzőként (Ionela Pop, Raul Coldea, Nicoleta Esinencu, Oana Hodade és Doru Talos). Élőben, kihangosított telefonon és különféle hanghordozókon (magnószalag, bakelitlemezt, kazetta) hangzanak el kronológiai sorrendbe fűzött történetek a múltból, a szerzők személyes emlékei. Amiatt, hogy semmilyen más eszközhöz nem folyamodtak, és mellőzték a színészi *játékot*, a sok gépi hang hamar fárasztóvá vált és a gyakran torokszorító történetek, melyekhez hasonlókat mi magunk, szüleink, nagyszüleink is megélték, nem kerültek a nézők (hallgatók) személyes közelségébe.

Annál közelebb került a publikumhoz egy másik román nyelvű előadás, a fesztivál egyik legüdebb színfoltja, Bogdan Theodor Olteanu és Alex Mircioi alkotása, a *Julieta fără Romeo (Júlia Rómeo nélkül)*. A bukaresti Odeon színház előadásá-

ban három nő játssza el a Shakespeare-tragédia átíratát, amelybe Csehov-szövegtöredékek, színházi és mondén poénok is bekerülnek, de a hangsúly végig azon marad, hogy ez itt három nő története: egy alkoholista, leánykori álmait még mindig dédelgető anyáé, kamasz lányáé, aki a fővárosba, színire készül felvételizni, valamint a család egy viszonylag távoli ismerőséé, aki elvállalja a felkészítést. A helyszín egy vidéki kisváros, ahonnan az anya is elvagyódik (Párizsba), a lánya is (bárhová, de leginkább el a nagyon hamisnak érzékelt otthoni fészekből). A mindig távol lévő férj/apa figurája csak árnyékként vetül a történetre, Rómeó sem jelenik meg, a három nő sorsa viszont bőven elég-séges ahhoz, hogy érzékeljük, mekkora hatalommal irányítják őket.

A hatalom, a tudás, a hit, a történelmi hősök és antihősök hatalma és gyarlósága áll Szócs Géza *Rasputyin* című darabjának középpontjában is, amelyet a Szatmárnémeti Északi Színház Harag György Társulata mutatott be Sardar Tagirovski embert (nézőt) próbáló rendezésében. A történelmi tényeket és fikciót, párbeszédet, monológot, élőképet és egy Kar jelenlétét is elegyítő négyórás produkció igyekszik a színházba visszavarázsolni az ókori színházfogyasztás szokásait: a közönségnek mindenféle kóstolót kínálnak előadás közben (vodkát, kávé) vagy a végén (pezsgőt).

Halász Péter *Gyerekünk* című darabját a Csíki Játékszín tűzte műsorára Hatházi András rendezésében. A némafilmek erős sminkjei és az eltűnt, extravagáns jelmezek és frizurák egy-egy bohózatot teremtettek a szereplőkből. Hatházi Rebeka / REBI egy-egy jelmezterve annyira részletgazdag, szinte csak ezért is érdemes megnézni az előadást, de leginkább a remek színészi játék miatt. Rég láttam például olyan produkciót, amelyben ilyen bátran bevonták a közönséget is a játékba, és az ügyesen irányított improvizációk nem tolták el téves irányba a hangsúlyt.

Hagyományá vált a hazai fesztiválokon, hogy a kolozsvári, illetve marosvásárhelyi teatrológia szakos hallgatók tanáraik, vagy a műhelymunkára vállalkozó színházkritikusok, szerkesztők irányításával fesztiválúságot szerkesztenek/blogot írnak. A dráMA idején kiadásán helybéli érdeklődők, diákok, újságírók csatlakoztak a csapathoz, hogy a kritikai műfaj határait feszegető szövegekkel reflektáljanak a színházi találkozó előadásaira. (A dráMAzsolák nevű blog itt olvasható <https://szinhaz.ro/category/drama12>)

Két lépéssel a közízlés előtt

A *Trialóg* rovat második párosát BALÁZS ATTILA, a temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színház igazgatója, illetve KERESZTES ATTILA, a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulatának művészeti vezetője alkotja, akikkel többek közt azt kutattuk, milyen esélyei vannak a művészszínházi törekvéseknek az erős repertoárszínházi hagyományaink szabta keretek közt. TASNÁDI-SÁHY PÉTER írása.

Balázs Attila, Jászai Mari-díjas színész, 1994-es marosvásárhelyi diplomászerzése óta a temesvári társulat tagja, olyan emblematikus – Victor Ioan Frunză neve által fémjelzett – előadások főszerepei után lett a színház vezetője 2008-ban, mint a *Lorenzaccio* (1998), a *Gyermekszemmel* (2000), *A lecke* (2001) vagy a *Hamlet* (2003). „Amikor igazgató lettem, egy alaposan ismert, remek társulat élére kerültem, ami számomra a legfontosabb körülmény. Bár a kollégák már unják, én még mindig lelkesen szajkózom: *a csapat...* én ebben hiszek.” – fogalmazza meg afféle hitvallásként.

Keresztes Attila, színházrendező, színészként szerzett diplomát 1996-ban a Babeş–Bolyai

Balázs Attila, a temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színház igazgatója

Tudományegyetemen, de már másodéven kiderült, a rendezés jobban foglalkoztatja. Diplomászerzés után – 2011-ig – az egyetem tanára, a Kolozsvári Állami Magyar Színház rendezője, 2002 és 2009 között művészeti aligazgatója. 2009 és 2012 között a Szatmárnémeti Északi Színház Harag György Társulatának, 2012 óta a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulatának művészeti vezetője. „Kolozsváron beosztott rendezőként dolgoztam, és ez egy fiatal rendező számára nagyon jó gyakorlat. Az ott szerzett tapasztalatoknak köszönhető, hogy nagyobb nyitottsággal fordulok tőlem viszonylag idegen szerzőkhöz, címekhez, kihívásként élem meg ezeket a feladatokat. Szeretem megtalálni a tragédiában a humort, a vígjátékban az emelkedettséget, szeretem, ahogy a darab diktálta konvenciók megszületnek, aztán felbomlanak és átalakulnak valami mássá, legjobb esetben – manapság talán ez

Trialóg 47

TASNÁDI-SÁHY PÉTER (Budapest, 1981) író, újságíró, rendező. Nagyváradon él.

érdekel leginkább – pusztá jelenlétté. Élvezem az effajta játékot a színházzal.” – vallja eddigi pályájáról.

A két társulat közös vonása a szakma által is elismert, egyenletesen magas művészi színvonal, de beszélgetőtársaim ezzel együtt sem állítják, hogy az általuk vezetett intézmények klasszikus értelemben vett művészszínházak lennének.

Művészi igényességet – telt házzal

Balázs Attila a színházcsinálás lényegét az igényesség oldaláról közelíti: „Van egy minimális elvárás magunkkal szemben, ami az egész működésünket áthatja. Az bármelyik társulatnál alapkövetelmény kell legyen egy színésszel szemben, hogy a hangja, a fizikuma jó karban legyen, széles

spektrumon lehessen használni, nálunk ezen felül az is elvárás, hogy ebből az eszközkészletből mindenki, minden próbafolyamatban, előadáson valami újat hozzon ki, minden produkcióban ott hagyjon egy darabot magából. Persze – gondolom – ezzel sok színész így van más társulatoknál is, de hogy ez közösségi szinten összeálljon valamiféle egységgé, egységes repertoárrá, az már komolyabb feladat, lehet ez az, amit akár művészsínháznak is nevezhetünk. A fent említett előadások, amikben a kinevezésemet megelőző több mint egy évtizedes társulati tagságom alatt színészként részt vehettem, minőség szempontjából mindenképpen támpontot adtak, hogy igazgatóként milyen színházat szeretnék csinálni. Ennek a kezdettől fogva bennem élő igénynek az eddigi egyik csúcspontja a Silviu Purcărete rendezte *Az ember tragédiája* (2020).”

Keresztes Attila konkrét definíciót is ad az általa vezetett társulatra: kortárs népszínház. „Figyelembe kell venni, kinek csinálunk színházat. Számomra elengedhetetlenül fontos, hogy minden korosztályt és közönségréteget megszólítsunk. Azt nem tartom jó iránynak, hogy megfeledek a közegről, amelyben működöm: minden fesztiválon kapunk egy szakmai díjat, de a saját városunk érdektelen a munkánkkal szemben. A művészi igényesség legyen alapvetés, de telt házzal! Persze, ahhoz, hogy ez a törekeny egyensúly kialakulhasson színház és közönsége között, mind alkotói, mind pedig befogadói részről sok türelemre és nyitottságra van szükség. Szatmáron, türelem szempontjából, kudarcot vallottam, hiszen azonnal meg akartam honosítani azt a szemléletet, amit Kolozsváron tapasztaltam, nem mértem

föl a valós lehetőségeit a radikális változtatásoknak. Ha megfigyeljük a romániai magyar befogadói közeget, azt látjuk, a legnagyobb részüknél még mindig 50-70 éves beidegződések dominálnak, melyek átformálásához sok év kitartó, tudatos művészi munkára van szükség. Ilyenkor fontos fölmérni azt is, hogy az adott közeg mennyi provokációt bír el, ezt jól el kell találni és megfelelően adagolni. Talán az az ideális, ha a színház pont két lépéssel jár a közízlés előtt, mert egy idő után a néző a populáris megoldásoktól is megcsömörlik. Lengyelországban például, ahol volt szerencsém több ízben dolgozni, az az elvárás, hogy kísérletezz, menj el a falig. Ott a gyávasággal lehet megbukni, míg nálunk sokszor a legkisebb non-konformizmust is büntetik. Marosvásárhelyen ez a tizedik évadom, szerencsére ide már a tanulópenz megfizetése után érkeztem, bár az első itteni rendezésem, a 2013-as, konok, erős formába beszorított *Mélyben* (*Éjjeli menedékhely*) komoly provokáció volt, de szerencsémre mind a társulat, mind a város belátható közelségében volt annak a gondolkodásmódnak, amit képviselek.”

Mindenkinek örülünk, aki kíváncsi ránk

Mind a két intézmény mozgásterét meghatározzák bizonyos premisszák, de ezek repertoárra gyakorolt hatását beszélgetőtársaim igen árnyaltan látják.

Temesváron ilyen adottságnak gondolnám a város speciális elhelyezkedését, a magyar lakosság alacsony számarányát, illetve a bérletrendszer jelentette nyomás hiányát, bár utóbbinak Balázs Attila kevesebb jelentőséget tulajdonít: „Egy társulat repertoárjára a legnagyobb nyomást nem a nézők – adott esetben béreltházakban megtestesülő – ízlése jelenti, hanem a politikusok, akik a saját személyes ízlésüket a szavazókra hivatkozva szeretik ráerőltetni a kulturális intézményekre. Ez a probléma Temesváron szerencsére nem áll fenn. Olyan már volt, hogy én a személyes ízlésemet félretéve bólintottam projektekre, de az nem a közönségcsalogatásról szólt, pont ellenkezőleg, olyan extremitásra mondtam igent, ami nekem nem feltétlenül tetszett, de úgy gondoltam, mind a színészek, mind a nézők túréhatárát jótékonyan tágíthatja. Ha belegondolok, a László Sándor rendezte *Mennyország* (2009), ami a maga idejében polgárpukkasztónak számított, ma egy könnyed teadélután lenne.”

Balázs Attila a magyar lakosság alacsony számarányát sem tartja az egyéb szempontok fölé

40

Fotó: Bereczky Sándor

Keresztes Attila, a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulatának művészeti vezetője

tornyosuló problémának: „Jelenleg a nézőink 30-40 százaléka román nemzetiségű, ami a demográfiai adatok fényében még csak soknak sem mondható. Magyar színház vagyunk, magyar nyelven játszunk, azért kapunk támogatást, hogy a romániai magyar kultúrát gazdagítsuk. Ez az alapvetés, de mindenkinek örülünk, aki kíváncsi ránk, sőt, azt gondolom, azzal is a magyar kultúrát szorgalmazzuk, ha megismertetjük a többségi társadalommal.

Része vagyunk a romániai színházi világnak, szinte három ország határán helyezkedünk el, ez is indokolja, hogy az évek alatt több szerbiai rendező is megfordult nálunk. Számomra a legfontosabb, hogy az adottságok figyelembevételével a társulat mindig az elérhető legjobb alkotókkal dolgozhasson. Ezekkel a világhírű rendezőkkel együtt dolgozni bizonyos szempontból luxus, viszont ők garanciát jelentenek, hogy a korábban említett, magunkkal szemben támasztott igényeknek megfeleljünk. Hiszen ők is az életük egy kis darabkáját nálunk hagyják. Az Európa Kulturális Fővárosa jelentette lehetőséget szeretném kihasználni, hogy az elmúlt évek legjobb előadásait, ahol azt a szereposztás és egyéb körülmények engedik, egyfajta *best of* válogatásként csokorba szedjük, amellet persze, hogy újabb izgalmas kihívásokat keresünk, adott esetben nemzetközi koprodukciókban.”

A Csiky Gergely színház multikulturális identitásának fontos eleme a TESZT-fesztivál (Temesvári Európai Színházi Találkozó), ami a járványhelyzet miatt idén szünetelt ugyan, de Balázs Attila elkötelezett a folytatás mellett.

„A TESZT van és lesz, része a színházunknak, illetve a régió kulturális tájképének. Nekem nagyon kedves olyan szempontból is, hogy a nagyfiammal egyidős, úgyhogy most a fesztiválra is úgy gondolok, mint ami a kamaszkorát éli, kicsit szeleburdi, változásban van. Az biztos, hogy olyan előadásokat, témákat kell hozzon, amik kapcsolódnak hozzánk. A pingvinek élete és szerelmi válságai nem tartoznak ide, de elég sok más igen. Az is fontos, hogy előremutató legyen. A tavalyit elvitte a járvány, idén sem merhetnénk reménykedni, de azért tervezünk.”

A legbelső magánytól az univerzálisig

Mivel Marosvásárhelyen az utóbbi évek repertoárjának mondhatni gerincét adják, ezért Keresztes Attilát először az általa rendezett Ibsen-

„Egy társulat repertoárjára a legnagyobb nyomást nem a nézők ízlése jelenti, hanem a politikusok, akik a saját személyes ízlésüket a szavazókra hivatkozva szeretik ráerőltetni a kulturális intézményekre. Ez a probléma Temesváron szerencsére nem áll fenn.” (Balázs Attila)

ciklusról kérdezem, melynek idén, a *Vadkacsával*, negyedik darabjához érkeznek.

„A művészeti vezetőnek nem csak a repertoár kialakítása a feladata, hanem a társulat, illetve a közönség színházról való gondolkodásmódjának a formálása is. Alapesetben egy színházban azok az előadások, amiket a művészeti vezető vagy – Magyarországon gyakoribb ez a státusz – a főrendező jegyez, kiemelt fontosságúak, közös vallomások a művészetről, a társadalomról. Ibsen alapvetően az én rendezői programomhoz tartozik, az ő társadalommal szembeni távolságtartó viszonyán, rideg, szeretet nélküli fogalmazásmódján, az ő szikár pszichológiai rendszerén keresztül tudok az utóbbi időben hatékonyan beszélni a világról, úgy, hogy az a nézők számára is működni tudjon. Ebben az ibseni fásult, a valódi emberi érzéseket kirekesztő rendszerbe persze minden alkalommal belelöpök valami személyeset, valami vallomás-szerűt, ami az adott pillanatban a saját jelenemet is meghatározza. Nagy szerelmeim Pirandello és Beckett, de az ő műveikből nem tudnék egyelőre olyan előadásokat létrehozni itt, ami a közönségünkkel is találkozni tudna.

A bérletrendszerünk szabadsága – az elsőbbséget kínáló bérletek (Kemény János bemutatóbérlet, Bernády György mecénásbérlet) mellett csak szabadbérleteket értékesítünk – azt is lehetővé teszi, hogy a társulat számára mérföldkönek, esztétikai állásfoglalásnak számító előadások, mint a Radu Afrim rendezte, Bartis Attila regényéből készült *A nyugalom* (2015) vagy az általam jegyzett *Sirály* (2015) évadokon keresztül műsoron lehessenek.

Hogy szilveszteri bemutatónak lennie kell, abban a konvenció köt. Viszont a könnyűnek gon-

„Szeretem megtalálni a tragédiában a humort, a vígjátékban az emelkedettséget, szeretem, ahogy a darab diktálta konvenciók megszületnek, aztán felbomlanak és átalakulnak valami mássá, legjobb esetben pusztá jelenlétté.” (Keresztes Attila)

dolt műfajban is törekszünk arra, hogy az általunk beszélt színházi nyelvet legalább elemeiben megismertessük az erre kevésbé fogékony nézőkkel. Társulatunknál nincs dramaturgiai évad, nem címekhez keresek kivitelezőt, hanem rendezőket kérek föl együttműködésre. Mindig van egy hetekig, hónapokig tartó beszélgetés a fölkért kollégával, hogy éppen hol tart, mit gondol a világról, milyen szerzők, témák foglalkoztatják, és ebből kiindulva kezdjük el közösen keresni, mi az a darab, amivel nálunk relevánsat tudna mondani.

SO Ugyanezt gondolom a színészekkel való munkáról is, a közös gondolkodásnak a próba folyamaton is meg kell valósulnia, hogy az instrukciók pusztá végrehajtása helyett a színészek alkotótársakká válhassanak. Az ilyen, és ehhez hasonló közös munkának köszönhetően jöhetett létre például egy olyan előadás, mint *A nép ellensége* (2019).”

A mérföldkő-előadások egy része, mint a már említett Bartis-adaptáció, Radu Afrimhoz köthető, aki Keresztes Attila igazgatósága alatt már az ötödik előadást rendezte a Tompa Miklós Társulattal: „Párhuzamosan végeztünk Kolozsváron, tehát elég régóta ismerjük egymást, és nagyon fontosnak tartom, amit képvisel. Az ember legfelső magányától képes eljutni az univerzalitásig, mindezt úgy, hogy közben pontosan reflektál a korra, amiben élünk. Emellett könnyen eljuttatja a színészt az önazonosságig, jól működik a társulattal, de kijelenthetem, a közönségünkkel is. A végeredményt pedig a szakma is örömmel fogadja, elismeri, amit évente a társulattal létrehoz. Az ilyen gyümölcsöző találkozásokat táplálni kell.”

A marosvásárhelyi magyar társulat működésének fontos kerete a nemzeti színházi státusz, aminek az igazgató nem csak az előnyeit látja: „Bizonyos szempontból kényelmesebb, hiszen távolabb van az iroda, amiből piszkálhatják az embert, viszont a mutatókat ugyanúgy, sőt talán jobban elvárják, mint egy megyei vagy városi fenntartású intézménytől. A költségvetés régebben biztonságosabb és bőségesebb volt, ez tény, viszont az utóbbi három évben majdnem nulla a keret, és a nagy rendszerben alkudozni is nehezebb. Az országos politikának is jobban ki vagyunk téve: az utóbbi évtizedben volt vagy tizenhét kultuszminiszter...”

A nemzetiségi arányok tekintetében Marosvásárhelyen különbözik a helyzet Temesvártól, hiszen a magyarság számaránya közel ötven százalék, illetve a román és a magyar társulat egy intézmény keretein osztozik. Talán utóbbinak

Temesvári előadáskép

Fotó: Petru Cojocaru

is köszönhető, hogy igyekeznek átjárást biztosítani a két társulat közönsége közt: „Mi a Nemzetiben mindkét társulat előadásait feliratozva játsszuk, tehát az átjárásnak nem lehetnek nyelvi akadályai. Persze az arány a román színház felé billen, hiszen ott a magyar nézőnek nem kell a felirattal bajlódnia, jó esetben érti és beszéli a nyelvet. Ami öröm számomra, hogy mindkét közönség egyre nyitottabb a másik társulat munkáira.

Szükség az új generáció tartotta tükörre

A *Trialóg* rovat beszélgetéseinek szeretném állandó elemévé tenni a következő generációk helyzetéről szóló diskurzust, így Balázs Attilát és Keresztes Attilát is megkérdeztem, lévén gyakorló egyetemi oktatók, mi a véleményük a „mai fiatalokról”. Temesváron olyan szempontból is aktuális a kérdés, hogy a társulat tavaly nyolc pályakezdőt igazolt.

„Van a döntésnek gyakorlati oldala is, mivel régóta voltak betöltetlen álláshelyeink, amikkel kapcsolatban a 2008-as válság apropóján egyszer már megírtam, mert szépen elvesztettük őket, és nem akartam még egyszer így járni. Ennél fontosabb, hogy a társulat, mondhatjuk úgy, magjának, köztük nekem is, szükségünk van arra, hogy egy újabb generáció tartotta tükörben megvizsgálhassuk magunkat. Nem kérhetjük számon a húsz évvel ezelőtti önmagunkat a mai fiatalokon. Azzal viszont nem számoltam, hogy jön a járvány és nem tudok az újaknak olyan kezdő lendületet adni, amelyet szeretnék.”

A közös munkára a rendkívüli körülmények közt is akadt lehetőség, hiszen Balázs Attila a társulat friss tagjainak közreműködésével nyáron előadást készített Janne Taller mondhatni kult-regényéből (*Semmi*), a téma szempontjából tanulságos tapasztalatokkal: „A munkához való igényesség, hozzáállás, pontosság megvan. A hangsúlyok viszont nagyon eltolódtak, egészen más húrokat kell náluk pengetni, ha eredményt akarsz elérni. Az is fontos, és ezt már az oktatói tapasztalatom mondatja, hogy mi jóval kevesebben kerültünk be a főiskolára és még abból is volt rostálódás, akár még ott, akár a pálya elején. Most viszont sokan vannak egy évfolyamon, ez okoz egyfajta bizonytalanságot, hogy egyáltalán el tudnak-e majd helyezkedni, ennek következtében sokan nem is fektetnek akkora energiát a fejlődésbe. Ehhez az is hozzájárul, hogy ma sokkal kevesebb a szentség,

Marosvásárhelyi előadaskép

az ideál, minden egy gombnyomásnyira került a világban, eltűntek a távolságok, távlatok, nem is nagyon van mi felé törekedni. Ez persze ad egy pofátlanságot, könnyedséget is, könnyebben mozdulnak, de sokszor talán felszínesebben, tartalom nélkül. Bár lehet, ez az út, aztán a tartalom majd jön később, ki tudja.”

Keresztes Attila, huszonöt év oktatói tapasztalattal, kifejezetten borúlátó a szakmai utánpótlás helyzetét illetően: „Az oktatás mára szolgáltatás lett, ami olyan egzakt területen, mint az orvostudomány, nem tudom, hogyan működhet, de a mi szakmánkban biztosan nem vezet jóra. A bolognai rendszer teljesen alkalmatlan keret, megszűnt a tanulmányok ideje alatti szelekció, maradhatnak azok is, akik belefáradtak vagy akikről menet közben kiderült, nem tudnak tovább fejlődni, így évről évre romlik a minőség, a tanárok is egyre kevésbé motiváltak. Szakmai tanárnak van egyéni órája a diákokkal, de ez sokszor csak töredékórát jelent a tanrend szerint. Nem véletlen, hogy drasztikusan csökken a jelentkezők száma. A hallgatók világhoz való viszonya is más, mint a mienk volt. Nekünk az első órán azt mondták, a színházcsinálás hivatás. Ma ha ilyet mondasz, kinevetnek. Sokan párhuzamosan végeznek több egyetemet... Erősen megváltozott az az arány, hogy valaki pályakezdőként, fiatalon, a szakmájának az elsajátításába mennyi energiát fektet, és ehhez képest komoly szempont lett az anyagi vonatkozás és a majdani megélhetés, ami sokszor felülír mindenféle alkotói ideált. Némi jóindulattal elmondhatjuk, ez már a 21. század mentalitásának a következménye. Azt meg, ebben a rendszerben, nem teheti meg egy egyetem sem, hogy csak azokat a keveseket tanítsa, akik tényleg úgy gondolják, nekik ez a dolguk a Földön.”

KORTÁRS KLASSZIKUSAINK: TAR SÁNDOR

Amit meg kell bocsátani, az megbocsáthatatlan

Szeptemberben új helyszínen, a nagyváradi Léda-házban folytatódott irodalmi sorozatunk, ezúttal a nyolcvan éve született prózaíró, TAR SÁNDOR életéről és művéről ANTAL BALÁZS irodalomtörténész tartott előadást. Az alábbiakban ennek szerkesztett, rövidített változatát olvashatják.

Nem csupán időben, hanem térben is igen közel van hozzánk Tar Sándor, hiszen szinte az egész életműve Hajdu-Bihar megyéhez kötődik. Hajdúsámsonban született, Debrecenben töltötte az életét, leszámítva azt a néhány évet, amikor vendégmunkás volt Kelet-Németországban. A kilencvenes években ő volt „a magyar novellista”.

Kultúra

ANTAL BALÁZS író, költő, erdélyi irodalom kutató. 1977-ben született Ózdon. Legutóbbi kötete: *Történet polcnyi könyvvel. Mózes Attila írói világa* (2019).

Abban az időben rendszeresen közölt tőle a *Jelenkor*, az *Alföld*, a *Tiszatáj*, a *Holmi*, vagy az *Élet és Irodalom*, könyveinek derékhada is ekkor jelent meg. De nem csupán ebből a szempontból a kilencvenes évek írója ő, hanem azért is, mert a rendszerváltás utáni évek válságát, ahogy mondani szokás, a rendszerváltás veszteségeinek világát ő írta meg a legpontosabban és a legérzékletesebben, már-már a klasszikus realizmusra jellemző tablókép-szerűséggel. Nyilván, mert volt alkalma megismerni ezt a világot belülről: ő maga is elvesztette a munkahelyét, nem is talált másikat – ekkor lett az írás a fő, még inkább az egyetlen jövedelemforrása, így hogy ma itt beszélünk róla, ennek a számára akkor nyilván nem túl örömteli fordulatnak is a következménye, hiszen amíg egy debreceni gyárban dolgozott, nem volt ideje írásra. Korábban, a nyolcvanas években, munkásokról írt, akik közt akkor élt – most azok a munkások elve-

szítik az állásukat, ezzel annak a lehetőségét is, hogy visszafizessék a házukra felvett hitelt. Gyakorlatilag nyomorognak a nyári konyhában, miközben ott van a félkész új házuk. Közben az alkohol és más szenvedélybetegségek rabjai lesznek, csak hogy még beljebb sodródjanak a kilátástalanságba. Tar azonnal a korszak krónikása lett, novelláit imádta a kritika. Érdekes a realista próza hatása. Amikor Móricz jött *A hét krajcárral*, a pesti olvasók azt mondták: Istenem, ilyesmi megtörténhet ebben az országban? Amikor Illyés Gyula a harmincas években megjelentette a *Puszták népét*, az olvasó, a művelt polgári osztály ugyanúgy csodálkozott rajta.

Aztán újabb évtizedek teltén, jön Tar Sándor, megírja a maga világát, és a kor olvasója ugyanazt mondja: mi erről nem tudtunk – vagy legalábbis nem akartunk tudni róla ennyit... Nem tudtak arról, hogy miközben a rendszerváltás által politikai, szellemi, kulturális, gazdasági, és még sok másféle lehetőség felszabadul, közben egész országrészek számára zuhan be az élet. És azoktól a lehetőségektől, amik adódnának, elesnek, mert kicsúszik a lábuk alól a talaj. Tar Sándor előbb csak, az ún. „küldetési irodalom” klasszikus képviselői elgondolásai mellé illeszthetően szólt azok helyett, akik nem tudnak beszélni, ahogy Esterházy Péter írta róla – utóbb, a 90-es évek végén maga is talajt vesztett ember lett, hitelét, arcát a barátai előtt elvesztő, sőt, talán az irodalmi élet szereplői előtt is, hisz a kétezres években már olyan kritikák is megjelennek a műveiről, melyekben a szemére vetik, hogy azért nem ez az egész Magyarország. A halála után korábbi lelkes kritikusai, támogatói már azt állapítják meg, hogy Tar Sándort kezdik elfelejteni, kezd kiesni a kánonból. Egy erdélyi költőt idéznék, Palotás Dezsőt, ő mondta egyszer, a nyolcvanas években, a Ceaușescu rendszerben, hogy a generációja jelentős része szövegeinek az a feladatuk, hogy akkor és ott nagyot szóljanak, azonnal hassanak – ám ha ennek a rendszernek vége lesz, akkor e művek alól kimegy a talaj, senki nem fogja érteni, miről szólnak. Vagyis az erőteljesen a jelenre reagáló irodalom szövegeinek azonnali, ám mulandó a hatásuk. Ugyanakkor Tar Sándor prózája nem sokat vesz-

tett aktualitásából. Azok az emberek, akikről írt, ugyanúgy ott járkálnak az utcákon, csak lehet, ma már nem munkanélküliek, hanem közmunkások. De a sorsuk, a megélhetésük ma is hajszálon múlik, akkor is, ha már valamelyest új történeteik vannak. És akkor a szövegek esztétikai értékéről nem is beszéltem még!

Amikor Tar írt, a realizmus nem volt divatos irányzat, háttérbe szorította az új magyar próza – nyilván nem függetlenül attól, hogy az átalakult mediális térben, mikor az újság, a rádió, a tévé elmondhat a világról mindent, a kor realista írói nem tudták feltétlen jól lereagálni ezt a változást. Tar azonban alulról kezdte el feltárni az általa ismert világot, s távol állt attól, hogy ítélkezzen a hősei felett. Ez persze nála nem is a prózafordulat után fejlemény: korai munkái közt van több novella, amelyekben a munkásszállások népével foglalkozik, pontosabban azokkal, akik még ott is kiteszítottak. A *Csóka* című elbeszélése arról szól, az íróra jellemző empátiával, hogyan bánnak a cigány munkásokkal egy budapesti munkásszállón. A C jelű emeletre kerülnek, oda nem megy senki más, hagyják, hogy ott történjen az, aminek történnie kell.

Egy rég megírt történet befejezése

Tar az idén lett volna 80 éves, akár ünnepelethettük is volna, de nem ünnepeltünk vele, mert már tizenhat éve, 2005 egy januári napján meghalt. Emlékszem, hajnalban a kolozsvári vonathoz pakoltam össze a pesti lakásunkban, amikor bement a rádió, hogy meghalt. Megdöbbenem, az egyik legkedvesebb író volt – megdöbbenem, de végülis már nem olyan nagyon. Lehetett tudni, ez be fog következni: ugyanis ezt a döbbenetet hat évvel megelőzte egy iszonyatos sokk, ami után nyilvánvaló volt, hogy Tar Sándor azon dolgozik, minél előbb tűnjön el a Föld színéről. Ugyanis 1999-ben az akkor a pályája csúcán lévő íróról kiderült, hogy együttműködött a Kádár-kori titkosrendőrséggel, a III/III. ügyosztályal. Ráadásul azokról a barátairól készített jelentéseket, akik őt az irodalmi pályán elindították, segítették, felkarolták, a kezdet kezdetétől támogatták. Akik látták a jelentéseit, azt mondják, nem is szörmentén jelentgetett, hanem bőségesen túteljesítette a penzumot. 1989 után sem állt elő a történetével. Nem, ő meglapult, úgy gondolta, hátha nem derül ki soha. Csakhogy kiderült: a barátai tudni szerették volna, kik írtak róluk jelentéseket, ezért kikérték a dokumentumokat, s hamar kiderült, a Hajdu fedőnevű ügynök, a Debrecenből a

fővárosba feljáró munkás – ő volt. Tar éppen a Frankfurti Könyvvásárra tartott, ahol abban az évben Magyarország volt a vásár kiemelt vendége, amikor híre kelt az ügynek. Nem is tudott róla, amikor megérkezett Németországba, csak azt tapasztalta, hogy kerülnek, nem szólnak hozzá, *úgy* néznek rá... Ezután összeomlott. Sokkal nagyobb mélységbe zuhant vissza, mint ahonnan jött, egy olyan pária-létbe, ahol nincsenek barátok, mert mindenki elkerüli az embert. Még kedvenc debreceni kocsmáiba is eljutott a hír, és többet nem ültek mellé. Tar elmagányosodott, elidegenedett korábbi életétől, barátaitól, ismerőseitől. Emberként is, íróként is összetört, megfeneklett a pályája, szinte állandó vendége lett a debreceni pszichiátriának – utolsó éveiben azon ügyködött, hogy halálra igya magát. Így az, hogy mizantrópként meghalt, egy történet rég megírt befejezése volt. S ez a történet nagyban hozzájárult az ő feledéséhez is.

Díjnyertes, de közölhetetlen

A történet vége után lássuk az elejét is! Tar Sándor 1941-ben született Hajdúsámsonban, szegényparaszti családban. Leérettségizett, majd technikus oklevelet szerzett, s 1959-ben elhelyezkedett a debreceni Orvosműszerészeti gyárban. Ott is dolgozott 1992-ig, amikor a rendszerváltás nagy gazdasági válsága közepette ez a munkahely is megszűnt. Közben a hatvanas évek végén három, majd a hetvenes évek közepén egy évre kiment az NDK-ba vendégmunkásnak. Előbb betanított munkás volt Drezdában, majd úgynevezett otthonnevelőként a többi magyar munkás szabadidejét, életét szervezte.

Az olvasás gyermekkorától a szenvedélye volt. A középiskolai években kezdett el verseket írni. A halála után a *Litera.hu* oldalon közöltek néhányat ezek közül, illetve a debreceni Déry Múzeum kiadásában megjelent *Tájékoztató* c. könyvben – erről később – szerepel egy hosszú versének fakszimilije. Az életművét kutató Deczki Sarolta szerint a versei középszerűek, ezekkel nem tudott volna kitörni. Az ismertségét nem is ezeknek, hanem valóságfeltáró prózájának köszönhetette.

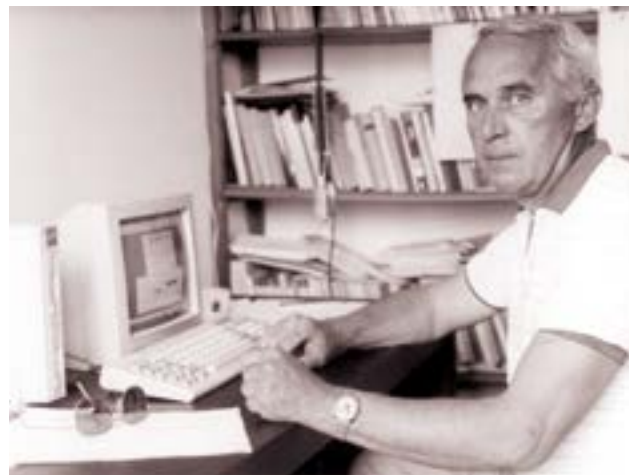
A hetvenes évek jelentős folyóirata, a *Mozgó Világ*, melyet reformgondolkodású fiatalok szerkesztettek, izgalmas szociográfiák közlésére is vállalkozott, olyan témákat állítva középpontba, amelyeket nem akart megmutatni a társadalomról a hatalom. Olyan szerzőket próbáltak becsempészni a lapba, akik a tiltott, túrt, támogatott

„rendszerben” a tőrtek között is a lista alján szerepeltek. 1976-ban a folyóirat kiírt egy szociográfiai pályázatot, melyre irodalmi igénnyel megírt műveket vártak a magyar fiatalok életéről. Ezt az addig teljesen ismeretlen Tar Sándor nyerte meg *Tájékoztató* című novellájával. Akkorra sikert aratott, hogy még a pénzdíjat is megemelték. Ám az írást nem lehetett közölni. Ugyanis arról szól, miként élnek a magyar munkások az NDK-ban. Tar az első alkalommal, Drezdában még azt tapasztalta, hogy a munkahelyükön kiválóan teljesítő, remek fiatalembereket küldtek ki, akik elsajátítják az új technológiákat, s megtanulnak németül. A hetvenes évek közepén viszont már azt látta – erről szól a novella – hogy olyanok kerülnek ki vendégmunkásnak, akiket a hazai gyárak el akarnak távolítani. Mert nem dolgoznak, nem értenek semmihez, isznak, erőszakoskodnak. Ráadásul ő ezeknek az embereknek kellett kulturális életet szervezzen. Ez a novella erőszakról, üresfejűségről, igénytelenségről szól, arról, hogy ezek az emberek hogyan bánnak a nőekkel, egymással, a szálláshellyel. Rendkívül keserű szöveg. Nyilván a kultúrpolitika másként értelmezte a realizmust, olyan szövegeket akart, amelyekben a munkás reggel jókedvűen felkel, bemegy a gyárba, teljesíti a normát. Délután hazamegy, megsimogatja a gyerekeit, ad egy pusztit az asszonynak, aztán este megiszik egy teát, olvas egy kis szépirodalmat, majd lefekszik aludni. Az ilyen mű jó mű akkor is, ha lapos, unalmas. Viszont, ha a könyv arról szól, hogy a munkás alig várja, hogy leteljen a munkaidő, hazafelé előbb beugrik a kocsmába, majd betonrészegen elveri az asszonyt, bedöglik az ágyba, s másnap alig bír bemenni a melóba, nos, ez nem jó irodalom. Mert ez nem lehet igaz. Tar viszont ezt a vonalat hozta. Nem lehetett közölni.

54

Mi az, hogy szamizdat?

Amikor Debrecenből elutazott a fővárosba, átvenni a *Mozgó Világ* díját, öltönyt, fehér inget, nyakkendőt vett, aztán ott keringett az utcán a szerkesztőség körül. Sokáig nem mert felmenni, teljesen leizzadt a szorongástól. Végül mikor összeszedte a bátorságát, s nekivágott, azt látta, hogy a szerkesztőségben mindenki farmerben van, lenőtt hajjal, össze-vissza szakállal. Nem így képzelte az értelmiségi fiatalokat – attól tartott, kilóg majd közülük, és a vége valóban ez lett, csak nem úgy... Viszont ezek a fiatalok egyáltalán nem tekintették „kívülállónak”, sőt, mindent elkövettek, hogy bevonják társaságukba, felkarolták, támogatták illúziótlan szövegeit – elsősorban Kenedi János. Kenedi révén jelenhetett meg végül

Tar Sándor

mégis úgy-ahogy a *Tájékoztató* – ha nem is az első, de legalább a második nyilvánosságban. Tar, aki akkor már párttag volt, rábólintott, hogy jelenjen meg az írógéppel készült, indigópapírral sokszorosított *Profil* c. lapban az írás, és majd otthon nézte meg a szótárban, mit is jelent a szamizdat. S bár a *Profil*t kevesen olvasták, így Tar neve sem lett egy csapásra ismert, de innentől kezdve több-kevesebb rendszerességgel, ahogy a gyári műszak engedte, feljárt Pestre találkozni ezzel a fiatal, értelmiségi, ellenzéki társasággal.

Öt év telik el 1976-tól, hogy eljusson az első kötetéig, az *A 6714-es személyig*. Egy vonat járat-száma a cím, a fogalomná vált „fekete vonate”, amely vasárnap délutánonként Záhonyból indult, s Nyíregyházán, Debrecenen, Püspökladányon, Szolnokon át vitte fel Pestre a vidéki munkásokat – hétvégén meg vissza. A könyvet komoly kritikai siker követte. Díjakat, ösztöndíjakat kapott, egy részüket a „mozgós” barátai felterjesztése révén, hogy ezzel is könnyítsenek kicsit a sorsán. Mert hát ez a sors a kétkezi melós nem könnyű sorsa volt, amelyben a napi praxis volt a döntő, nem a szellemi lét, amelyben az első panellakás kiutalása nagyobb dolog, mint az első könyv, vagy az irodalmi díjak... És amely sors azután sem lett sokkal könnyebb, sőt! 1981 után a következő kötete nyolc évvel később jelent meg – amikor már lehetett érezni a rendszerváltás szelét, s így a *Tájékoztató* című, díjnyertes írása is megjelenhetett benne.

A nincs hol lenni alapélménye

A legtöbb történetet a munkatársaitól hallotta. Egy ideig rengeteget törte a fejét holmi változtatásokon, hogy ne ismerjenek magukra. Aztán arra jutott, hogy úgysem olvasnak, felesleges ebbe

energiát ölni – sőt, egy idő után még a neveket sem változtatta meg. Végül egy *Élet és Irodalom* számban megjelent írását valaki elolvasta: ráismert a történetre, a szereplőkre, s elvitte a hírét a gyárba. Volt, aki örült, akadt, aki meg akarta verni – Tar pedig rájött, hogy ezzel óvatosabban kell bánni.

Kilencven után szerkesztőbizottsági tag lesz a *Holminál*, miközben az egyik legtermékenyebb szerzővé válik. Egyre-másra jönnek a kötetei. A kilencvenes évek közepén jut a csúcra, 1995-ben két nagyon fontos műve jelent meg, két nagypróza irányába mutató vállalkozása. A *Minden messze van* c, kisregényt egy debreceni egyetemi hallgatók által működtetett kiadónak, a Határ könyveknek adott oda, így sajnos még kevesen olvasták. Pedig ez is a magyar vendégmunkásokról szól, de már a rendszerváltás utáni állapotokról. Ám ugyanabban az évben megjelent másik könyve, *A mi utcánk*, talán máig a legismertebb könyve, sőt, talán a legfontosabb is. Az biztos, hogy e kötet miatt lehet mondani a leginkább, hogy Tar Sándor a kilencvenes évek világának az írója, a lesüllyedteké, a veszteseké, az új reményteleneké. A novellafűzér egy kis falu egyetlen utcájáról szól, ahol a nyugdíj és a munkanélküli segély az egyetlen stabil jövedelem. Kis mozaikokból rakja össze egy társadalmi réteg tragédiáját, mindenféle idealizálás és ítélet nélkül.

A „nincs hova visszamenni, nincs hol lenni, nincs hol helyet találni” a Tar-szereplők alapélménye. Az átmenetiség, az otthontalanság, az idegenségérzet a meghatározója ezeknek a figuráknak. És akik ismerték őt, azt mondják, hogy ő maga is ilyen volt. Első generációs (fél)értelmiségiként ragadt meg a világok között, s pont azokat az értelmiségieket árulta el, akik őt a maga világából szerették volna kiemelni.

Ennél csak egy regényszerűbb műve van, *A szürke galamb*, mely alcíme szerint *bűnregény*. Nagy visszhangja volt, mára némiképpen elfeledett munka, melynek különössége az életművön belül a rejtélyes, már-már természetfeletti thrillereket idéző cselekményessége. Jellegetes a helyszíne, a debreceni állomás melletti húszemeletes toronyház. Ennek meglehetősen vegyes összetételű lakói szenvednek mindenféle megmagyarázhatatlan természeti csapásoktól. Vad madarak, pontosabban galambok támadnak rájuk hitchcocki módon. Eredetileg az *ÉS*-től misztikus, krimyszerű novella írására kapott felkérést. A szöveg aztán úgy megtetszett Dérczy Péter szerkesztőnek, hogy folytatást kért, majd újabb részt, végül nem is csekély terjedelmű könyv lett belőle.

1996-ban jelent meg a *Lassú teher* című novelláskötete, ezt is ki kell emelni. Ezzel a könyvvel ért vége a csúcra, s kapott József Attila-díjat. Ebből a válogatásból több novellát is megfilmesítettek a kétezres évek elején. Ez volt az utolsó könyve azelőtt, hogy az ügynökügy kipattant.

Mint kiderült, őt akkortájt szervezték be, amikor először felment a *Mozgó Világhoz*. Olyan dolgokkal zsarolták meg, amikről még 1999-ben sem mert beszélni. Az élete a későbbiekben két irodalmi mű születését is ihlette. Mindkettő fiktív, egyik sem életrajz, még véletlenül sem, ám az események áthallásosak. Az egyik itt jelent meg Erdélyben, a Bookart kiadónál, de a szerző magyarországi, az ismert kritikus Bán Zoltán András, aki a *Keserű* címet adta a regénynek. A másikat, a Tar közeli barátja, Ménes Attila írta színpadi művet a Katona József Színház adta elő *Bihari* címmel. Ménes művének főszereplőjét eltitkolt homoszexualitásával zsarolták, azzal kényszerítették rá a besúgásra. Ugyan a Kádár korszakban eltörölték a meleg büntethetőségét, mégis, sokakat ezzel tartottak sakkban. Az igazságot persze nem tudhatjuk meg, mivel Tar erről nem beszélt – bár említett egy másik szálát a gyanús körülmények között meghalt bátyjáról, de hogy a hatóságok, ha azt is ígérték neki az együttműködésért cserébe, fényt derítettek-e a történetekre, az végül homályban maradt...

Lelepleződését követően két könyve jelent meg, a *Térkép szélén* címűt a Magvető adta ki, míg az *Alku. Gonosz történetek* a Norannál jelent meg. Mindenki azt várta tőle 1999 után, hogy megírja az ügyét, ő is ígérte ezt. Írt is egy filmforgatókönyvet *Az áruló* címmel. Ami viszont nem jó. Nem is forgatták le, nem adták ki könyvben, csak a Literánál jelent meg. Akik olvasták, azok szerint giccses, magamentegető mű. A születésébe mégis valósággal belerokkant. A saját történetét megírni nem tudta, s emberileg sem tudta túltenni magát rajta. Akik ismerték, azt mondták, hogy 1999 után már nem volt jó vele találkozni. Úgy gondolta, mindenki besúgó volt, de egyedül róla derült csak ki. Ő volt a kisember, aki lebukott. Aki megkönyörkezte, aki megszarolta, az valószínűleg a rendszerváltás után is magasrangú rendőrtisztként szolgált, s ha még él, jó nyugdíjat élvez. Egyébként Kenedi János egy, az *Élet és Irodalomban* megjelent levélváltásukban megbocsátott Tar Sándornak, aki viszont egy Veres Péter idézetet átfogalmazva azt írta válaszul: amit meg kell bocsátani, az megbocsáthatatlan. Ő nem is bocsátott meg magának.

Nagy Romulus, a bölcs bohóc

Friedrich Dürrenmatt *A színház problémái* című írásában azt fejtegeti, hogy a komédia alapja a világ irracionalitása. *A Nagy Romulus* című színművét történelmietlen történelmi komédia alcímmel 1950-ben írta, majd többször átdolgozta, de a lényegesen nem változtatott. Jó ideig divatos szerző volt tájainkon, a rendszerváltás után hátrébb szorult, de az utóbbi években ismét kikerült a „fiókból”, gondolom, újra felfedezték az irracionalitás és a komédia kapcsolatát.

Hegedüs Géza *Irodalmi arcképcsarnok* című kötetében így foglalja össze a darab témáját és történetét: „A 'Nagy Romulus' jelentéktelen, mégis emlékezetes történelmi alak, Romulus Augustulus, az utolsó nyugatrómai császár. Valójában a már teljesen legyengült birodalom utolsó uralkodója gyerekmember volt, az uralkodás teendőihez nem is érthetett. A népvándorlás diadalmas barbár vezé-

Színház

SIMON JUDIT (Nagyvárad, 1956) Spectator-díjas újságíró, színikritikus, a Holnap Kulturális Egyesület elnöke.

re, Odoaker ellenállás nélkül szállta meg Itáliát, bevonult Rómába, megszűntnek nyilvánította a császárságot és a kiskorú császárt megfosztotta trónjától. De megkímélte életét, sőt egy kellemes vidéki villát bocsátott rendelkezésére, és életfogytig járó jövedelmet biztosított számára. Sokkal későbbi kifejezéssel nyugalomba küldte. Példátlan történelmi példa. – Ez a témája Dürrenmatt komédiájának. Itt azonban Romulus Augustulus idősebb férfi, akit a biztos vég tudatában nem érdekel már az uralkodás, sokkal inkább kedveli a tyúktenyésztést, magát bölcsen ostobának tettet. A nép pedig már megelégtelt az egész ókort, követelik, hogy jöjjön a változás, jöjjön a középkor. Mulatságos célzás az időszakolás régóta közismert korszakváltási dátumára, amely szerint a Nyugatrómai Birodalom bukásával múlt el az ókor, és kezdődött a középkor. A fordulat pillanatait ábrázolja, illetve jelképezi az egész komédia. A császár mindenbe beletörődve várja a diadalmas

germán vezér bevonulását. Háta mögött saját mellszobrával ül a trónon, amikor Odoaker belép. A rómaiak főleg azt tudják a germánokról, hogy ők találták fel a nadrágot. A belépő Odoakertől Romulus Augustulus mindenekelőtt azt kérde, hogy a lábszárait fedő ruhadarab a híres nadrág-e. A győztes vezér meglepve válaszolja, hogy igen, mire a császár azonnal igen praktikusnak találja, és már javasolja is, hogy tömegesen gyártani kellenne, bizonylyan jó üzlet lenne. A hódító megtudja, hogy a meghódolt, méghozzá békésen meghódolt császárt leginkább a tyúktenyésztés érdekli. (...) – Paródiája ez a nagy korszakváltásoknak, a történelmi alakok magánkedvteléseinek, az iskolai történelemkönyvek anyagának, és szatírája magának a szatirikus ábrázolásoknak.”

Ezt vállalta színpadra állítani Bocsárdi László a szatmári társulattal. Vállalta, mert, ahogy tőle megszoktuk, rengeteg mondanivalója van a világunkról, rólunk, emberekről, és ahogy elmondja, az értelmes, tiszta és őszinte. Hát persze, csaptam a homlokomra az előadás végén, holott az elején kicsit értetlenkedtem.

A színpadkép bezártságot, mozdulatlanságot, elszigeteltséget sugall. A címszereplő fehér tógát, a többiek elegáns, rangjukat jelző földig érő jelmezeket viselnek. És ott a két múmiaszerű, elemmel működő komornyik, a két rezonőr – mondom én –, a két hű, sokat látott szolgáló, akik szerintem tudják, mi forgat a fejében a császár. Nagy Romulus (Nagy Csongor Zsolt) ugyanis birodalmával együtt halni készül, de addig szeretné véghezvinni a tervét. A terv a darab, illetve az előadás kulcsmondatában fogalmazódik meg: *pár év béke a világnak*. Nem könnyű feladat, tekintve az udvart és a családját, akik saját pozíciójukat, jó módjukat féltik.

A császár tudja: alattvalói visznek mindent, ami mozdítható, menekülnek, menteni próbálják a menthetetlent, de a múltat nem lehet megmenteni. A birodalomban már csak a bürokrácia működik, minden csak látszat, talán csak a tyúktenyésztés valódi. Puffognak a frázisok hazáról, birodalomról, civilizációról, barbárokról, akik minden elpusztítanak, ha betódulnak. Romulus hallgatja őket, néha olyanokat mond, hogy az országot akkor nevezik

hazának, amikor vérontásra készülnek. Ő leszámolt a vérrel és vassal megszerzett és őrzött birodalommal, a múlttal, de a jövőben sem reménykedik. Harc nélkül engedi meghódítani Rómát, elkerüli az újabb vérontást, de bárki is lép majd a helyébe, bárhogyan nevezzék az eljövő kort, az uralkodók, a hatalmasok semmivel sem lesznek jobbak, legfeljebb mások. Bölcs bohóc, aki nem akar szembenemenni a történelemmel.

Bocsárdi előadásában a császár mindig egyedül eszik, magányos a birodalomféltő hangzavarban. Tudatosan bosszantja alattvalóit, megmosolyogja őket. Félnék tőle, mert kiszámíthatatlan, mégis, a célját tekintve következetes és bátor. Nem fél a haláltól. Neki nincs vesztenivalója, de a békés behódolás megkönnyítheti Róma lakóinak az életét. Talán.

Nagy Csongor Zsolt parádésan játssza ezt a magát ostobának mutató bölcs embert. Apró gesztusokkal, diszkrét mimikával jelzi, hogy tudatosan cselekszik. A beszédmódja is változik aszerint, hogy Romulus melyik arcát akarja láttatni: a bölcsét vagy a pojácáét. Kis képzavarral úgy fogalmaznék, árad belőle a humanizmus. Azzal is tisztában van, hogy tisztjei rég átálltak a hódítókhoz, és az sem lepi meg, hogy a hazafiságot számonkérő udvarmester az ellenség kémje. Egyetlen számítása nem jön be: Odoaker nem végzi ki. Életben kell maradnia, hogy tovább szemlélje a világot. Egy húron pendül Róma megszállójával, akiről nem tudni, hogy jobban, de biztosan másképpen uralkodik majd.

A germán fejedelem érkezésekor nyer értelmet számomra a zene, a színpad sarkába elhelyezett monitor, az addig nagyon nem szeretett mikrofonok, a kitárult díszletek, a háttérben megmutató természet: Odoakert Méhes Kati személyesíti meg, tegyük hozzá: nagyszerűen. A „barbár” hódító lehet nő vagy férfi, vagy egyik sem, mindegy is, tény, hogy okos, kiegyensúlyozott, szenvedélymentes. Majdnem úgy gondolkodik, mint Romulus, csak korszerűbbek az eszközei, s akarja a hatalmat. A kíséretében érkező fiatalok latexbe öltözöttek, maszkot viselnek, személytelenek. Ők az eljövendő nemzedék, mely már hi-tech kütyükkel kommunikál, távolról intézi az ügyeket, a háborút. Romulus párbeszéde Odoakerrel olyan, mint egy üzleti tárgyalás. Végeztével hóna alá veszi a saját szobrát és dúdolva, tánclépésekkel vonul nyugdíjba. Hatalmas abgang.

A két hűséges alattvaló (Kovács Nikolett, Rappert-Vencz Stella) ott marad elárvaltán,

sopánkodva. Végigszolgálták a birodalom sok császárárt, láttak diadalt és bukást, de ilyen távozásnak ők sem voltak tanúi. A két színész nő briliáns játéka érteni engedi, hogy a múlt múmiái nem szolgálhatják a jövőt.

A szatmáriak Nagy Romulusa egy szép építmény, melynek sorra nyílnak ki az ablakai, hogy betekintést nyerjünk a gondolatokba. Mit kell megtartani a Római Birodalomból, a múlni készülő világunkból és mit gyorsan elengedni? A válasz a címszereplő egyik monológiájában rejlik, és az előadás is erre figyelmeztet: a kultúra sokszínűségét, a szerelmet, az emberi élet védelmét kellene megtartani és elhagyni a viszályt, a hatalmi harcokat.

Bocsárdi a maga sajátos színházi nyelvén fogalmazza meg, hogy magunk mögött hagyjuk a múltat, az ismeretlen jövőben csak reménykedni lehet. A jelen viszont a miénk, most kell élni, és élni hagyni, most kell úgy cselekedni, hogy a jövő ne sötét középkor legyen. Ne tévesszük össze a bölcs bohócokat az ágáló pojácákkal.

Nem zárhatom ezt az írást anélkül, hogy ne dicsérenék meg minden szereplőt, csak a helyhiány az oka, hogy nem méltatom valamennyiük alakítását.

SIMON JUDIT

SZATMÁRNÉMETHI HARAG GYÖRGY TÁRSULAT FRIEDRICH DÜRRENMATT: A NAGY ROMULUS

RENDEZŐ: Bocsárdi László

DÍSZLETTERVEZŐ: Bartha József

JELMEZTERVEZŐ: Cs. Kiss Zsuzsanna

ZENESZERZŐ: Bocsárdi Magor

LIGHT DESIGN: Bányai Tamás

SZEREPLŐK: Nagy Csongor Zsolt, Moldován Blanka, Budizsa Evelyn, Bodea Gál Tibor, Bocsárdi Magor, Rappert-Vencz Gábor, Gaál Gyula, Szabó János Szilárd, Kovács Nikolett, Rappert-Vencz Stella, Orbán Zsolt, Diószegi Attila, Kovács Éva, Méhes Kati, Poszet Nándor, Frumen Gergő, Varga Sándor, Zákány Mihály

A siker receptje

Lakatos Nóra: *Hab*

Többször is bebizonyosodott már, hogy a határon túli színjátszás tehetségeire szükség van a magyar filmben. Ha csak az utóbbi évek filmtermését vesszük, akkor Kerekes Vica az *Apró mesék* főszereplőjeként irányította magára a rivaldafényt, Mátray László mélyreemenően ábrázolta az elkényeztetett, ugyanakkor elnyomott fiú szerepét Bodzsár Márk *Kojotjában*, vagy Szikszai Rémusz hatalomra törő diplomatája is emlékezetessé válhatott sokaknak *A berni követből*. Hogy csak az alább elemzendő alkotás színészeit említsük.

Úgy tűnik, hogy Lakos Nóra rendező és forgatókönyvíró társa, Fekete Fruzsina is spendírozott arra, hogy már bizonyított színészek, ugyanakkor nem elhasznált arcok jelenjenek meg új filmjükben a vásznon. A siker sokszor a szereplőválasztásnál dől el. Tudjuk, hiszen a romantikus komédiáknak van hagyománya a magyar filmben.

 Film

BERETVÁS GÁBOR kritikus Debrecenben szerzett diplomát mint filozófus-csztéta. Több felsőoktatási intézmény óraadó tanára vagy vendégoktatója. Kolozsváron él.

Nyomon követhető a műfaj evolúciója, még akkor is, ha nem Jávor Pál, Tolnay Klári és Kabos Gyula lebeg a szemünk előtt, amikor egy napjainkban készült szerelmi vígjáték sikerének a mibenlétét elemezzük. Pedig a recept nem sokat változott. Próbálkoztak ezért többen is a régi alapanyagokhoz nyúlni. Igaz, az 1999-es *Hippolyt* nem tudta megismételni az 1931-es sikerét. Mint ahogy a *Meseautó* remake-jéről is nyugodtan ki lehet jelenteni, egy reklámfelületként szolgáló blődli lett belőle.

A magyar romkom persze sokszor amerikai vagy francia, olykor olasz sikerrecepteket követ. Ezeket sokszor az új idők Jávor Pálja, Csányi Sándor bumfordiskodta végig. Az ő megjelenése a vásznon egy ideig sikerre is vitte a műfajt próbálgató magyar filmeket, ugyanakkor fémjelezte azt

is, hogy a magyar romkom egyedi ötletek nélkül nem újulhat meg. Így bonviváni arca megmaradt a közép-szer fokmérőjének. Őt mostanság mintha Mészáros Béla váltaná a szerepkörben. A kicsit esetlen, de ezért emberinek tűnő és szerethető hősök terepén most ő az ügyeletes. Persze nem is annyira a színészek hibája, hogy az áttörés nem történt meg. A gond inkább az, hogy egyelőre nincs a műfajban készült magyar filmeknek felismerhető karakterjegye, illetve csak félig-meddig sikerül az ismert panelek elegyítése.

Igazából nehéz is ez. Nehéz a műfajban olyan alkotást létrehozni, ami egyedien használja fel a romantikus paneleket, ugyanakkor úgy adagolja és rétegezi a humort, hogy attól szívből felnevet az ember. Nem is nagyon sikerül ez, pláne, hogy a nemzetközi sorozatipar könnyebben kiszolgálja ezeket az igényeket. De nézzük meg, mit hoztak az utóbbi évek a magyar filmben. Ott van a színházi előadás sikerét meglovagolni vágyó *Kölcsönlakás*. A párkapcsolati csömörre rávilágító *Nyitva*. Az olasz sikeren felbuzdult remake, a *Búék*. A hazugságon alapuló félreértést tűrhetően hozó *Seveled*. A már a plakátjában is igénytelenséget áruló, és azt a továbbiakban sem meghazudtoló *Most van most*. És bár a romantikus szál kevésbé izzik benne, de a *Pesti balhé* is ide sorolható. Illetve a nemrég bemutatott *Beccsúzó szerelem* is próbálja tágítani valamelyest a kereteket.

Lakos Nóráék munkáján is látszik, hogy igyekeztek filmjükbe csempészni egyedi elemeket. Mint ahogy az is érződik rajta, hogy a női szemszög került előtérbe. Azt meg, hogy a szerelmi vígjátékokban miért az a trend, hogy a főszereplők negyven körüliek, csak a jó ég tudja. De nincs ez másként a *Habban* sem. A helyszíneket itt is szabadjára engedett lakberendezők teremtették meg. Így a valóságtól némileg elemelkedett hangulatú környezet segít abban, hogy ne várjuk el a történet valószerűségét. Ugyanakkor Lakosék annyira nem szállnak el a történeti szálalattól, hogy egy egyedi mesevilágba repítsenek bennünket. (Gondoljunk itt, hogy a magyar ugaron maradjunk, a *Liza, a rókatündérre*.)

Vázlatosan a cselekményről: a szerelmi csalódottságtól szenvedő törekeny Dóra (Kerekes Vica)

A cukrászlány, Dóra szerepében Kerekes Vica

egy tip-top kis cukrászdát üzemeltet, melynek brandje a filmtörténet nagy szerelmeire van felépítve. Az álmodozó lány azonban a csőd szélére kormányozza a boltot. Egyetlen kiút, ha megnyeri az életvezetési tanácsokkal bíró Guru (Szikszai Rémusz) által meghirdetett versenyt. Ami – a család az család alapon – nem szingliknek van megteremtve. Így Dóra felbérli az útjába kerülő jóképű fogorvost (Mátray László) és a haknikból élő szomszéd kisfiút (Gyarmati Erik), hogy alakítsák a családját a versenyen. Ez ágyaz meg a vígjátéki környezetnek. Gondolom, nem lövök le semmit azzal, hogy megemlítem, a „fiatalok” némi gyöttrő súrlódás után egymásba szeretnek.

A film erénye, hogy jópofa képi megoldásokkal van gazdagítva. Illetve az is, hogy a zenei igényesség is érződik rajta. A legnagyobb hibája pedig talán az, hogy a két főhőst játszó színész annyira távol van egymástól, mint Váradtól Kamcsatka. Nem igazán érthető, hogy az elvarázsolt lánynak, aki annyira nem is elvarázsolt, miért tetszik meg ez a bűdös-lábú tahó. Mert Mátray egy ilyen sármórt formál meg, és ezen az sem segít, ha néha feltesz egy szemüveget. Azt meg pláne nem lehet érzékelni, hogy a

jó státuszú, jó svádájú férfihősnek akár egy percre is erre a kissé dilinyós cukrászlányra lenne igazából szüksége. Ennyit a szerelemről.

A legfőbb romantikus szál nem igazán működött tehát. A komikusnak szánt jelenetekkel meg az volt a baj, hogy nem nevettek meg. Az igyekezet látszott persze. Kovács Lehel és Láng Annamária jurtaikból szabadult kettőse vagy Elek Ferenc és Pálfi Katalin női elnyomáson alapuló párosa színészileg teljesen rendben voltak. Csupán a helyzetek és a párbeszéddek nem voltak igazán erősek. Egyedül a kissrácot alakító Gyarmati Eriknek volt pár humoros jelenete. Azok jól is működtek.

Mindent összevetve: nem a *Hab* fogja az egekbe emelni a magyar romkom műfaját. Elképzelhető az is, hogy a szerzők pár jó ötletet sutba dobtak a forgatókönyvfejlesztés során. Ha így volt, kár értük. Mert így annyi maradt, hogy Mácsai Pál cameozhatott egy jót végre. Mondjuk, ő meg is érdemelte.

BERETVÁS GÁBOR

Egy kritikus polca

Zsidó Ferenc: *Trendek és elhajlások. Irodalomkritikák* Lector Kiadó, Marosvásárhely, 2021

Jellegzetes és figyelemfelkeltő címet választott Zsidó Ferenc újabb kritikagyűjteménye számára, amely a Lector Kiadó kritikaszorozatában látott napvilágot. Az *Előszó* sok mindent összefoglal a szerző által észlelt irodalmi trendek, jelenségek és kapcsolatok hálójából, és végigolvasva a könyvet, meggyőződhetünk arról a körültekintő jártasságról, amelyre alapozva teszi megfigyeléseit és levonja általánosabb következtetéseit, például hogy „[a]z 1989-es korszakváltást egyértelmű cezúraként kell értékelnünk, akár az adott szerző életművén belül is. A líra terén ez a cezúra a közösségi én individualizálódását hozta, s ezzel gyakorta visszafogott, meditatív megszólalás társul, de találunk harsány, »harcos« közéleti verseket is szép számmal, a hagyományt pedig úgy utasítják el az újabban jelentkező lírikusok, hogy valójában

lapokban publikált kritikák kerültek jelen kötetbe. Az erdélyi kritikusként való önmeghatározás pedig azt is jelenti számára, hogy a „sajátos erdélyi témák és jellegzetes erdélyi megszólalás” (12) érdeklí különösen. Kiderül-e a kötetből ezek mibenléte? Igen is, meg nem is. De javára válik a könyvnek, hogy a szerző egyáltalán nem önmagukba zárultan foglalkozik az elemzett művekkel, hanem viszonyít, párhuzamokat von (egy-két alkalommal tán kissé meredekeket ugyan, saját bevallása szerint is), valamint magyarországi és román szerzők műveit is vizsgálja.

A *Trendek és elhajlások* nagy erénye a kontextusok láttatása, a műveknek a különféle irodalmi hagyományokban való elhelyezése – kötetben belül is előre-vissza utalások szerepelnek lábjegyzetek segítségével –, mindezek nagyon hasznosak. Fókuszban az erdélyi magyar irodalom utóbbi néhány évtizedének egyes írásai állnak és a kapcsolódási lehetőségek a magyarországi, de a román irodalmi jelenségekhez is. A négyfejezetes struktúra az összefoglalóbb, áttekinthetőbb jellegű recenziókkal indul (a *Vitorla-ének* antológia 2017-es „újrátöltéséről”, Farkas Árpád-, Mózes Attila-, Kinde Annamária-monográfiákról, Pécsi Györgyi és Borsodi L. László gyűjteményes kötetéről); a könyv zömét a prózakötetokről szóló kritikák teszik ki (a vizsgált szerzők között vannak: Tar Sándor, Király László, Oravec Imre, Györffi Kálmán, Ferencz István, Lőrincz György, Káli István, Kukorelly Endre, Balázs Attila, Hász Róbert, Térey János, Király Farkas, Patak Márta, Tamás Kincsó, Balázs K. Attila, Voloncs Attila); majd következik egy lírablokk (Király László, Ferencz Imre, Nagy Attila, Fekete Vince, Borsodi L. László, Dimény H. Árpád, Bálint Tamás, Láng Orsolya kötetéről); valamint magyar fordításban megjelent kortárs román regények és verseskötetek kritikái szerepelnek (Doina Ruști, Dan Lungu, Pavel Șuşară, Doina Ioanid, Alexandru Vakulovski műveiről).

Nagyreszt leiróbb jellegű könyv- és cselekményismertetéseket tartalmaznak a *Trendek...* darabjai – azok a fajta recenziók ezek (és szerintem inkább recenziók, mint kritikák, a kötetben következetesen érvényesített műfajmegjelölés ellenére),

Könyv

CODĂU ANNAMÁRIA irodalomkritikus, szerkesztő (1993, Marosvásárhely). A BBTE-en végzett, majd mesterizett magyar-angol szakon. A *Látó* szépirodalmi folyóirat munkatársa.

felvállalják; az epikum megtermékenyítő hatása szintén tetten érhető.” (10)

A kritikakötetek többek között azért is érdekesek, mert kirajzolódhat belőlük egy kritikusi arcél – amely egyébként eléggé rejtett szokott maradni az irodalmi nyilvánosságban. Zsidó kötetében is felfedezhetők elszórtan a kritikusi hitvallás darabkái, hogy a szerző mit gondol kockázatvállalásnak (például olyan könyvekről írni, amelyekről nem születik sok recenzió), mit gondol reprezentatívnak vagy kiemelendőnek egy adott időszak terméséből (lásd a kötetnyitó *Hetet egy csapásra!* című ajánló-összefoglalót). Ugyanakkor Zsidó több helyütt is expliciten vállalja a kritikusi pozíció koordinátáit, „székelyföldi olvasóként” (52) formálódó olvasatok sajátosságát – nem lehet véletlen, hogy néhány kivétellel mind erdélyi

amelyek segítenek kideríteni, mit foglal magában az adott könyv, s mivel főként nem a mainstream irodalmi értékekkel vagy próbálkozásokkal foglalkoznak, így tájékoztató-közvetítő funkciójuk felerősödik (és talán emiatt megengedőbb Zsidó Ferenc bizonyos vizsgált művekkel szemben, a fenntartásait olykor tapintatos zárójelek között fogalmazva meg). Helyenként túlon túl részletes cselekményelmeslések kerekednek ki az elemző-értékelő mozzanatok rovására, főleg a próza-kötetekenél (pl. Káli *A szemfényvesztettje*, Oravecz *Ókontrija* esetében), néha egymást szervetlenül

követő bekezdésekkel a mozaikos-enumerációs struktúrában. Másrészt viszont Zsidó Ferenc pontosan és találóan jellemez, azonosít stílust, technikát, hangulatot, narrációs eljárást, műfajt. És néha érzékletesen humoros, kedvencem a „salátabár típusú történetmesélés” (116) kifejezése, de az alábbi frappáns pontosítási kísérleten is felnevettem: „Ilyen értelemben tudatfolyam típusú könyvről (is) beszélhetünk, pontosabban tudatalatti-folyam típusúról, még pontosabban tudatalatti-csermely típusúról” (161). A *Trendek és elhajlások* darabjai jó példái annak, hogy a fogalmi precizitás és a közérthetőség összeférhet egymással, a célközönség deklaráltan az átlagolvasó lévén – az utolsó bekezdések gyakran egyfajta ajánlásokként is működnek.

Mivel gondosan megkomponált válogatáskötettel van dolgunk, nem véletlenek az összececsengetések és a kritikák, recenziók azonos fókuszai: az elemzett művek társadalmi, történelmi regények zömmel, ha prózáról van szó; kiemelt helyen az alulnézeti perspektíva és a szociografikus jelleg, a „kisember” helyzete és vívódásai, valamint a határontúliség; az 1989 előtti mindennapi valóságok, a forradalom- és átmenetregények, de a szerző lektűröket sem ártall kézbe venni. Lírából is főként az adott helybe-korba-léthelyzetbe ágyazott műveket választja. Mindezekből főleg a kor és a körülmények általi determináltságot látszik kiolvasni; így talán nem meglepő, hogy szinte mindenhol foglalkoztatják az életrajzi aspektusok beszüremkedései a fikcióba, mindig megjegyezve, sejtetve, hogy a referenciális olvasat fontosabb lehetett 1989 előtt, mint a mai, esetleg fiatal olvasók számára.

Zsidó Ferenc tehát nagyon alapos ismerője az erdélyi magyar irodalom legutóbbi néhány évtizedének és tágabb, magyarországi-romániai környezetének, és ez átszüremkedik minden írásán, tükrözve a fülszövegben is ígért „személyes kánont”.

CODĂU ANNAMÁRIA

Az *Alibi – hat hónapra KERT* című darabjának a bemutatója után történhetett 2002 tavasz végén, nyár elején, az biztos. A Gundel mellett, az étteremben elfogyasztott krumplipaprikás (vagy paprikás krumpli) virslivel után, az állatkertben, ahová Alexander Brody, Bródy Sándor unokájának (Hunyadi Sándor unokaöccsének), a könyvsorozat tulajdonosának és szerkesztőjének a vezényleésével vonultunk sétára.

Kisebb csoportokba verődtünk a rácsok, kifutók, ketrecek mellett, mint kisvadak a nagyvadak között, amikor odajött hozzám Tar Sándor, a fegyver-, lőszer- és robbanószertechnikus, akinek azelőtt néhány könyvét olvastam (*Szürke galamb, A mi utcánk*). Beszerzésének kizárólag ínyes értelmiségi körökben közszájon forgó történetéről pedig alig olvasott lapokból, és az áldozatok megbocsájtó üzeneteiből tudtam. Az állatkerti „bonyodalom” előtt sohasem találkoztunk.

Előhívás

KŐRÖSSI P. JÓZSEF költő, könyvkiadó (Nagyvárad, 1953), a Noran Libro könyvkiadó vezetője. Márkházán él.

Van egy kézirata, – mondta, – ami nem kell a Magvetőnek (állandó kiadója volt már akkor is). – Biztos vagy benne? – Biztos, tárcák, nem kell nekik.

Melyik kiadó nem csap le akkor (és ma) egy szabad Tar kéziratra? Hibát azonban elkövettem: nem kerestem meg a Magvetőt.

Nem ismertük még a digitális beírást, a kéziratok gépelt formában, hagyományos postai úton közlekedtek szerző és kiadó között. Megkaptam a tárcákat, hullámszó színvonalú kötetterv volt, az írások nagy részén érződött, hogy musz-szövegek, kötelező penzum teljesítéséből születtek, illetve a munkanélküli író pénzszerzését szolgálták. Valamennyi történet nyelvében, fordulataiban igazán „taros” mű – gonosz történetek, közöttük *Az alku*.

Ha már Tar, akkor vajon melyik az a kiadó, aki a kötetének ne ezt a címet adta volna? Tar Sándor: *Az alku – gonosz történetek*, megjelenik 2004-ben egy a kommunizmusban beszerzett író lebukása után...

Hír járta be akkoriban nem csak a budapesti értelmiségi és benne a kiadói világot arról, hogy Tar ennek a történetét írja. Az „én kiadóm könyvének” semmi köze nem volt ugyan hozzá, de ha már volt egy ilyen cím, nem lehetett kihagyni. Utólag

bevallom: az olvasó megtévesztése céljából, kihagyhatatlan magas labda, kiadói fogás. Így született egy alkuból *Az alku*.

Napok teltek el, hívott a Magvető igazgatója, még mielőtt szóhoz jutottam volna – kurvaanyamozva. Már mint, hogy én azonnal foglaljam el édes jó anyám ama testrészét örökre és mindenestül.

Tar Sándor dedikálja Lassú teher című könyvét (2003)

*

Kiadója, mint megtudtam akkor, két alkalommal is komoly, ma sem megvethető összeggel (előleggel) ösztönözte Tart arra, hogy megírja a maga változatának irodalmi, esetleg naplókkal dokumentált feldolgozását; hogyan szervezték be, hogyan történt a demokratikus ellenzék megfigyelése, mit jelentett, hogyan, kikről, mikor. Ígérgetett, de sohasem teljesített, a kiadó pénze elúszott, mert az a rohadék... Szembesülni nem, megélni akar. És akkor jövök én, a kicsi kiadómmal és lenyúlom az alkut. Amiről az üvöltő hangon folytatott beszélgetés során kiderül: nem is az az alku.

Valamelyest tehát tisztáztuk a helyzetet: nem a beszerzéses történetet adta el Sándor, a cím „csupán” kiadói fogás, magvetője akkor ezekre a „forgácsokra” valóban nem tartott igényt.

Kurvaanyámozás letudva és visszavonva. Néhány nap múlva kézzel írott, elnézést kérő levélben is.

Zárójelen kívül jegyzem meg: Az *alku*ból ma – megnéztem – egyetlen példány kapható, 9900 forintos antikváriumi áron...

„Reménytelenség, unalom, fásultság, szomorúság, gépiesség – ez uralja Tar Sándor világát. Hősei többnyire üres lelke, kismizmizett kismemberek, hajléktalanok, alkoholisták, elmebetegek vagy csak nyomorultak, lecsúszott értelmiségiek, tanárok, orvosok, szerencsétlenek. Története – mert ő továbbra is történeteket ír – hétköznapiak, mégis, vagy éppen ezért, megrendítőek és igazak. Olykor vidámak is. De inkább ne lennének azok. Tar katartikus élményt nyújtó mesélőkedve mit sem változott. Hol alakjai bőrébe bújva kandikál gúnyos pofával kifelé, hol meg kívülről kukucskál befele, kukkol és megfigyel. Eleinte csak érezzük, hogy mindig az ő – már-már giccsesre mázolt – valóságában élünk, később már tudjuk is. Nem lehet szabadulni belőle. Itt van. Szörnyű és gonosz. Az ember pedig, akit látni sem akarunk, akivel találkozni sem szeretnénk, ott áll a lépcsőházban, bekopog az ablakon, bámul ránk egy kerti padról vagy egy kocsmajátóból. Leskelődik. Alkukat köt, és nem akar semmit. Hátha neki sikerül. Menekül előlünk, és már közelít hozzánk. Csak arra vigyáz, hogy sohase költözön megsemmisíthetően belénk.”

A 2002-es könyv hátlapszövege ma is tökéletes diagnózisa az emberiségnek és a tari prózának.

KŐRÖSSI P. JÓZSEF

Negyven év után magyar nyelven is megjelent a nyolcvanas évek kultikus antológiája, Mircea Cărtărescu, Traian T. Coșovei, Florin Iaru, Ion Stratan közös verseskönyve André Ferenc, Bertóti Jonanna, Demény Péter, Fülöp Zsigmond, Kemenes Henriette, Mihók Tamás és Szűcs László fordításában.

AER CU DIAMANTE –
GYÉMÁNTLÉGKÖR,
A HOLNAP KÖNYVEK
ÚJDONSÁGA

KE

A farmeres generáció fenegyerekei, egy új, merész és nonkonformista román költőnemzedék indulása.

**Holnap online
könyváruház**
holnap.ro
aholnap.ro

**Vegyén még ma váradi könyveket,
Újvárad folyóiratot!
Keresse napi és heti akcióinkat,
válogasson a vendégkönyvek közül!**

**Minden
100 lej feletti
vásárlás esetén választhat
egy könyvet ajándékba, mi pedig
megajándékozunk egy 3 hónapos online
Újvárad-előfizetéssel.**

**HOLNAP
- A VÁRADI KÖNYVEK TERE**